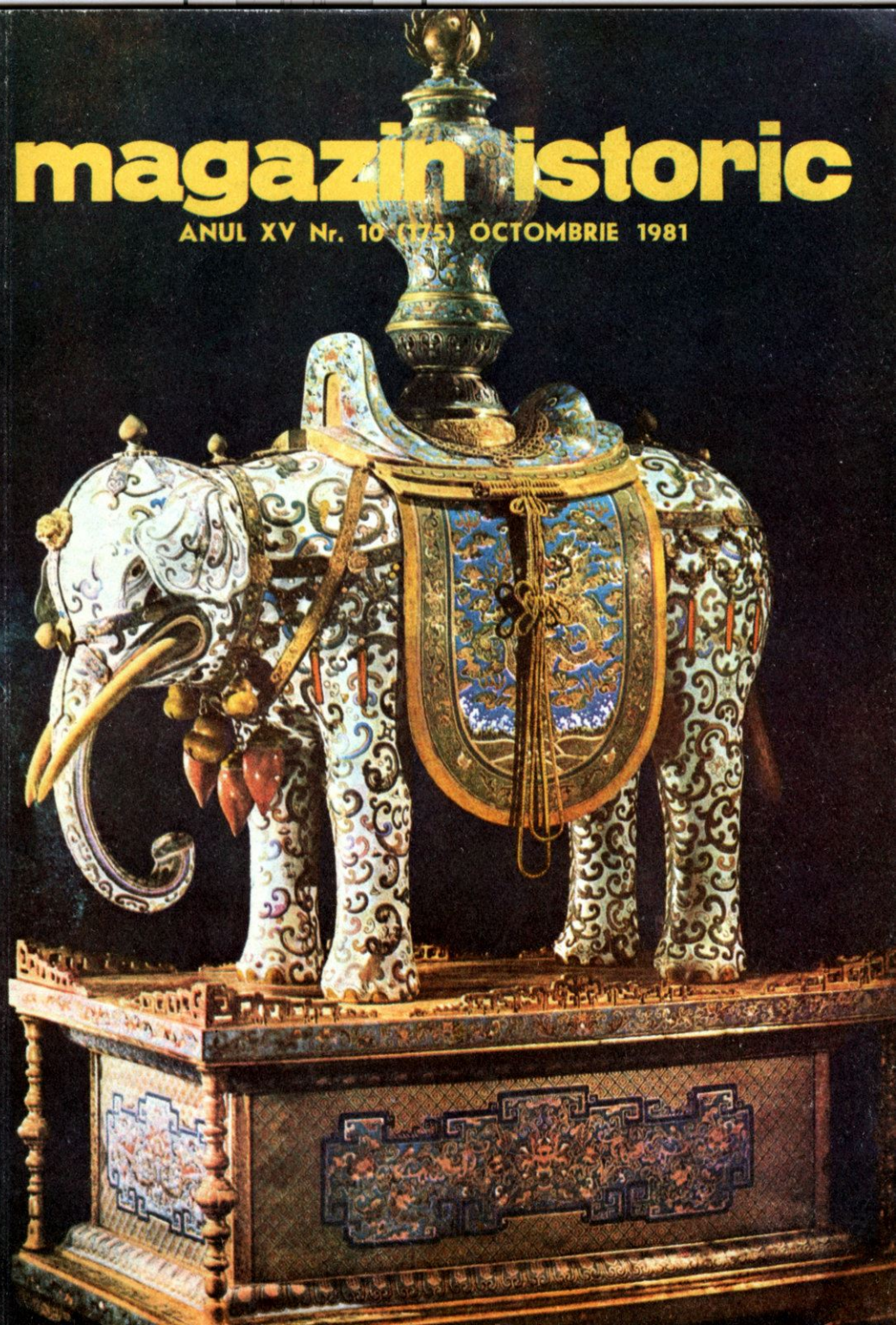

magazin istoric

ANUL XV Nr. 10 (175) OCTOMBRIE 1981

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XV

Nr. 10 (175)

octombrie 1981

Redactor șef

CRISTIAN POIȘTEANU

Redactor șef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIPI

VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TIȚU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFANESCU

SUMAR

Permanențe milenare ale poporului român: <i>Ilie Ceaușescu</i>	2
O domnie scurtă, un mare voievod — Roman I: <i>Gheorghe David</i>	7
„Spiritul de la București“: <i>Michele Maccarone</i>	10
Presa turcă despre 23 August 1944: <i>Mihai Maxim</i>	12
Cine a fost Deceneu: <i>Ioan Coman</i>	15
Mărturiile ale unei străvechi civilizații: <i>Marian Ștefan</i>	19
New York — de la colibe de lemn la zgirle-nori: <i>Romano Giachetti</i>	22
Peripețiile unui tezaur: <i>George de Lovinfosse</i>	27
Metoda istorică a lui Grigore Ureche: <i>V.A. Urechidă</i>	30
Amintiri (III): <i>Petru Poni</i>	34
În București, acum 50 ani: <i>Valeriu Buduru, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu</i> • În vremea lui Matei Millo: <i>Constantin Bacalbașa</i>	38
Drumuri medievale africane: <i>Joseph Ki-Zerbo</i>	48
Două monumente pariziene: <i>Guy Brelon</i>	52
În mijlocul poporului român — în mijlocul unor frați: <i>Jan Urban Jarnik</i>	57

• Concursul Magazin istoric, ediția II/1981... 33 • Cărți
sosite la redacție... 47 • Poșta Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

① ④ Multimilenara istorie a poporului chinez a lăsat umanității mărturie de inestimabilă valoare: elefant emailat (1,71 m înălțime), încrustat cu filigran și folosit ca arzător de tămâie (dinastia Qing); imagini-detalii din sălile Palatului imperial din Beijing („Croniclele” din morminte, p. 19)

② Marele voievod, singur stăpînitor, domn a toată țara Moldovei de la munte, pînă la țărnul mării: Roman I. Pictură din sec. XIX, aflată în fondurile Palatului culturii din Iași (O domnie scurtă, un mare voievod—Roman I, p. 7)

③ Jan Urban Jarnik, un neobosit colindător în România, a cunoscut bine tradițiile poporului român. În imagine, desene de A. Satmari, aflate la Biblioteca Academiei R.S. România. (În mijlocul poporului român — în mijlocul unor frați, p. 57)

①

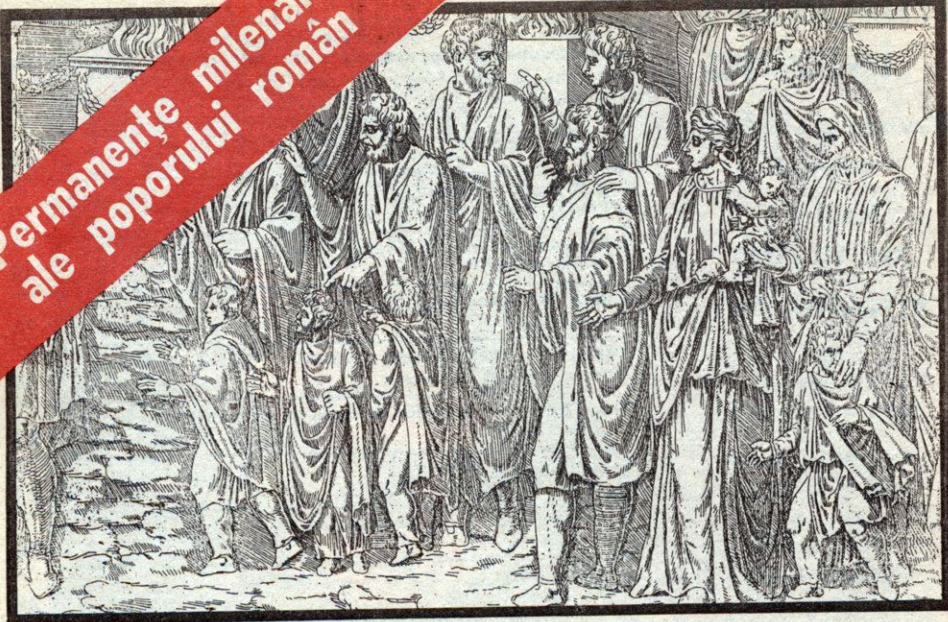
④

②

③

Permanențe milenare
ale poporului român

BUNĂ VECINĂTATE, OSPITALITATE, AJUTOR PRIETENESC

Dr. ILIE CEAUȘESCU

Locuitorii României socialiste de astăzi și ai Daciei de acum peste 2 000 ani sînt una din cele mai vechi și mai viguroase realități umane ale Europei sud-estice. În adîncul ființei noastre de neam, de popor, purtăm conștiința dătătoare de mîndrie și demnitate că aparținem de milenii meleagurilor carpato-danubiano-pontice prin înaintașii noștri geto-daci. Aceste pămînturi roditoare și nespuse de frumoase nu au aparținut niciodată altcuiva decît daco-geților și urmașilor lor nemijlociți, direcți, poporul român. În această vatră strămoșească, poporul român a făurit și a acumulat o bogată civilizație materială și spirituală, cu nimic mai prejos — așa cum o arată și recentul tezaur de podoabe din aur descoperite la Hinova (Jud. Mehedinți)¹ — civilizației din alte părți ale globului și care constituie o înnoblire a romanilor

Izvoarele istorice, scrise și nescrise, atestă că sîntem cei mai vechi, dintotdeauna, pe aceste meleaguri. „Este vorba de un popor — spunea marele istoric Nicolae Iorga — care, prin strămoșii săi, are rădăcini de patru ori milenare; aceasta este mîndria și aceasta este puterea noastră“. Aici ne-au găsit toți megieșii noștri de astăzi — slavii, bulgarii, ungurii — care au venit și s-au așezat în vetrele lor de acum, mult mai tîrziu, de pe alte meleaguri îndepărtate, dar cu care am făcut totul ca să trăim în bună vecinătate, înțelegere și prietenie. Ospitalier și pașnic, poporul român a întins dintotdeauna o mînă frățească celor ce-au venit pe pămîntul său cu gînd de înțelegere și bună conviețuire, după cum a fost necrușător cu cei care au venit ca asupritori și jefuitori. Așa se explică statornicirea, urmată de o îndelungată conlocuire cu românii, a unor grupuri de populație care au devenit naționalitățile conlocuitoare

¹ Magazin istoric, nr. 6/1981.

de astăzi. Sentimentele de bună vecinătate au caracterizat întotdeauna atitudinea poporului român față de celelalte popoare pe care împrejurările istorice le-au adus, desigur mult mai târziu, la marginile ariei sale de locuire. Călăuzit de convingerea că vecinii trebuie să se întemeieze pe respectul reciproc, pe schimbul permanent de valori materiale și spirituale, poporul român a dezvoltat de-a lungul secolelor relații de înțelegere și colaborare cu aceștia, relații cărora vechimea le-a conferit valoarea unei tradiții. Aceste raporturi au intrat într-o fază nouă, calitativ superioară, odată cu victoria socialismului. Secretarul

general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România a subliniat în repetate rânduri preocuparea partidului și statului nostru de a crea un climat de cooperare frățească cu țările socialiste vecine: „Desigur, ca orice țară, ne preocupăm, în primul rând, să avem relații bune cu vecinii noștri — Uniunea Sovietică, Bulgaria, Iugoslavia și Ungaria —, de care ne leagă atât vechi tradiții de colaborare și prietenie, cât și aceeași orinduire socială, interesele comune în lupta pentru victoria socialismului, pentru cauza progresului social și a păcii în lume“.

O vechime statală de peste 2000 ani

Istoria poporului român își are începuturile și temeinicia în istoria traco-daco-geților. Izvoarele antice și dovezile arheologice, de necontestat, îi atestă pe geto-daci, ramura nordică a neamurilor tracice, ca pe un popor unitar și puternic ce domina — cultural, etnic și politic — întreaga zonă carpato-dunăreano-balcanopontică. În timp ce tracii din sudul Dunării, confrun-

tați mai de timpuriu cu penetrația romană, sfârșeau prin a intra în raporturi clientelare sau sub administrația directă a Romei, geto-dacii cunoșteau o etapă de consolidare internă prin crearea statului geto-dac, centralizat și independent condus de Burebista. Statul la români are, așadar, o vechime de peste 2000 ani.

După moartea lui Burebista, tradiția statului a rămas. Marele regat s-a desfășurat în mai multe formațiuni politice, dar continuitatea de stat nu a fost afectată, amplificându-se,

ridicându-se pe trepte superioare la sfârșitul sec. I e.n., prin regatul lui Decebal, cu care începe, de fapt, un nou și vibrant capitol în istoria dacilor. Din sec. VI î.e.n., la limita sa de nord, lumea geto-dacă se învecina cu neamurile slave, mai exact cu cel al venetilor, care locuiau între Carpații Păduroși și Marea Baltică; la est erau sciții, la sud — macedonenii, la vest — celții.

După cucerirea Daciei de către Imperiul roman și transformarea unei părți a ei în provincie romană, și în perioada ce i-a urmat, contactul

În p. 2: familie geto-dacă; scenă de pe Columna lui Traian

Anul 681 e.n. Sub conducerea lui Asparuch, poporul migrator al bulgarilor se așază la sudul Dunării. Pictură din 1867-1869, realizată de N. Pavlovici și aflată la Muzeul popular de arheologie

cu triburile slave a continuat și este neîndoielnic că s-au ținut relații de schimburi economice între poporul român și triburile slave, relații atestate de monedele romane, descoperite în interiorul limitelor vtrei de locuire slave.

Poporul român — supus unor puternice presiuni din partea populațiilor migratoare, pe o treaptă inferioară de civilizație — a continuat să viețuiască în vechea vatră getodacă, fără a putea fi dezrădăcinat de valurile succesive ale populațiilor de stepă care s-au abătut peste așezările poporului român. Aici ne-au găsit și au intrat în contact cu noi, spre a-și putea asigura cele necesare existenței, și tot aici ne-au lăsat și goții, și hunii, și gepizii, și avarii, și cumanii și slavii, și bulgarii, și tătarii. Legătura indestructibilă dintre poporul român și pământul pe care s-a format și îl locuiește neîntrerupt este reflectată de faptul că termenul care desemnează entitatea politică cea mai importantă, *țara*, vine din latinescul *terra*, care înseamnă pământ, fenomen semantic unic în limbile romanice. Românii au fost și sînt „oamenii pământului”, pe care nici o năvălire, nici o invazie nu i-au putut disloca.

Marea migrație a numeroase populații, care a marcat sfîrșitul lumii antice și începutul evului mediu, a dus la actuala hartă etnică a continentului nostru, unde popoare cu vetre străvechi, au ca vecini popoare ai căror înaintași au trăit odinioară la mari distanțe (de regulă pe meleagurile Asiei) de așezarea lor de astăzi. Un exemplu concludent îl oferă popoarele bulgar, și ungar, legate astăzi de poporul român printr-o prietenie frățească, cu tradiții multiseculare, deși strămoșii lor au trăit în timpuri străvechi, la mari depărtări unii de alții.

Astfel, spre deosebire de poporul bulgar (ai cărui antecesorii au pornit din Asia, au peregrinat multe secole, fiind împinși de diferite seminții dintr-un loc în altul, în cele din urmă s-au așezat pe actualul teritoriu al Re-

publicii Populare Bulgaria în sec. VI-VII, sau de poporul maghiar (ai cărui înaintași venind tot din Asia, au străbătut mii de kilometri ca nomazi, s-au așezat în sec. IX în Cîmpia panonică unde au supus locuitorii acelor locuri), poporul român, prin componența sa geto-dacă, este autohton în aria sa de locuire din timpuri imemorabile. Cînd cele două popoare migratoare au venit și s-au așezat la granița cu românii, poporul nostru se afla într-un stadiu de dezvoltare economică și culturală avansată, cu un nivel demografic ridicat.

Printre populațiile migratoare care au traversat teritoriul românesc, de asemenea într-o vreme mai tîrzie, s-au aflat și slavii; în drumul lor spre Peninsula Balcanică dinspre țărmurile Mării Baltice, ei au urmat diferite căi: de-a lungul Carpaților Răsăriteni, apoi prin Cîmpia Dunării și prin Valea Tisei. Deplasarea lor spre sud a fost precedată de atacuri asupra provinciilor sud-dunărene ale Imperiului romano-bizantin la sfîrșitul sec. V și începutul sec. VI.

Istoricul împăratului Iustinian, Procopius din Caesarea, a lăsat o amănunțită descriere a neamurilor de slavi nomazi, a anților și sclavinilor: „Locuiesc în colibe jalnice, răzleți mult unii de alții și mereu se mută dintr-un loc în altul”. Sintetizînd cunoștințele despre perioada trecerii slavilor în sudul Dunării, împăratul bizantin Leon VI (886-912) a scris în lucrarea sa *Tactica*: „Slavii duceau o viață nomadă înainte de a trece Dunărea... Foloseau ca hrană mielul..., le plăcea mult cumpătarea și suportau greu muncile agricole, deoarece iubeau o viață mai liberă și lipsită de trudă”.

Sedentarizarea slavilor pe teritoriul românesc devine notabilă abia la sfîrșitul sec. VI, după cum rezultă din *Strategiconul* lui Mauriciu: „Locuiesc în păduri și pe lângă râuri, mlaștini și bălți greu de pătruns și își fac mai multe ieșiri din locuințele lor, de bună seamă din pricina împrejurărilor în care se află. Lucrurile de trebuință le țin ascunse în pământ și nu agonisesc nimic de prisos să se vadă. Duc o

viață de jaf și le place să-și încerce dușmanii în locuri încurcate, înguste și stîncoase”. Slavii sedentarizați au trăit în mijlocul românilor și este interesant de constatat că nicăieri pe teritoriul țării noastre nu s-a descoperit o cultură slavă pură, ceea ce dovedește că migratorii slavi au sfîrșit prin a fi asimilați de către băștinași.

Procesul s-a desfășurat în alt chip în sudul Dunării: prăbușirea limesului danubian (602)¹ a fost o adevărată rupere de zăgazuri în fața torentului slav, care a inundat Balcanii pînă în Peloponez. Slavii, care s-au răspîndit în întreaga Peninsula Balcanică, au dislocat populația românească (grupe răzlețe ale acestei populații există și astăzi: macedoromânii sau aromânii și istoromânii) și au sfîrșit prin a asimila o parte din autohtoni. O parte din populația romanică — vlahii — s-a menținut încă mult timp în Munții Balcani și a jucat un rol de excepțională însemnătate în istoria sud-estului european.

Frații români

Petru, Asan și Ioniță

Cîteva decenii după așezarea slavilor la sud de Dunăre, o nouă populație și-a făcut apariția în ceea ce devenise acum aria de locuire a slavilor sudici, sudul Dunării: protobulgarii. Termenul de protobulgari (cei dinții bulgari) a fost introdus în istoriografie pentru a-i distinge pe bulgarii turanici de bulgarii de astăzi, care sînt un popor slav, format prin asimilarea bulgarilor turanici de către slavii sudici. Populație turanică, pornită din rezervorul de seminții care a fost Asia, protobulgarii s-au deplasat spre vest, așezîndu-se în regiunile Mării de Azov și a Caucazului, unde s-au grupat sub autoritatea hanului Kubrat. La moartea acestuia au reînscut disensiunile tribale, iar sub presiunea atacurilor altui neam turanic — chazarii — triburile protobulgare s-au dispersat: unii s-au îndreptat spre nord-

¹ Magazin istoric, nr. 6/1980.

est, spre Volga Mijlocie și Kama Inferioară, alții, conduși de Asparuch, au pornit spre vest; în sfârșit, un alt grup a rămas pe loc, acceptând stăpînirea chazară. Grupul protobulgar, condus de Asparuch, s-a oprit temporar în regiunea numită de izvoarele bizantine Oglos, situată între Nistru și gurile Dunării, de unde a început să treacă Dunărea, să atace și să prade teritoriile bizantine de la sud de fluviu. Împăratul Constantin IV Pogonat a încercat să pună capăt acestor incursiuni de jaf, dar a fost înfrânt (680) și constrîns să semneze un tratat de pace (681) prin care recunoștea autoritatea lui Asparuch asupra teritoriului cucerit în nord-estul Peninsulei Balcanice. Această dată constituie prima atestare a statului bulgar, de la care poporul bulgar vecin și prieten sărbătorește în acest an 1300 ani de existență statală. Populație nomadă purtătoare a unei culturi inferioare slavilor sedentarizați și aflați în faza constituirii uniunilor de triburi (așa-numita Uniune a celor șapte triburi), protobulgarii au fost asimilați de slavi. Este semnificativ pentru acest proces de slavizare a protobulgarilor înlocuirea titlului bulgar de *ouigî* (cel mare) prin slavul *cneaz* în timpul lui Boris, care în 865 s-a și creștinat. De la protobulgari a rămas doar numele de bulgar — o simplă denumire care acoperă o realitate etnică slavă.

Statul bulgar — primul țarat bulgar — a cunoscut în sec. IX-X o perioadă de consolidare și a intrat în rivalitate cu Imperiul bizantin, căruia voia să i se substituie. Fiul lui Boris, Simeon, educat el însuși la Constantinopol (printre profesorii săi s-a aflat unul din cei mai mari învățați ai timpului, patriarhul Fotie) și-a luat titlul de țar de la Cezar, statul bulgar cunoscînd sub domnia lui apogeul puterii, în detrimentul Bizanțului, pe care voia să-l imite. Reacția Imperiului bizantin împotriva expansiunii bulgare a fost viguroasă: împărații Ioan Tzimisches, apoi Vasile II, su-

pranumit Bulgaroctenul (Omortorul de bulgari) au condus campanii victorioase împotriva primului țarat bulgar, care și-a încetat existența în 1018, întregul teritoriu cucerit anterior de bulgari reîntîrind sub stăpînire bizantină. Se cuvine amintit că, stabilind organizarea ecleziastică în teritoriile de la sud de Dunăre locuite de români și bulgari, împăratul Vasile II sublinia că „vlahii din întreaga Bulgarie”, deci populația românească din cuprinsul fostului țarat bulgar, se va afla sub ascultarea arhiepiscopului din Ohrida.

Apăsarea fiscală statornicită de Imperiul bizantin a provocat în repetate rînduri nemulțumirea populației bulgare și române de la sudul Dunării (în 1066 a avut loc o răscoală a vlahilor din Tesalia). În 1185, fiscalitatea excesivă practică de împăratul Isaac II Angelos a declanșat răscoala vlahilor și bulgarilor. Sub conducerea fraților vlahi Petru și Asan, răsculații au purtat lupte grele cu armatele bizantine, în cursul cărora au beneficiat și de ajutorul românilor din nordul Dunării, ieșind, în cele din urmă victorioși. Ca urmare a victoriei răscoalei conduse de Petru și Asan, a luat naștere un al doilea țarat bulgar¹, care, datorită luptei comune a românilor și bulgarilor, a început prin a fi un Imperiu româno-bulgar. După moartea lui Petru și Asan — ambii asasinați — puterea a trecut în mîinile românului Ioniță, zis cel Frumos (Caloian). Sub domnia lui (1197-1207) s-a consolidat noul stat, prin victoria împotriva lui Balduin de Flandra, împăratul latin de la Constantinopol, care a căzut prizonier și a fost dus la Tirnovo. Ioniță a intrat în corespondență cu papa Inocențiu III, căruia i-a cerut recunoașterea titlului de împărat. În scrisorile schimbate, papa a evocat descendența din romani a lui Ioniță, ceea ce dovedește și pe această cale originea română a celor trei frați (Asan, Petru și Ioniță) care au dat o dinastie românească noului impe-

riu. Dealtminteri, izvoarele bizantine (în primul rînd Niceas Choniates), ca și cele occidentale (Ansbertus, Geoffroy de Villehardouin, Henri de Valenciennes și Robert de Clary) au semnalat rolul important al românilor în victoria răscoalei, precum și originea vlahă a conducătorilor ei. Este semnificativ că și căpetenia bisericească a acestui imperiu purta titlul de „arhiepiscop al întregii Bulgariei și Vlahiei”, ceea ce dovedește strînsa legătură și conlucrare dintre cele două popoare în fața pericolului bizantin.

Ioniță nu a izbutit să-și facă recunoscut titlul de împărat, ci a trebuit să se mulțumească cu acela de rege al bulgarilor și românilor. Unul din urmașii săi, Ioan Asan II (1218-1241) și-a adus țara la apogeul extinderii sale teritoriale. Dinastia românească a Asaneștilor s-a stins prin moartea țarului Căliman în 1258. Colaborarea românilor de pe ambele maluri ale Dunării cu bulgarii, în efortul comun de emancipare de sub stăpînirea bizantină, buna lor conviețuire au pus, așadar, bazele unui stat puternic, Imperiul româno-bulgar, care a fost un factor activ al scenei politice sud-est europene. După stingerea dinastiei Asaneștilor, preponderența numerică a bulgarilor în raport cu românii sud-dunăreni a imprimat un caracter puternic bulgar acestui stat, cunoscut ca al doilea țarat bulgar.

De o parte și de alta a Dunării

Legăturile devenite tradiționale între țara noastră și statul bulgar au continuat însă să se dezvolte. Astfel, dinastia Șişmanizilor, originară din Vidin, oraș care întreprindea strînsa relații economice cu românii de la nord de Dunăre — a intrat în legături de rudenie cu dinastia Basarabilor. Theodora, fiica lui Basarab I, întemeietorul Țării Românești, s-a căsătorit cu Ivan Alexandru, nepotul țarului bulgar Mihail. În evul mediu, asemenea căsătorii între mem-

¹ Magazin istoric, nr. 2, 3/1981.

brii familiilor domnitoare erau expresia unei alianțe politice și, într-adevăr, între Țara Românească și Bulgaria a existat o strînsă colaborare politică și militară, ilustrată prin participarea efectivă a trupelor române la luptele bulgarilor cu bizantinii (1324), ca și la bătălia de la Velbujd (1330), în cursul căreia a murit țarul Mihail. Succesorul său, Ivan Alexandru, a încredințat Vidinul fiului său, Strațimir (cca. 1363), țaratul bulgar împărțindu-se, astfel, în două state: cel de la Tirnovo și cel de la Vidin. Strațimir a avut și el strînsa relații cu Țara Românească și Transilvania: el a devenit ginerele domnului Țării Românești, Nicolae Alexandru, și a dat un privilegiu de comerț negustorilor din Brașov. Cînd, în urma conflictului cu regatul Ungariei, Strațimir a fost înfrînt și făcut prizonier, cumnatul său Vladislav, domnul Țării Românești, a trecut în sudul Dunării, și, zdrobind forțele ungare, a impus restabilirea lui Strațimir pe tronul statului bulgar. Legăturile strînse dintre români și bulgari, relațiile ample pe toate planurile, circulația populației bulgare la nord de Dunăre pentru comerț au lăsat urme materiale, care, descoperindu-se, au dus pe unii pseudo-istorici la concluzia ireală că statul bulgar s-ar fi întins pînă în Transilvania. Ideea întinderii statului bulgar pînă în Transilvania a fost lansată de oameni care scriu istorie de serviciu, la comandă, falsificînd adevărul istoric în folosul unor interese de moment, dar care nici ei nu cred asemenea aberații:

Apariția otomanilor în Europa de Sud-Est și expansiunea lor rapidă a creat o gravă amenințare pentru țaratul bulgar: teritoriul ale acestuia au căzut sub stăpînirea otomană, iar în 1388, Ivan Șisman, țarul de la Tirnovo, fiind înfrînt s-a recunoscut vasalul Porții, cu speranță de a-și salva țara. Speranța s-a dovedit iluzorie: în 1393 otomanii au ocupat Tirnovo și au pus capăt țaratului de acolo, desființînd-l și transformîndu-l în provincie oto-

mană. În 1396, aceleași forțe expansioniste au ocupat Vidinul, lichidînd și al doilea stat bulgar. Bulgaria a devenit, astfel, pentru aproape o jumătate de mileniu (1396-1878) provincie otomană. O mare parte a clasei conducătoare a fost exterminată, o alta — constrînsă să accepte islamul, domeniile ei trecînd în stăpînirea Porții, care a introdus aici regimul feudal specific otoman. Au dispărut astfel orice structuri politico-administrative proprii, teritoriul bulgar aflîndu-se sub stăpînirea directă a Porții, cu administrație otomană.

Alta a fost situația țărilor române: rezistența lor înverșunată a silit Imperiul otoman să le recunoască autonomia, pentru că, așa cum arată un observator contemporan — umanistul italian Filippo Buonaccorsi-Callimachus — românii au acceptat dominația otomană, „nu ca învinși, ci ca învingători”. Nici o dată, în istoria lor, cele trei țări române, nu au cunoscut regimul de pașalic. Beneficiind de statutul de autonomie, cu structuri politice și instituții proprii, țările române și-au păstrat cadrul lor politico-instituțional și au continuat să joace un important rol politic și militar, oferind ajutor poporului bulgar în lupta de eliberare națională de sub dominația străină.

Numeroși bulgari s-au refugiat în nordul Dunării pentru a scăpa de asuprirea otomană și au fost primiți cu căldură. Astfel, din informația cronicarului burgund Walerand de Wavrin știm că Vlad Dracul, domnul Țării Românești, a acceptat cererea mai multor sate bulgare de a se strămuta în țara lui; drept urmare, 12000 bulgari s-au așezat în Țara Românească. Mihai Viteazul, întîiul unificator al țărilor române (1600), a fost și un sprijinitor al luptei de emancipare a bulgarilor, personalitatea lui fiind evocată în poezia populară bulgară¹. Acțiunile sale militare în sudul Dunării — unde a ocupat temporar Rusciucul și Nicopole — au trezit speranțele într-o apropiată eliberare

de sub stăpînirea Porții. La Tirnovo a izbucnit o răscoală care s-a extins cu repeziune (1595). Mihai era așteptat ca un eliberator, dar Poarta a concentrat forțe superioare și a înăbușit răscoala. Cînd, mai tîrziu, Matei Basarab, domnul muntean a aderat la planurile unei vaste coaliții antiotomane, inițiate de regele Vladislav IV al Poloniei, și a fost numit general al întregului Orient², el a trimis emisari în sudul Dunării, care s-au bucurat de o entuziasmată primire în rîndurile bulgarilor. O solie a lui a sosit la curtea munteană, dar moartea lui Vladislav IV și a principelui transilvan Gheorghe Rákóczi I, participant și el la această coaliție, a dus la abandonarea proiectului.

Strînsede legături politice, economice și culturale ale celor trei țări române autonome cu poporul bulgar — aflat sub ocupație otomană — în tot evul mediu au fost foarte ample, utile. În Țara Românească și Moldova, limba de cancelarie și de cult în evul mediu a fost — ca și în Bulgaria — cea slavonă. Trebuie precizat însă că așa cum notează înainte de 1475 episcopul Nicolae de Modrușa (Dalmția), românii se foloseau de limba slavonă doar în biserici și cancelaria domnească (era una din limbile zise „sacre”, ca latina și greaca), în afara acestora vorbindu-se „ab incunabulis” (de la origini) o limbă apropiată de cea latină. Pentru poporul nostru, slavona a fost, așadar, o limbă de circulație restrînsă, folosindu-se în mediul bisericesc și în cel cîntăresc (primele cronici au fost scrise în slavonă), populația vorbind limba românească.

În același timp, aparținînd așa-numitului „Commonwealth bizantin” (expresia aparține istoricului britanic D. Obolensky), românii și bulgarii au primit influența fecundă a Bizanțului de la care au preluat un șir de elemente din sfera politicului, administrativului și culturalului. Așa se explică, de pildă, unele dragătorii înfilnate atît în țaratul bulgar pînă la desființarea sa, cît și în țările române.

^{1,2} Magazin istoric, nr. 5/1975; 8/1977.

Ne-au rămas puține documente de la Roman I, domnul Moldovei între anii 1392 și 1394: doar trei acte oficiale - două interne¹ și un tratat omagial. Trei, ca și numărul anilor de domnie, dar toate trei de o importanță excepțională pentru istoria poporului român, reușind, fiecare în felul său, să lămurească aspecte semnificative ale vieții politice interne și externe a Moldovei acelor ani, acest stat românesc de la răsărit de Carpați.

O domnie scurtă, un mare voievod:

ROMAN I

GHEORGHE DAVID

Conform tradiției cronicărești, Roman I era fratele lui Petru I: „După domnia lui Petru vodă — scrie Nicolae Costin — domnit-au frate-său, Roman vodă. Și aceasta am adevărit, iubite cetitorii, într-un uric [al] acestui domn carele se află la mănăstire, la Pobrata, de la munte...” Potrivit *Letopiseșului anonim al Moldovei*, cunoscut și sub numele de *Letopiseșul de la Bistrița*, mama voievodului Petru I se numea Mușata. Tot Mușata era și numele mamei lui Roman I. Știm acest lucru din documentul emis de voievod la 18 noiembrie 1393, în care dăna pe care o făcea era întărită de „credința mamei noastre, cneaghina Mușata”.

¹ Un al treilea document intern păstrind doar titulatura voievodului și data (aproximativă) a redactării lui e prea puțin semnificativ pentru a fi luat în considerație.

ta”. Până aici deci perfectă coincidență între izvoare. Iată însă că într-un document emis de Petru I la 1 mai 1384, mama voievodului era desemnată ca fiind *nobilissima domina Margareta, mater nostra dilecta et honorabilis* („strălucita și preamărita doamnă Margareta, mama noastră iubită și vrednică de cinste”).

Autenticul Mușatin ?

Cei mai mulți istorici au considerat că Margareta este aceeași cu Mușata. Alți istorici susțin însă că această „Margareta de Seret, domina Walhachie minoris” — cum o întîlnim în relatarea arhiepiscopului Ioan de Sultanieh — ar fi fost altă persoană. Chestiunea se complică și prin următoarea mențiune aflată într-un manuscris din 1727-1731 ce

cuprinde o cronică a Moldovei și Țării Românești compilată de Axente Uricarul: „Petru vodă, precum scrie istoria, iaste fecior lui Coste Mușat vodă, iar acest Mușatin vodă, unde ar fi domnit nu scrie”. Un enigmatic Costea voievod se află menționat și în *Pomelnicul mănăstirii Bistrița*, ceea ce i-a determinat pe unii cercetători să considere că acest Costea a domnit fie peste întreaga Moldovă (între 1373 și 1375), fie numai peste partea de sud a acesteia. Coroborînd cele două informații, într-o lucrare recentă, *Țara Românească a Moldovei*², se afirmă că acest Costea, coborînd direct din Bogdan I, ar fi fost soțul Mușatei, și deci, tatăl lui Roman I, Petru I Mușatinul fiind o rudă colaterală.

Identitatea Margareta = Mușata pare totuși cea mai

² Magazin istoric, nr. 3/1978.

vrednică de crezare dintre ipoteze. Să nu uităm că numele *Margareta* apare într-un document latinesc, în vreme ce *Muşata* într-unul scris în slavonă. Cît priveşte legătura de înrudire dintre *Petru* şi *Roman*, un document liovean din 1386 menţionează o scrisoare dată de „domnul *Roman*, fratele domnului *Petru*, voievodul Moldovei”. E puţin probabil să fie vorba de un *Roman* diferit de cel ce i-a urmat lui *Petru* în scaun. Îndoielnică rămîne doar existenţa celui *Costea* — tatăl lui *Petru* sau al lui *Roman* (ori al amînduora) — şi mai cu seamă faptul că acesta ar fi fost voievod al Moldovei. Într-un hrisov din 7 ianuarie 1403, prin care dăruia mai multe sate Episcopiei Moldovei, *Alexandru* cel *Bun* arată că „am făcut [această danie] cu sfatul nostru deplin şi pentru sufletul sînt rîpşaţilor domni de mai înainte, pentru sufletul lui *Bogdan voievod* şi pentru sufletul lui *Laţco voievod* şi pentru sufletul lui *Petru voievod* şi pentru sufletul tatălui nostru, *Roman voievod*” [subl.m.—G.D.] Cu excepţia lui *Iuga voievod* (care în 1403 mai era probabil în viaţă), sînt pomeniţi toţi domnitorii Moldovei pînă la *Alexandru* cel *Bun*. E greu de crezut că dacă *Costea* ar fi domnit cu adevărat, ori dacă ar fi purtat măcar titlul de voievod, *Alexandru* l-ar fi omis tocmai pe... bunicul său.

Documentul din 1403 mai capătă valoare şi într-o altă privinţă: menţionarea tuturor voievozilor *Muşatini*, care, în a doua jumătate a sec. XIV, au dus la întemeierea şi întărirea statului feudal *Moldova* — impresionant simbol al continuităţii de viaţă politică şi statală în teritoriul de la răsărit de *Carpaţi*.

De la munte şi pînă la mare

La 30 martie 1392, cînd a emis primul său hrisov — totodată, cel dintîi document intern moldovenesc păstrat pînă în zilele noastre — *Roman* vodă se afla pe tron. Data urcării pe scaunul domnesc nu ne este cunoscută, cea mai probabil fiind prima parte a anului 1392. Pentru această

dată pledează faptul că, la începutul lui 1392, la *Cracovia* mai soseau scrisori trimise de *Petru voievod*, cei drept fără să ştim dacă la data respectivă domnul mai era încă în viaţă. În această ipoteză, a înscăunării în primăvara anului 1392, actul de danie din 30 martie dat de *Roman voievod* ar putea fi considerat tocmai o dovadă a recente sale urcări pe tron. Vorbind despre acest document, trebuie subliniat că dintru început atrage atenţia titulatură adoptată de voievod, titulatură neîntîlnită la nici unul din predecesorii săi, „Marele singur stăpînitor, din mila lui *Dumnezeu* domn, *Io Roman voievod* al *Tării Moldovei* de la munte, pînă la mare”. Aproape neschimbătoare, „marele domn singur stăpînitor, *Io Roman voievod* al *Tării Moldovei* de la munte pînă la ţărmlul mării”, formula apare şi în documentul din 18 noiembrie 1393. Importanţa cu totul deosebită a acestui titlu, adoptat de noul voievod, constă în faptul că ni se arată că la vremea respectivă procesul de unificare al cnezatelor şi „ţărmlor” ce existaseră pe întreg teritoriul Moldovei (ca şi pe teritoriul *Transilvaniei* ori al *Munteniei*) era încheiat. Mai mult, insistenţa cu care voievodul sublinia acest lucru îndreptăţeşte părerea că cel care a realizat această unire a formaţiunilor politice româneşti existente în *Moldova* a fost însuşi *Roman I*, motiv pentru care se şi intitula „marele voievod”.

Stăpîn peste o *Moldovă* puternică, bogată (să nu uităm că doar cu cîţiva ani în urmă *Petru I Muşatinul* îl împrumutase pe regele *Poloniei*, *Wladislaw Jagello*, cu 3 000 ruble de argint — însemnată sumă de bani echivalînd cu 52 kg aur fin) şi întinsă în hotarele pe care le va avea şi pe timpul lui *Ştefan cel Mare*, *Roman I* s-a dovedit, în răzgul scurtei sale domnii, un bun gospodar.

La *Roman*, „oraşul nostru”, cum îl definea în documentul din 30 martie 1392, s-a îngrijit de construirea unei cetăţi din pămînt cu palisadă de lemn, pe malul stîng al rîului *Moldova*, puţin înainte de vărsarea acestuia în *Siret*. Dealtfel, voievodul intenţiona să

transforme acest oraş, care îi purta numele, în reşedinţă voievodală, intenţie ilustrată şi de faptul că aici a fost înmormîntată soţia voievodului, cneaghina *Anastasia*.

Explicaţiile grijei voievodului faţă de acest oraş — a cărui existenţă preceda întemeierea statului feudal *Moldova* — sînt mai multe: fie că oraşul constituie reşedinţa lui *Roman* pînă la înscăunarea sa, fie că, în condiţiile unei *Moldove* „de la munte pînă la ţărmlul mării”, domnul se gîndea la o „capitală” situată în centrul ţării. Scurtul rîstimp al domniei nu a îngăduit cristalizarea acestei intenţii. Vreme de un secol şi jumătate, *Suceava* a continuat să rămînă principala reşedinţă a ţării, *Romanul* fiind — alături de *Piatra*, *Hîrlău*, *Iasi*, *Cotnari* ş.a.m.d. — una din numeroasele curţi domneşti, pînă ce capitala s-a mutat, în vremea lui *Alexandru Lăpuşneanu*, la *Iasi*¹.

S-a îngrijit apoi, *Roman* vodă de întărirea oastei. Întîiul său hrisov, cel din 30 martie 1392, este o danie făcută „slugii noastre, *Ioanşii Viteazului*”. Or, în epoca feudală, vitejii echivalau, în ţările române, cu ceea ce în apusul Europei erau cavalerii. Vitejii se recrutau îndeosebi din rîndul celor ce se distinseseră în lupte, primind de la domnul ţării pămînt, în schimbul cărui aveau obligaţia să presteze o anume slujbă militară. Instituţia vitejilor a cunoscut o deosebită înflorire în vremea lui *Ştefan cel Mare* şi a lui *Vlad Tepeş*, în *Tara Românească*. Faptul că *Roman voievod* împroprietărea un astfel de viteaz (desigur, nu numai unul singur, dar alte documente nu s-au păstrat), reflectă preocuparea domnului pentru organizarea ostii ţării.

Cele două documente interne păstrate ne îngăduie unele constatări privind organizarea cancelariei atît în limba latină, cît şi în limba slavă ca şi rolul sfatului domnesc, ambele hrisoave fiind întărite nu numai de pecetea voievodului, ci şi de numeroase peceti ale boierilor. De asemenea, avem dovada existenţei unor dregători de curte: vornic, stolnic etc. În sfîrşit,

¹ *Magazin istoric*, nr. 6/1973.

vorbind de dezvoltarea internă trebuie să remarcăm continua înflorire economică a țării, intensitatea legăturilor comerciale, ceea ce a determinat emiterea de monedă — groși de argint, asemănători celor băuți în vremea lui Petru I.

Să fie „plăcută poporului”

Ca și Petru I, Roman voievod a prestat jurământul omagial de vasalitate față de regele Poloniei, Wladislaw Jagello. În ambele cazuri, încheierea unui asemenea act nu trebuie văzută dincolo de semnificațiile ei feudale: ea nu marchează neapărat o știrbire a independenței, nici o constrângere economică și nici o reducere a autorității voievodului, ci se înscrie pe linia legăturilor feudale în virtutea cărora seniorul mai puternic, acorda protecție și sprijin vasalului, iar acesta se obliga, la rîndul său, să-i acorde ajutor și sfat — „auxilium et consilium”. În cazul de față, prin încheierea unui asemenea act omagial cu regele polon, Moldova intra într-un sistem de alianțe ce-i asigurau protecția împotriva tendințelor de expansiune ale regatului maghiar și ale Hoardei de Aur, principalele forțe ale vremii ce vizau independența țării.

Și totuși, cele două acte de vasalitate (cel încheiat de Petru I și cel al lui Roman) se deosebesc în multe elemente ale lor, deosebiri care reflectă noua situație politică a Moldovei. La 26 septembrie 1387, cînd a prestat jurământul de vasal, Petru I a mers personal la curtea lui Wladislaw Jagello, actul de omagiu fiind întărit de sigiliile marilor boieri moldoveni, ca o cheazăsie a respectării legăturilor.

Actul de vasalitate al lui Roman a fost, de asemenea, întărit de sigiliile marilor boieri, dar la 5 ianuarie 1393 cînd, la rîndul său, a prestat jurământul de vasalitate, Roman nu s-a mai deplasat la curtea suzeranului său în Polonia. Mai mult, documentul omagial a fost scris la Suceava, domnul neprecizînd vreo dată sau vreo localitate în care

— potrivit cutumelor feudale — ar fi urmat să presteze personal jurământul. Și conținutul actului se deosebește de cel al lui Petru I, cea mai importantă clauză fiind aceea că Roman nu mai acceptă să acorde ajutor necondiționat regelui Poloniei. Dacă Wladislaw Jagello ar fi luptat în Prusia, Lituania ori în regiunile de dincolo de Cracovia, Roman nu era obligat să trimită oastea în ajutor. Moldova — se preciza în document — va acorda asemenea ajutor numai în cazul în care Polonia se va afla în conflict cu regatul maghiar sau cu tătarii (deci cu acele forțe ce ar fi

În p. 7: stema Moldovei — din sigiliul voievodului Roman I

Pîtra de pe mormîntul voievodului, pusă de Ștefan cel Mare

putut constitui o primejdie pentru independența Moldovei). În motivarea unei asemenea condiționări, Roman sublinia că plecarea oastei moldovene la mare depărtare nu este „plăcută poporului”. Evident, o Moldovă „de la munte pînă la țărnul mării” își putea îngădui să impună numai acele clauze care corespundeau real-

mente intereselor țării, probînd încă o dată că linia politică a românilor ținea în primul rînd conservarea independenței țării. Numai o asemenea politică era, așadar, plăcută poporului.

În pofida acestei alianțe, relațiile lui Roman I cu Wladislaw Jagello nu au fost întru totul prietenești. Un prim motiv l-a constituit datoria contractată în 1388 de regele polon din vistieria lui Petru I, pentru care zălogise Pocuția. Wladislaw nu a înapoiat datoria nici lui Petru, nici lui Roman și nici urmașilor acestora, iscîndu-se astfel un diferend care a dăinuit mai bine de un secol și jumătate. Un alt motiv a fost conflictul dintre Wladislaw Jagello și cneazul Witold al Lituaniei — pe de o parte și cneazul Podoliei, Teodor Coriatovici — pe de altă parte. Coriatovici urmărea să scoată Podolia de sub stăpînirea polono-lituaniană, încercare sprijinită de regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, care vedea în această acțiune o posibilitate de slăbire a regatului polon cu care se afla în conflict. Înru-dit — se crede — cu Coriatovici, Roman I a acordat ajutor acestei tabere: cetățile Podoliei au fost întărite cu ostași moldoveni și maghiari, lupta avînd loc la sfîrșitul lui 1393 sau la începutul anului următor, la Braclaw. Coriatovici a fost înfrînt, fiind nevoit să se refugieze la curtea lui Sigismund de Luxemburg, în vreme ce o parte a armatei sale și-a găsit adăpost în Moldova. Roman nu a renunțat la luptă, oștile sale luînd în stăpînire — iulie 1394 — Pocuția, ca urmare a faptului că regele polon nu-și plătiese datoria.

Wladislaw Jagello a căutat, firește, o ieșire din acest conflict: el a găsit o nouă persoană care să-i presteze jurămint, anume pe Ștefan I Mușatinul, nepot de soră al lui Roman, așa cum reiese din hrisovul din 18 noiembrie 1393. (După alte ipoteze, Ștefan ar fi fost fiul lui Roman, dar în acest caz e mai greu de explicat schimbarea liniei politice a Moldovei, de strîn-

(Continuare în p. 14)

Al XV-lea Congres internațional de științe istorice

„SPIRITUL DE LA BUCUREȘTI”

Dr. MICHELE MACCARONE (Vatican)

În numerele trecute ale revistei noastre, am prezentat ecouri străine ale celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, desfășurat în august 1980 la București. Ne parvin mereu noi și noi aprecieri despre acest important eveniment al istoriografiei mondiale.

Profesor la Universitatea gregoriană din Roma, președinte al Comitetului pontifical de științe istorice (creat în 1954), specialist în istorie medievală și în istorie ecleziastică, director al revistei vaticane de istorie ecleziastică comparată, monseniorul dr. Michele Maccarone a condus delegația Vaticanului la al XV-lea Congres internațional de științe istorice. În timpul congresului, a participat la reuniunile comisiei internaționale de istorie ecleziastică comparată și, ulterior, a prezidat lucrările primei ședințe a subsecției de istorie a evului mediu, din cadrul Secțiunii cronologice.

Monseniorul dr. Maccarone a avut amabilitatea să acorde revistei noastre un interviu, din care spiculăm:

„Aș dori să-mi exprim în fața colegilor români satisfacția de a participa la congresul de istorie care are loc aici, în România, țară care a avut secole de-a rîndul relații cu Papalitatea. În studiile mele m-am ocupat și de papa Inocențiu III, personaj istoric care, în scrisorile sale, menționează că pe teritoriul țării dv. se vorbește limba de la Roma, limba română. Sint deci multe motive istorice care confirmă legăturile între Roma și România, ceea ce potentează prezența delegației noastre la București. Ca președinte al Comitetului pontifical de științe

istorice, am avut întâlniri cu istoricii români din cinci în cinci ani și pot spune că am stabilit cu ei strînse relații de prietenie. Se pare că chiar din 1955, de la congresul desfășurat la Roma, primul mare congres de după al doilea război mondial, la care am participat în calitate de președinte al Comitetului pontifical. Noi, reprezentanții Sfîntului Scaun, am votat cu bucurie — la San Francisco, în 1975 — în favoarea propunerii ca următoarea reuniune mondială a istoricilor să aibă loc la București”.

Întors acasă, profesorul M. Maccarone și-a notat impresiile despre reuniunea de la București într-un amplu articol (o pagină întregă), apărut în cotidianul

L'Osservatore Romano. Reproducem câteva din gândurile despre congres ale istoricului italian.

Privit din afară, cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice ar putea părea unul dintre multele congrese care reunesc oameni de știință dintr-o anume disciplină, din diverse țări, pentru o confruntare de idei pe teme specifice. Congresul de la București a avut însă și o altă dimensiune, a sa proprie; în plus, și o perspectivă, care l-a individualizat și l-a plasat într-o sferă superioară. Președintele Comitetului internațional de științe istorice, prof. K.D. Erdmann, i-a scos bine în relief esența și funcția, definindu-l, în discursul său inaugural, drept „comunitatea ecumenică a istoricilor”.

L'OSSERVATORE ROMANO

«NELLO SPIRITO DI BUCURESTI»

Il XV Congresso internazionale di scienze storiche

Congresul s-a deschis duminică, 10 august, la Palatul congreselor din centrul Bucureștilor, într-un cadru solemn, festiv. Această deschidere sărbătorească fusese din vreme pregătită și anunțată de către presă și televiziune; printre articolele și emisiunile consacrate congresului s-a aflat și documentarul de televiziune **Imago Romaniae**, realizat de prof. I. Dimitriu-Snagov, care a prezentat mapamondul din cea de-a treia lojă a Palatului apostolic din Vatican. El reproduce și țările române în perioada 1560-1588, cuprinzând peste 100 toponime (românești) de un mare interes istoric.

Închiderea congresului, simplă și emoționantă, a avut loc duminică, 17 august. O elevată cuvântare a noului președinte al Comitetului internațional de științe istorice, A. Gieysztor, a prezentat rezultatele măreței manifestări științifice, care a strâns laolaltă circa 2 700 specialiști din 66 țări. S-a citit apoi un mesaj al congresului, pregătit de Comitetul român, privind la contribuția istoricilor în rezolvarea problemei lumii de azi: „Prin studiile noastre — se spune în încheierea mesajului — prin întreaga noastră activitate științifică și de învățământ, să contribuim la afirmarea ideilor generoase ale libertății și demnității omului, la eliminarea oricăror forme de discriminare sau opresiune a individului, la dezvoltarea tuturor capacităților și însușirilor sale creatoare. Cercetările noastre pot și trebuie să constituie un factor esențial al educației tinerei generații în spiritul respectului, încrederii și prieteniei între toate popoarele, al păcii și cooperării”.

Cu o altă ocazie se va putea face un bilanț mai științific al congresului nostru. Mai presus de orice însă el s-a caracterizat prin ceea ce aș numi „spiritul de la București”, întrupat în climatul de prietenie creat de colegii români, în respectul și simpatia tuturor celor pe care îi întâlneam. „Nu ne uitați!” a fost ultimul salut, aproape chiar memoriale congresului de la București.

**În românește de
Adrian NICULESCU**

Le XVe CONGRÈS INTERNATIONAL DES SCIENCES HISTORIQUES

„Le Comité international des Sciences Historiques assure, parmi ses missions principales, l'organisation d'un Congrès tous les cinq ans. Il s'est successivement tenu à Paris, en 1950 sous la présidence de Robert Fawcett, professeur à la Sorbonne; à Michel François, conseiller nationaliste (Paris) en Roumanie;

de Roumanie et par Stefan Pascu, président de la Section des Sciences Historiques de cette Académie. La liste des participants rassemble 2 691 noms. Certes, des désistements se produisent, mais, en revanche, les accompagnateurs ne figurent pas sans omissions. C'est donc un rassemblement

divant un nombre considérable de participants. Le Président de la République Socialiste Roumaine Nicolae Ceaușescu a adressé un message, lu en roumain — le seul discours prononcé en roumain dans cette séance solennelle — message qui insistait sur le rôle des historiens dans la recherche et l'ouverture de la politique de coopération internationale et de collaboration

Interesante opinii despre al XV-lea Congres internațional de științe istorice au apărut și în publicația franceză L'Information historique, nr. 1/1981 (vol. 43), care apare în prestigioasa editură franceză Masson.

Pentru prima oară începând din 1950, de la primul Congres internațional de științe istorice, desfășurat la Paris, reuniunea istoricilor care a avut loc în 1980 la București a lăsat impresia unui forum cu adevărat mondial. În afară de europeni, au participat, în număr mai mare decât la congresele precedente, istorici din Asia (a fost reprezentată, de pildă, Coreea de Sud), istorici arabi și africani. În 1985, la următorul for științific de la Hamburg, această mare diversitate de țări va ridica organizatorilor anumite probleme de comunicare, de traducere. La ședințele plene, Bucureștii au asigurat traduceri simultane în limbile oficiale ale congresului: rusă, engleză, germană, franceză. Putem remarca, fără a fi bănuiri de vanitate, dar cu satisfacție, că limba franceză s-a utilizat în mare măsură, cu precădere în ședințele oficiale. Românii nu uită ceea ce iluminismul francez a adus Principatelor dunărene și ceea ce, în secolul nostru, a furnizat Franța în domeniul culturii.

Pe tot timpul congresului, la București a apărut, în franceză și engleză, un buletin zilnic, ilustrat, în patru pagini, care a prezentat mersul lucrărilor, noutățile din ziua precedentă, opinii și impresii despre reuniune, despre modul ei de desfășurare.

În cadrul ședinței de deschidere a congresului, președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, a adresat participanților un me-

saj, care a insistat asupra rolului istoricilor în „reluarea și continuarea politicii de destindere, colaborare și pace, de deplină egalitate și respect al independenței și suveranității popoarelor”. Ședința inaugurală s-a încheiat cu un spectacol-concert, în care am auzit, printre altele, lucrări de George Enescu, muzician cu mare influență asupra generațiilor contemporane, care a știut să conserve, în lucrările sale, tradițiile românești. O suită de dansuri din Transilvania, o corală și o orchestră populară au creat participanților imaginea extrem de bogată a folclorului românesc, studiat la Institutul de cercetări etnologice și dialectologice din București.

La deschiderea congresului, fiecare participant a primit trei volume editate de Academia Republicii Socialiste România, cu ajutorul financiar al UNESCO, inserind rapoartele prezentate în cadrul ședințelor. Primul tom adună, în cele 714 pagini ale sale, rapoartele de la secțiunile **Mari teme și Metodologie**: al doilea, de 806 pagini, publică rapoartele de la **Secțiunea cronologică**, iar al treilea, având 407 pagini, pe cele ale comisiilor. Trebuie să-i felicităm pe organizatorii români pentru cele trei volume, care au reprezentat o reușită și, mai ales, pentru publicarea lor în ajunul congresului. Ne amintim că la Moscova (la Congresul XIII de la Moscova), au existat extrase dispartate din rapoarte, care puteau fi obținute în zilele congresului, de pe mesele din sălile de desfășurare a lucrărilor. Volumele propriu-zise ne-au parvenit după congres. Or, pentru a se asigura dezbaterei valoroase, e bine să se cunoască dinaintea orientarea generală a rapoartelor.

103 32 SAYI: 2141

18 GÜN
SAYFA
LIRA

Milliyet
Halk Gazetesi

FIL
ALON

A A

GÜNAYDIN

Cumhuriyet

ISTANBUL

Presă turcă despre insurecția română din august 1944

ROMÂNIA S-A REGĂSIT PE SINE

MIHAI MAXIM

Vestea declanșării, la București, a insurecției naționale antifasciste și antilimperialiste a poporului român, a răsturnării regimului antonescian și întoarcerii armelor împotriva Germaniei hitleriste a avut un puternic răsunet în rîndul cercurilor oficiale și ale opiniei publice internaționale.

Cum am relatat în repetate rînduri în paginile revistei noastre (nr. 12/1977, 8/1978, 8/1979), publiciști, militari, oameni politici sau comentatori ai unor posturi de radio din diferite țări au formulat aprecieri cu privire la locul și rolul insurecției poporului român în cadrul eforturilor forțelor progresiste din întreaga lume pentru înfrîngerea Germaniei hitleriste.

România a schimbat situația frontului

Pe aceeași linie se înscriu și aceste noi extrase din presa turcă¹, consacrate evenimentelor petrecute în România în ultima decadă a lunii august 1944. Încă din primele momente ale producerii eveni-

¹ Magazin istoric, nr. 8/1976, 11/1980.

mentelor amintite, cele zece publicații cercetate de noi (*Cumhuriyet* = Republica, *Yeni Sabah* = Noua dimineață, *Tasvir-i Efkâr* = Opinia publică, *Son Posta* = Ultima poștă, *Akşam* = Seara, *Anadolu* = Anatolia, *Tanin* = Ecoul, *Vatan* = Patria, *Vakit* = Timpul, *Ayin tarihi* = Istorie lunară) au reprodus cu litere mari, pe prima pagină, la loc de frunte, vestea schimbărilor istorice survenite în România, consacrandu-le, în

zilele următoare, largi comentarii.

Trebuie să remarcăm, de la început, că actul istoric de la 23 August a constituit o totală surpriză pentru presa și opinia publică din Turcia, ca și pentru cea mondială. După 2 august 1944, cînd Turcia a întrerupt relațiile politice și economice cu Germania, Bulgaria s-a văzut brusc desoperită la frontiera turcă. Ea căuta cu febrilitate să încheie pace cu Aliații. Astfel, la

25 august, A.S. Saraçoğlu scria în publicația *Yeni Sabah* că „noi ne gîndeam la Bulgaria, dar, iată, după Italia, s-a dovedit a veni din urmă [în frontul antifascist] România”. Avem deci aici încă o dovadă că în cercurile oficiale și militare ale Germaniei fasciste, ale căror opinii răzbăteau la Ankara, nu se prevăzuse o asemenea rapidă și completă răsturnare a situației în România.

Pentru felul cum a fost înțeleasă, în Turcia, amploarea evenimentelor declanșate la 23 august 1944, este semnificativă opinia specialistului militar turc general în rezervă H. Emir Erkilet, care a comentat în mai multe rânduri, în *Cumhuriyet*, situația din România. Într-un articol apărut în numărul din 24 august 1944 al publicației menționate, generalul Erkilet, amintind de importante succese sovietice pe frontul Iași-Chișinău, considera că nu trebuie totuși subestimată puterea de rezistență a forțelor germane, atîta vreme cît încă nu căzuse „linia de apărare de bază a României”, adică faimoasa linie fortificată Galați-Focșani-Nămoloasa, considerată practic inexpugnabilă în condițiile tehnicii militare a vremii. „Iașul și Nistrul inferior constituie, de fapt, liniile defensive înaintate ale României. Prin depășirea acestora, rușii s-au apropiat de linia de apărare de bază a României, care merge de la Carpații românești și Siret la Dunărea de Jos, și au găsit posibilitatea de a face preparativele necesare pentru atacarea acestei linii. Totuși, pînă la prăbușirea apărării pe Carpații sudici, Siretul inferior și Dunărea de Jos, pînă la căderea Bucureștilor și înaintarea rușilor pe Dunăre, pînă în Dobrogea, nu se poate încă vorbi de un pericol [real] pentru frontul balcanic al germanilor.”

Precizăm că aceste considerații, apărute la 24 august, au fost predate la tipar încă înainte de a se ști despre începerea efectivă a luptelor dintre forțele insurecționale române și trupele germane din România. Ele pun deci încă o dată în lumină însemnătatea excepțională acordată de expertul militar turc liniei fortificate Galați-Focșani-Nămoloasa și

evidențiază rolul insurecției române în dezorganizarea și compromiterea totală a planurilor lui Hitler de a opune rezistență pe linia amintită; totodată, trupelor sovietice li s-a deschis calea înaintării aproape fără luptă pe teritoriul României, spre București și Dunăre¹.

Dealtfel, în aceeași zi, același mare cotidian, *Cumhuriyet*, anunța cu litere mari că „România s-a retras din războiul hitlerist”. Dictatura a fost răsturnată. Noul guvern a semnat armistițiul cu Aliații... România va lupta alături de Aliați împotriva Germaniei și, alături de alte detalii, dădea, după radio Londra, lista noului guvern Sănătescu, indicînd faptul că în acest guvern erau reprezentate „partidele social-democrat, național-tărănesc, național-liberal și comunist”.

La 25 august, sub semnătura lui Peyami Safa și Celâl Dincer, ziarul *Tasvir-i Efkâr* putea aprecia, pe măsura obținerii altor vești despre începerea efectivă a luptelor dintre trupele române și cele fasciste, că schimbarea produsă în România reprezintă pentru Germania „un dezastru”, care „a creat pericolul prăbușirii totale a frontului sudic german”, încît în aceste condiții o rezistență hitleristă ar fi „o nebunie”. Alăturîndu-se coaliției antihitleriste, scria un alt comentator, Kâzım Sevinç Altın, tot în *Tasvir-i Efkâr* din 25 august, „România a schimbat situația frontului” (acesta este chiar titlul articolului său), prin intreruperea livrărilor sale de petrol, grîu și vite — resurse esențiale pentru Germania — ca și prin crearea posibilității de realizare a joncțiunii trupelor sovietice cu cele iugoslave, comandate de mareșalul Tito. În ziua următoare, același cotidian opina că, în urma noii situații create, „Germania trebuie să ceară pace”.

Celelalte publicații apărute în ziva de 25 august relevau, de asemenea, pe spații largi, evenimentele petrecute în țara noastră. *Son Posta* arăta că, prin căderea Ploieștilor, cel mai bogat centru petrolifer al Europei, va scădea în măsură

însemnată puterea Germaniei. *Anadolu*, din Izmir, aprecia că „evenimentele din România vor schimba, fără îndoială și foarte curînd, panorama și coloratura războiului”. La rîndul său, *Tanin*, într-un articol, din care se vedea că rezultatele insurecției române începeau să fie percepute în toată amploarea lor, considera că „ieșirea României din război și trecerea sa de partea Aliaților, precum și declarația ei că va lupta alături de aceștia împotriva Germaniei au hotărît deja cu claritate soarta Europei sud-estice. Turcia se află în fruntea țărilor care se bucură cel mai mult de această justă hotărîre a României, ce s-a regăsit astfel pe sine”.

Într-un cuvînt, după aprecierile presei turcești, acțiunea României anunța grăbirea sfîrșitului războiului. Și *Vakit* din 25 august considera că ultimele evenimente din România au indicat cu claritate că „sfîrșitul războiului din Europa este foarte aproape”. La rîndul său, *Akşam* aprecia că „ieșirea României din război și întoarcerea armelor [împotriva Germaniei] constituie, fără îndoială, una dintre cele mai amare lovituri pentru Germania... Pierderea României va fi începutul pierderii Balcanilor. Ea va obliga Bulgaria și Ungaria să găsească [și ele] mai rapid o ieșire”, adăugînd că, „din punct de vedere al grăbirii sfîrșitului războiului, la 23 august a avut loc un eveniment mai important decît căderea Parisului”. De ieșirea României din război cu Națiunile Unite, continua comentariul, avea să beneficieze mai ales Uniunea Sovietică, întrucît „în foarte scurtă vreme va putea să trimită pe fronturile din nord trupe pe care era nevoită să le țină pînă acum în sud”.

Rolul forțelor insurecționale

După *Tasvir-i Efkâr* din 27 august, „evenimentele din România reprezintă chestiunea cea mai însemnată la ordinea zilei”, avînd consecințe nu numai pentru Bulgaria și Ungaria, dar chiar și pentru

¹ Magazin istoric, nr. 8/1981.

(Urmare din p. 9)

Finlanda. La 1 septembrie 1944, ziarul făcea un tragic bilanț al celor cinci ani de război și prezenta cititorilor, sub formă de tabel, „datele la care au avut loc evenimentele cele mai importante ale războiului”. Între acestea, cu prioritate față de eliberarea Parisului, figura insurecția română din august 1944.

Dovadă a interesului excepțional cu care erau urmărite în Turcia evenimentele din România îl constituie și faptul că unele publicații, ca *Tasvir-i Efkâr* și *Ayin Tarihi* din Ankara, ultima editată de către Direcția de presă și tipărituri a Președinției Consiliului de Miniștri, prezentau cititorilor o revistă a presei turce despre evoluția situației din România.

În presa turcă au fost, de asemenea, ogândite pe larg luptele desfășurate în România între forțele patriotice și trupele hitleriste, eforturile poporului român pentru curățirea țării de trupele germane. La 25 august, ziarele turce au anunțat că, în ziua precedentă, au început luptele efective pentru lichidarea rezistențelor hitleriste și că încercarea naștilor de a forma un guvern-marionetă a eșuat.

Transmițând asemenea știri și comentarii, presa turcă sublinia că România, „țara cea mai îndepărtată [ca atașament] de Germania”, intrase în război „alături de aceasta „de nevoie” și „în orice caz nu cu intenție de pradă, jaf și agresiune”, că suferise cel mai mult dintre toți aliații Germaniei (*Tanin* și *Cumhuriyet*); ținând cont de aceste împrejurări și, mai ales, de participarea activă a armatei române la războiul anti-hitlerist, după 23 august 1944, „ar trebui să se recunoască României statutul de cobeligerantă la Conferința de pace” (*Tasvir-i Efkâr* și *Cumhuriyet*). În ziua următoare, 26 august, *Yeni Sabah* scria că „trupele germane de la București și Ploiești au fost încercuite” de către români. Tot atunci, *Tasvir-i Efkâr* anunța că „ieri [de fapt, încă din 24 august dimineata] a început efectiv războiul româno-german. Trupele române au intrat în Transilvania”.

La 27 august, *Tasvir-i Efkâr* arăta că în cursul zilei

precedente, „Bucureștii au fost în întregime curățați de nemți”, că au fost luați peste 4 000 prizonieri din rândul acestora, „frontul german din România a fost complet distrus”. A doua zi, *Aksam* adăuga că la luptele împotriva fasciștilor au luat parte 25 divizii românești, „guvernul român fiind pe deplin stăpîn pe situație”. Se recunoștea astfel rolul hotărîtor jucat de forțele insurecționale române în prăbușirea planului german de rezistență pe linia Galați-Poșani-Nămoloasa, în eliberarea Capitalei. *Tasvir-i Efkâr* din aceeași zi, amintind de „luptele sîngeroase, care au loc în zona petroliferă Ploiești”, aprecia că „numai o minune mai poate schimba sfîrșitul clar al Germaniei”.

Este revelatoare și aprecierea cotidianului *Yeni Sabah* din 29 august, care — după ce relatase în ziua precedentă despre „marile lupte ce se dau între români și nemți” — amintea că „armata română și-a salvat complet țara”. Ziarul preciza că în România o mare parte a trupelor germane au fost dezarmate, iar „prin trecerea României de partea Aliatilor, 12 divizii [hitleriste] au fost aici distruse”. Ziarul citat conchidea: „Se vede astfel că această săptămînă constituie o perioadă nefecică [pentru hitleriști], care se va înscrie ca o piatră neagră în istoria Germaniei. Iar în acest tempo, cite săptămîni va mai putea rezista Germania? De-acum victoria Națiunilor Unite este neîndoieinică”. La 31 august, *Tasvir-i Efkâr* considera că „bătălia Valahiei este una dintre cele mai mari” ale războiului, una „decisivă” pentru Europa.

În presa turcă n-au lipsit nici unele asocieri între insurecția română din august 1944 și lovitura de stat antifascistă din Italia, din 25 iulie 1943, dar s-a arătat (*Yeni Sabah* și *Tasvir-i Efkâr*) că în România hitleriștii n-au putut forma un guvern-marionetă, de diversiune, că între toate forțele patriotice insurecționale, indiferent de orientarea lor politică, a existat o deplină unitate și că militarii au acționat cu tărie într-un admirabil consens.

gere a legăturilor cu Wladislaw Jagello). Ca semn al primirii omagiului, Wladislaw i-a trimis lui Ștefan în dar o armură și un coif auriu. În toamna anului 1394, Ștefan a pătruns în Moldova și la scurt timp a urcat în scaunul țării.

Deși nu sînt evidențiate de documente, relațiile lui Roman I cu Mircea cel Bătrîn, domnul Țării Românești, au fost prietenești, de intrajutorare. Atunci cînd Roman a fost înălțat din tron, cei doi fii ai săi Alexandru (viitorul domn al Moldovei, Alexandru cel Bun) și Bogdan și-au găsit adăpost la curtea voievodului Țării Românești. Faptul că Mircea nu a venit personal în ajutorul lui Roman se explică prin dificultățile prin care domnul muntean le avea cu otomanii, căci tot în octombrie 1394 a avut loc — cum se știe — bătălia de la Rovine.

Mort în luptă sau prizonier în Polonia, Roman I și-a încheiat stăpînirea în Moldova după numai trei ani.

O domnie scurtă, dar semnificativă din multe puncte de vedere: în vremea sa Moldova a căpătat nu numai granițele sale integrale, ci și conștiința că reprezintă, în această parte a Europei un stat puternic, capabil să aibă propria sa linie politică, suplă în alianță, dar fermă atunci cînd interesele țării erau încălcate. În acest context, faptul că Roman I a fost frate bun sau nu cu Petru Mușat, faptul că el a fost autentic Mușatin ori nu, are mai puțină însemnătate. Esențial este că acest voievod s-a înscris pe linia predecesorilor săi Bogdan I, Petru I Mușatinul, consolidînd o Moldovă liberă și puternică ce va cunoaște apogeul sub fiul său Alexandru cel Bun și sub nepotul acestora, Ștefan cel Mare, voievodul care, în chip de pioasă amintire, îi va așeza lui Roman o frumoasă piatră tombală la biserica voievodală din Rădăuți.

Izvoarele istorice arată că în realizarea marelui sale opere de unificare a geto-dacilor și înfăptuire a primului stat dac centralizat și independent, Burebista a fost ajutat de sfetnicul său apropiat, Deceneu.

Cine a fost acest Deceneu¹? Pot fi determinate coordonatele vieții lui?

Get de cea mai pură spiță

Primul și cel mai prețios izvor este opera lui Strabon. Învățătură greacă (60 î.e.n. - circa 25 e.n.) a fost contemporanul lui Burebista și Deceneu, având deci posibilitatea să ne transmită despre epoca respectivă informații sigure și vrednice de crezare. Al doilea izvor îl avem în opera istoricului got, din sec. VI, Iordanes: *Despre originea și isprăvile goșilor sau ale goșilor*². Scrisă la circa 600 ani distanță de epoca lui Deceneu, lucrarea lui Iordanes este o compilație din *Istoria goșilor*, în 12 cărți, a lui Casiodor (Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus Senator). Cum se știe, Iordanes mărește confuzia de nume, evenimente și popoare, confuzie existentă deja la Casiodor, el îi identifică pe goți cu geții. Totuși, relațiile celor doi nu trebuie respinse în totalitate. *Istoria goșilor*, a lui Casiodor, se întemeiează pe o seamă de izvoare, mai vechi sau mai noi, cărora nu le putem refuza în întregime creditul nostru. Dion Chrysostomul, Trogius Pompeius, Ammianus, Priscus, Ablabius și tradițiile populare gotice au oferit lui Casiodor și, prin el, lui Iordanes, informații și aprecieri de multe ori exacte. Meritele lui Casiodor-Iordanes sînt că, spre deosebire de Strabon, ei ne oferă o seamă de detalii sugestive și interesante asupra lui Deceneu, detalii care nu sînt străine de un anumit romanticism istoric, dar care cuprind și destule elemente reale pentru a nu fi

Cine a fost

DECENEU

Prof. univ. dr.
IOAN COMAN

¹ Magazin istoric, nr. 6/1970 și nr. 9/1976.

² Pentru confuzia dintre geți și goți vezi Magazin istoric, nr. 7/1980 și nr. 7/1981.

în întregime suspecte. Iordanes ne înfățișează un Deceneu mai conturat și mai complex. Uneori idealizat, alții însă cu puternice rădăcini înfipte în solul istoriei.

Conform istoricului got, începutul activității sftetnicului lui Burebista poate fi așezat în timpul venirii la putere a dictatorului roman Sylla, adică aproximativ în jurul anului 82 î.e.n. Dacă admitem că în momentul în care regele său l-a investit cu demnitatea de consilier regal, Deceneu avea cel puțin patruzeci de ani, putem data — ipotetic — nașterea lui în preajma anului 120 î.e.n.

O frază din Iordanes l-a determinat pe E. Rösler — cunoscutul autor al teoriei imigraționiste, a cărei netemeinicie a fost clar demonstrată — să emită ipoteza că Deceneu era, poate, de origine străină. Iată textul: „Dehinc regnante Gōthis (= Gotis) Burvista Dice-neus venit în Gothiam (= Gotiam)“. Deci, „Deceneu a venit în Geția“... din altă parte. De unde anume putea veni Deceneu... în țara lui? Strabon precizează că Deceneu, asemenea lui Zamolxis¹, „a colindat prin Egipt unde a învățat să cunoască anumite semne prevestitoare, grație cărora deslușea hotărârile divine“. Detaliul acesta e o repetare aproape textuală a celui privitor la „colindarea“, „rătăcirea“ lui Zamolxis în Egipt. E evident că Strabon n-a putut evita șablonul istoriei romanțate a marilor personalități elene sau „barbare“. Este inutil să adăugăm că „venirea din Egipt în Geția“ este o puerilă punere în scenă a vieții marelui preot, datorată vreunui biograf grec sau got, pe care-l va fi consultat Strabon și mai ales Casiodor-Iordanes. Deceneu n-a fost, desi-

gur, niciodată în Egipt, așa cum nu fusese nici Zamolxis. Legătura cu Egiptul e o simplă analogie prin simpatie mitologică.

Deceneu nu poate fi socotit nici egiptean și nici din alt neam. Era get de cea mai pură spiță. În primul rînd e de neconceput ca Burebista, un „bărbat get“, cum precizează Strabon, să fi investit ca mare preot, cu autoritate imensă asupra poporului, pe cineva străin de neamul, de tradițiile și de năzuințele dacogete. În al doilea rînd, un text din Strabon referitor la modalitatea recrutării marilor

apoi că marele preot, „era un consilier al regelui său“; regele nu era pentru nimeni „al său“, decît dacă acesta din urmă era dac. Zamolxis, prototipul marilor preoți daci, fusese el însuși dac. În fine, originea lui Deceneu reiese și din forma însăși a numelui său. Deceneus, Decineus, Diconeus sau Diceneus sînt patru variante ale rădăcinii primitive dac — plus sufixul, care reprezintă numele generic *dakoi*, daci, al poporului daco-get. Prima parte a numelui Deceneu — *Dac* — e din aceeași familie cu Decebalus și poate și cu Dicomes. Varianta *Deci* apare

În p. 15: Deceneu. Pictură de Ion Murariu

¹ O serie de nume de persoane sau toponime geto-dacice sînt scrise în chip divers la diferiți autori antici. Este și cazul zeității supreme a geto-dacilor grafiată fie *Zalmoxis* fie *Zamolxis*. Această diferență a generat numeroase discuții în istoriografia modernă. Există istorici care afirmă că forma corectă ar fi *Zalmoxis* (asa cum scrie Herodot), fiind atestată de diferite toponime sau nume (de ex. *Zalmodegikos* — căpetenie getică din sec. III î.e.n.), după cum alți istorici susțin că forma corectă ar fi *Zamolxis*. În prezentul articol am adoptat forma propusă de Micul dicționar enciclopedic.

preoți daco-geți dă un răspuns fără replică asupra originii etnice a acestor sacerdoți: „Totdeauna se găsea cineva cu un caracter așa de ales, încît să ajungă consilierul regelui său“. Caracterul ales și înțelepciunea trebuiau să fie virtuți îndelung încercate și cunoscute de întregul popor pentru a se impune pînă în fața regelui. Textul precizează

și în cazul formei Decebalus, ca Decibalus, în inscripții.

Deceneu era marele preot și înțitul sftetnic al lui Burebista. Prima calitate rezultă din cele relatate de Strabon. După ce povestește peripețiile zeului Zamolxis, instalat pe Muntele Kogaionon din Dacia, geograful grec continuă: „În vremea cînd peste geți domnea Burebista, împotriva că-

ruia divinul Cezar pregătise să pornească o campanie. Deceneu era acela care deținea această demnitate [de mare preot].

Deceneu va fi locuit, ca toți înaintașii lui, pe Muntele Kogaionon, în apropierea sanctuarului zeului Zamołxis. Cum tradiția și îndatoririle sale îl obligau să fie în permanentă legătură cu Burebista, e probabil că acesta din urmă își alesese drept capitală un oraș în apropierea muntelui sacru, căci, deși Burebista era rege vestit prin diplomația, vitejia și actele sale de guvernământ, pe el îl obliga tradiția să mear-

sufletului, sobrietatea și într-ajutorarea erau punctele principale din doctrina lui. Ele deveniseră tradiționale; veneau tocmai de la Zamołxis, și, poate, chiar din vremuri anterioare lui.

Deceneu l-a ajutat în realizarea acestei performanțe politice și militare. Burebista a văzut în marele preot un spirit excepțional înzestrat, capabil să-i ofere sprijin în schimbarea țării. De aceea și l-a luat sfetnic și colaborator la guvernământ.

Primul act de ordin politic înfăptuit de Burebista, împreună cu Deceneu, a fost crearea

reușit pe deplin. Această unire a dat geților posibilitatea de a deveni o mare forță politică și militară.

Vitejia geto-dacilor era celebră în antichitate. Convinși de justetea cauzei lor, Deceneu și-a sprijinit regele, hotărât să redobândească toate teritoriile aparținând neamului său. Înțelegând folosul și frumusețea acestui ideal, Burebista a pornit o seamă de expediții, toate încununate de izbândă, împotriva celor care încălcaseșă pământul natal și îndeosebi, împotriva celor din regiunea Tisei. „Dacii, zice Strabon, luptau împotriva boilor și a tauriscilor, popoare celțice sub conducerea lui Kritasiros, pentru că pretindeau că ținutul respectiv era al lor”. Acest detaliu e decisiv pentru caracterizarea politicii militare a lui Burebista. În acest înțeles trebuie luată afirmația lui Strabon că Burebista „supuse geților pe cei mai mulți dintre vecinii”. Este vorba de vecinii care ocupaseră prin violență părți considerabile ale teritoriului geto-dac. Controlul asupra Traciei, pînă în Macedonia și Iliria, însemna, în primul rînd, aducerea sub ascultare a tuturor celor care se mai opuneau unirii sub un singur sceptru. Dar ea mai însemna și împotrivire față de pătrunderea romană din Peninsula Balcanică. Burebista și Deceneu erau conștienți de primejdia pentru daci a prezenței romanilor în sudul Dunării. Iată de ce marele rege a făcut tot ce i-a stat în putință spre a-i îndeparta pe invadatori de hotarele regatului său.

Vitejia geto-dacilor era celebră în lumea antică

gă pe munte, la marele preot, spre a-l consulta, și nu invers. Deși accesibil numai regelui, care venea să-l consulte, și slujitorilor, care îi aduceau cele de trebuință, Deceneu exercita, de fapt, un adevărat guvernământ asupra geților. El îndruma poporul prin numeroșii săi învățați. Credința în dreptate și adevăr, cinstirea suferinței, nemurirea

unei conștiințe a unității sufletești și de neam a numeroaselor populații geto-trace. Herodot, el însuși cunoștea această nevoie de unitate, afirmînd că „uniți [tracii] ar fi fost de neînvins”. Ceea ce părintele istoriei deplîngea la tracii — lipsa lor de înțelegere frățească și de unire — Burebista, beneficiind de poveștele sfetnicului său, a încercat să îndrepte și a

Scrisul în limba geților

Performanțele politice și militare sînt și opera unei extraordinare prefaceri sufletești la poporul get. Deceneu considera că viitorul și strălucirea poporului său depind în primul rînd de educația morală și că, numai pe această bază, se poate clădi un edificiu statal și social trainic. De aceea marele preot a întreprins o profundă reformă a poporului geto-dac.

Această reformă — celebră în lumea veche — a fost pusă în practică nu prin legi oficiale și seci, ci prin acea operă deli-

cată și de răbdare care creează pe om a doua oară: educația. Iată de ce credem că termenul prin care Strabon exprimă opera de ridicare spirituală a geților nu poate însemna *abstinență* sau cam așa ceva — cum l-au interpretat unii istorici — ci *educație*, în sens profund etic. Deceneu a impus poporului get în primul rând cumpătarea. Sobrietatea cerută de el este, credem, aceea modestie, aceea sănătate a sufletului, menționată încă de Platon, în legătură cu medicul trac al lui Zamolxis, în dialogul *Charmides*¹.

Burebista și Deceneu au cerut poporului lor cu insistență și „ascultarea de porunci”, adică de legi, ca efect al educației prin dreptate, promovată constant de cei doi conducători. Geții, încă din vremea lui Herodot, erau recunoscuți a fi „cei mai drepți” dintre traci. Dar dreptatea sau cinstea getică puteau fi ușor clătinate sau alterate de temperamentul lor impulsiv. De aceea reformele și supravegherea strictă a respectării dreptății vor fi fost două din preocupările cele mai arzătoare ale lui Burebista și Deceneu.

Regele și sfințitul său au acordat o atenție deosebită și agriculturii, principala ocupație a geților. Interesul mergea până acolo încât regele repartiza o parte din subalternii lui la supravegherea muncilor câmpului, iar cealaltă parte era destinată să lucreze cu el în cetățile întărite. Aceste fapte relateate ca petrecându-se în vremea lui Decebal, nu erau, cu siguranță, invenția acestuia. Supravegherea însemna, probabil, ceea ce numim astăzi raționalizarea muncii și sporirea producției. Burebista și Deceneu, avînd un teritoriu întins, care trebuia hrănit, au fost obligați să se ocupe cu mare asiduitate de problema agriculturii. Mai ales că în anumite părți (sudul Dunării și munții), nu se puteau produce cereale.

În fine, Deceneu este prezentat de Iordanes ca un sa-

vant și un civilizator al poporului get: „Acesta [Deceneu] observînd îndemnarea lor de a-l asculta în toate și că, din fire, sînt deștepti, i-a instruit în aproape toate ramurile filozofiei; Deceneu era maestru neîntrecut în această privință. Prin morală a înfrînt temperamentul lor impulsiv; prin fizică i-a determinat să trăiască potrivit legilor lor firești, legi pe care le au scrisă pînă azi. Prin logică i-a înzestrat cu o putere de judecată superioară celorlalte neamuri. Prin practică i-a îndemnat să se dedea la fapte bune. Prin teorie i-a învățat să privească mersul planetelor și toată astronomia, le-a arătat cum crește și descrește fața lunii, le-a explicat cu cît globul de foc al soarelui depășește în măsură suprafața pămîntului, le-a documentat în fine, sub ce nume și sub ce înfățișare se învîrtesc, într-un sens și în celălalt, în jurul polului ceresc cele trei sute patruzeci și șase de stele în drumul lor de la Răsărit la Apus. Ce plăcere era — vă întreb [continuă Iordanes] — ca, atunci cînd cariera armelor le îngăduia puțin timp, bărbați viteji să se pătrundă de învățăturile filozofice? Vedeai pe unul cercetînd rostul cerului, pe altul particularitățile ierburilor și ale arbuștilor, pe acesta așteptînd fazele de creștere și de descreștere ale lunii, pe acela eclipsele de soare și chipul în care marele astru, dus de revoluția cerească, după ce s-a grăbit să ajungă la zona orientală, e adus din nou la Apus. Getul se liniștește de îndată ce primește explicația acestor lucruri. Acestea și multe altele învățînd Deceneu pe geți prin știința sa, a strălucit în mijlocul lor ca o adevărată minune”. E greu de precizat ce este strict autentic, ce este pură născocire în acest ditiramb al lui Iordanes. Un lucru este însă sigur. Deceneu a avut un rol important în educarea poporului, el fiind înfățișat și numărat printre marii civilizatori și de către Strabon.

Dar Iordanes ne mai spune un lucru nou și extraordinar prin urmările lui: anume că

geții cunoșteau și utilizau scrisul. Informația lui Iordanes nu este singulară; ea este confirmată de Ovidiu, a cărui mărturie e cu atît mai prețioasă, cu cît, venind din ținutul getic, este distanțată cu numai 30-40 ani de vremea lui Burebista și a lui Deceneu. Într-o scrisoare adresată prietenului său Carus, marele poet exilat declară din Tomis: „Am scris o cântăcică în limba getică! Cuvintele barbare sînt așezate în metrul nostru latin. Am avut succes — felicită-mă, te rog! — și am început să port nume de poet printre geții cei aspri. Mă întreb de subiect? Am cîntat mărirea lui Cezar [Octavian]!”. Dacă Ovidiu, cu marile lui exigențe în arta versului, a putut mlașdia limba getă pe hexametru latin, aceasta înseamnă că geto-dacii minuiu cu ușurință nu numai vorba, dar și scrisul.

Astronomia era cultivată și prețuită ca fiind de mare trebuință unui neam de țărani care se ocupau cu agricultura și păstoritul. În același cadru trebuie apreciată și măsura de a valorifica ierburile și plantele de tot felul, cu proprietățile lor, care alcătuiau un important capitol de medicină.

Deceneu este una din acele uriașe personalități care și-au creat un loc de frunte în istoria lumii. Un factor de primă importanță care l-a ajutat să se realizeze pe sine însuși a fost prezența și prietenia regelui Burebista. Lucru rar în istorie, ei s-au înțeles și au colaborat atît de armonios și de eficient, încît, în puținii ani, au izbutit să zidească un stat puternic și întins. Dacă, după cuvîntul istoricului Camille Julian, „timp de treizeci de ani, dacii au urmat cu entuziasm și încredere pilda lui Burebista și Deceneu”, faptul se explică prin aceea că înșiși conducătorii se identificau cu opera lor și dădeau, cei dintîi, exemplu poporului. Iată pentru ce Dion Chrysostomul nu se sfiește să-i așeze pe daco-geți pe aceeași treaptă de cultură cu elenii epocii de aur.

¹ Magazin istoric, nr. 2/1979.

Mărturii ale unei străvechi civilizații

„CRONICILE” DIN MORMINTE

MARIAN ȘTEFAN

Întîlnirea cu cadrele didactice și studenții Universității din Xian — unul din vechile și renumitele centre de învățămînt superior din Republica Populară Chineză — a avut loc în ultima zi a vizitei noastre în acest oraș, cu rădăcini adînc împlîntate în istoria multimilenară a poporului chinez. Mai mult ca în oricare alt loc văzut de noi, aici trecutul este o prezență atît de vie, încît receptarea lui nu implică eforturi sau pregătiri speciale. Ar fi, dealtfel, dificil să stabilești hotare, fie ele și convenționale, în viața unei mari așezări umane, a cărei trăsătură fundamentală o reprezintă tocmai elementul de continuitate. Căci la Xian, cum aflăm la muzeul de istorie din localitate, societatea omenească prezenta forme superioare de organizare cu peste 4 000 ani în urmă, iar orașul și cetatea lui au fost capitala a 11 dinastii, din sec. XI î.e.n. și pînă aproape de sec. X e.n.

Facultatea de istorie a Universității din acest străvechi centru de civilizație chineză și-a organizat activitatea în două mari secții — arheologie și istorie generală, cu accent deosebit pe cercetarea și valorificarea imensului material arheologic-documentar aflat în provincia Shaanxi. Prin rotație, în cursul unui an de studiu, cei 260 studenți ai facultății efectuează șase luni de muncă efectivă pe șantierele arheologice. Prin grija guvernului R.P. Chineze și a autorităților locale, provincia Shaanxi posedă unele dintre cele mai mari obiective muzeistice și arheologice.

Doă dintre ele, pe care am avut prilejul să le vedem, dorim să le prezentăm și cititorilor revistei noastre.

Zhaoling

La circa 60 km de orașul Xian, într-o zonă de dealuri și coline, la poalele cărora privirea este încîntată de specifica geometrie a holdeilor harnicilor țărani chinezi, se află mormîntul imperial Zhaoling. El aparține împăratului Li Shimin, care a domnit în anii 626-649. Deși cronologic este al doilea din șirul celor 21 împărați ai dinastiei Tang (618-907), Li

În imagini: lei giganti, sculptați din elne un singur bloc de piatră (mormîntul Chienling).

Shimin este considerat ca fondator al acestei dinastii.

În anul 618, o puternică răscoală țărănească pusese capăt domniei ultimului împărat din dinastia Sui. Au urmat cîțiva ani de frămîntări politico-sociale puternice, pe fundalul cărora forțele feudale separatiste amenințau cu dezmembrarea statului chinez. Urcarea lui Li Shimin pe tron, în anul 626, urmată de măsurile energice ale acestuia, a dus la reunificarea Chinei, a cărei întindere era

aproximativ aceeași ca în zilele noastre. Într-o perioadă relativ scurtă, Li Shimin a creat un nou aparat de stat și a dat noii dinastii o puternică aristocrație, recrutată din rîndul familiei imperiale și a colaboratorilor săi apropiați și interesată în menținerea unității statului.

În cei 23 ani cît a domnit, Li Shimin a pus bazele uneia din cele mai prospere perioade din istoria Chinei — marcată de o puternică dezvoltare a economiei și comerțului, de înflorire a artelor, culturii și științei. Domnia lui este cunoscută în istorie sub denumirea de epoca „bunei administrații din Zhenguan” (orașul în care și-a stabilit reședința în al doilea an al domniei sale).

Pare ciudat că acest împărat energic, cu pronunțat spirit gospodăresc și înalte virtuți ostășești, la scurtă vreme după începutul domniei sale a luat inițiativa de a-și construi propriul mormînt. Lucrările au început în 636, sub conducerea arhitectului și inginerului constructor Yang Li De și au fost încheiate în 649, chiar anul morții împăratului.

Zhaoling este, de fapt, un imens cimitir al împăratului și elitelor statului său. Tumuli funerari (naturali sau artificiali) au fost dispuși pe o suprafață de 20 000 ha, cu un perimetru de 60 km. În afara mormîntului imperial (rezervat lui Li Shimin și împărătesei principale), în cadrul complexului au fost înhumate alte 167 persoane (prinți, generali, funcționari superiori, rude și favorite ale împăratului). Dispunerea mormintelor, ca și dimensiunile movilelor de pămînt ce le adăposteau au fost dictate de normele stricte ale ierarhiei sociale și de voința împăratului. Demnitarilor apreciați de monarh pentru serviciile aduse statului și tronului li s-a rezervat un loc mai apropiat de mormîntul monarhului, iar tumulul a căpătat dimensiuni corespunzătoare meritelor sale. Iată de ce, peste veacuri, Zhaoling este considerat nu numai un monument arhitectonic, ci și un veritabil document privind concepția lui Li Shimin despre stat și ierarhia puterii sale, o expresie a grijii pe care a manifestat-o permanent pentru centralizarea și păstrarea unității statului.

Săpăturile arheologice efectuate aici în ultimii ani au permis cercetarea a 15 morminte, din interiorul cărora au fost scoase imense valori ale culturii materiale și spirituale din perioada timpurie a dinastiei Tang. Expuse cu grijă în muzeul organizat în cadrul com-

plexului Zhaoling, ele se constituie într-o admirabilă cronică. Sînt prezentate vizitatorilor fragmente de pictură murală, vase și statui din ceramică, podoabe, unelte și obiecte de uz gospodăresc, într-o cantitate și varietate neobișnuită pentru muzeele europene.

Un loc aparte îl ocupă în cadrul muzeului masivele blocuri de piatră, în care au fost săpate inscripții cu o excepțională valoare științifică; cu ajutorul acestor inscripții se știe cu exactitate cine a fost înmormîntat la Zhaoling, fiecare tumul-funerar avînd lespedea pe care s-au săpat texte conținînd date despre viața și activitatea defunctului. Văzînd grupurile de vizitatori chinezi oprindu-se în fața vechilor inscripții, prin intermediul cărora iau cunoștință de străbunii lor, am avut încă o dată bucuria să constat că, pe zi ce trece, munca arheologilor împrumută tot mai mult din căldura sufletului omenesc, încetează de a mai fi o activitate desăfurată de specialiști în folosul doar al unor cercuri restrînte de inițiați.

Complexul Chienling

La mică distanță de Zhaoling se înalță cele trei dealuri Liangshan, situate la 6 km nord de orașul districtual Chienshien. Cel mai înalt (cca. 1 000 m) și nordic dintre dealuri adăpostește mormîntul împăratului Kaotsung (649-683) și al soției sale Wu Tse-Tien. Este vorba despre nepotul și urmașul la tron al lui Li Shimin, deci al treilea împărat al dinastiei Tang. La distanță de nici o jumătate de secol, nepotul avea să-și depășească unchiul prin edificii pline de rafinament și grandoare. Fenomenul este deosebit de evident atunci cînd vizitezi mormîntul Chienling.

Kaotsung a fost continuatorul politicii unchiului său, consolidînd puterea centrală și ridicînd imperiul la rangul de cel mai puternic stat feudal al evului mediu chinez. Printr-o administrație energică și o politică externă activă, Kaotsung s-a impus în istorie ca unul din împărații care au lăsat în urma lor o amintire demnă de respectul urmașilor.

Chienling este, de fapt, și el tot un cimitir, căci și aici, în afara mormîntului imperial, se află alte șaptesprezece aparținînd unor prinți, înalți demnitari, generali și rude ale familiei imperiale. Potrivit informațiilor cuprinse în culegerea *Documentele istorice ale dinastiei*

Progrese ale arheologiei chineze

În legătură cu marea însemnătate de care se bucură cercetările arheologice în Republica Populară Chineză, să consemnăm și câteva aprecieri dintr-un interviu pe care ni l-a acordat, la al XV-lea Congres internațional de științe istorice, desfășurat în august, 1980, la București, cunoscutul profesor Xia Nai¹, director al Institutului de arheologie al Academiei de științe sociale a R.P. Chineze:

Consider arheologia o ramură esențială a științelor istorice. Cercetările arheologice sînt indispensabile în studiul istoriei și, în special, în cunoașterea unor perioade mai vechi ale istoriei umanității. În ultimii 30 ani, arheologia chineză a realizat progrese remarcabile. În urma investigațiilor de teren și a săpăturilor efectuate, s-a colectat o mare cantitate de material. S-au întreprins, de asemenea, cercetări de laborator și s-au publicat rezultatele lor. În lucrările lor, istoricii chinezi au folosit în mod extensiv datele furnizate de arheologi. Atît în țară, cît și în străinătate, s-au organizat o serie de expoziții ale descoperirilor arheologice din China nouă, realizările cercetărilor noastre bucurîndu-se de prestigiu internațional. În aprilie 1979, a fost constituită Asociația chineză de arheologie; eu am fost ales primul ei președinte. Avem contacte cu oameni de știință de peste hotare, inclusiv cu colegii noștri români, atît prin vizite reciproce, cît și prin participarea la reuniuni internaționale, precum acest congres. Sîntem dornici ca și în domeniul istoriei să se realizeze dezvoltarea pe mai departe a cooperării internaționale, aducîndu-ne și noi contribuția la înțelegerea reciprocă și prietenia dintre popoare, la îndeplinirea de către istorici a misiunii ce le revine.

¹ Profesorul Xia Nai (născut în 1910), care a mai semnat în revista noastră, a publicat numeroase lucrări de arheologie, ca: *Săpăturile de la Hui-xian*, 1956, *Săpăturile de la Changsha*, 1957, *Studii de arheologie în China*, 1963, *Arheologia în domeniile științei și tehnologiei*, 1979 etc.

Tang, complexul funerar era înconjurat cu două puternice centuri de ziduri, poarta principală fiind străjuită de doi lei sculptați în imense blocuri de piatră. Zidurile, ca și marile edificii cu 378 încăperi, ce fuseseră construite în jurul mormîntului imperial, nu s-au mai păstrat pînă în zilele noastre.

Dintre cele șaptesprezece morminte-satelit, situate în partea de sud-est a complexului, cinci au fost cercetate de către echipele de arheologi, care au lucrat aici începînd din 1960. Specialiștii au degajat și galeria de acces spre interiorul mormîntului imperial, acesta putînd fi vizitat de public.

Dar la Chienling cea mai puternică impresie o provoacă numeroasele statui sculptate în piatră. Ele înfățișează oameni, păsări și animale: patru perechi de cai (acest animal, foarte prețuit de vechii chinezi, l-am întîlnit adesea în arta sculpturală, în cea ceramică sau în pictură), alți cai înaripați, uriașii lei ce străjuiau altădată poarta, păsările asemănătoare unui struț, zece perechi de generali ai armatei imperiale (valoros document pentru studierea artei militare a epocii).

Atenția ne este reținută apoi de un masiv grup de statui, 61 la număr, reprezentînd trupuri umane. Trupuri, deoarece nici una

dintre statui nu are cap. Gazdele noastre ne explică: la scurtă vreme după moartea împăratului Kaotsung, asupra regiunii s-a abătut o secetă cumplită. Disperați, locuitorii au decapitat statuile, considerîndu-le vinovate de flagelul care se abătuse asupra lor.

Pe cine reprezentau însă aceste statui? Artiștii vremii au imortalizat în piatră pe delegații grupurilor etnice care trăiau atunci în cadrul imperiului și pe cei ai țărilor prietene care au participat la funerariile împăratului Kaotsung. Aceste statui prezintă și ele o mare importanță documentar-științifică, înfățișînd cu mare acuratețe detalii de costume și furnizînd date pe baza cărora se pot stabili relațiile internaționale ale statului chinez în acea epocă.

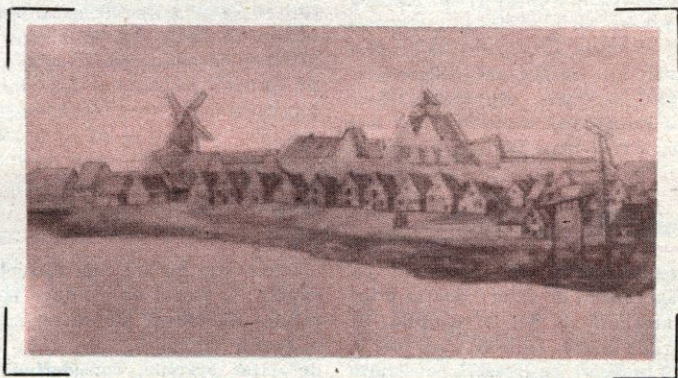
Am pomenit aici numai despre două dintre numeroasele obiective cultural-istorice pe care am avut bucuria să le vedem în timpul vizitei noastre în China. Două morminte imperiale, care — prin inestimabilele valori păstrate pînă astăzi — sînt socotite de specialiști, și nu numai de ei, ca monumente ce depășesc, prin importanță, granițele poporului care le-a creat, situndu-se la loc de frunte în tezaurul civilizației umane.

File din istoria New Yorkului

DE LA COLIBE DE LEMN

LA ZGİRIE-NORI

ROMANO GIACHETTI

Iulie 1981. Seara unei zile toride, în care termometrul se apropie de 40 grade la umbră, iar umiditatea depășește 97 la sută. Mă aflu într-una dintre cochetele încăperi ale Bibliotecii române de la New York, la colțul dintre 38-th Street și Third Avenue (sau Bulevardul 3, cum l-am spune pe românește). Un auditoriu, format în covârșitoare majoritate din profesori ai celor citorva universități ale metropolei, mă ascultă fascinat. Meritul nu-mi revine mie, ci se datorește în exclusivitate temei pe care o are expunerea: tezaurul de la Hinova¹. La capătul prezentării, torent de întrebări. Dascălii tineretului studențesc din New York sînt lacomi să afle cît mai numeroase detalii despre bogățiile străvechii Dacii, despre talentul creator al meșterului de acum patru milenii, despre uimitoarea persistență a unor motive în arta populară și cultă a românilor.

New York City. Metropola cea mai mare (din punctul de vedere al populației) nu numai din Statele Unite, ci din întreaga emisferă occidentală, dar care nu se bucură de cîntea de a fi nici măcar capitala statului omonim. Și totuși, nu mi-a făcut impresia că cel aproape

opt milioane de locuitori, numărați, zice-se incomplet, de recensămîntul din 1970 în cele cinci cartiere tradiționale, Manhattan, Brooklyn, Queens, Bronx și Richmond, poartă o ranchiună specială celor mai puțin de 150 000 cetățeni ai orașului Albany, capitala statului.

Scriind despre orașul pe care îl reprezintă acum în Senatul Statelor Unite, sociologul Daniel Patrick Moynihan afirmă: „New Yorkul a devenit prima mare așezare din istorie condusă de oameni din rîndul poporului, nu ca un fenomen izolat, așa cum a fost cazul cu frații Gracchi sau cu Comuna din Paris, ci ca un sistem continuu și de durată“. O aserțiune discutabilă și discutată, atît pentru trecutul, cît și pentru prezentul giganticei urbe. Un alt sociolog de renume, Lewis Mumford, consideră că „în viața orașului, un materialism meschin și fără sens a devenit principiu director“. O critică poate prea acerbă, dar căreia istoria îi dă în multe privințe dreptate.

Poate nicăieri în Statele Unite trecutul unei localități nu se manifestă cu atîta pregnanță ca în aglomerația celor cinci burguri (boroughs) amintite, care poartă numele generic de New York City. În 1625, Manhattanul număra mai

¹ Magazin istoric, nr. 6/1981.

puțin de 200 locuitori; în 1790, primul recensământ federal ridică totalul la 33 131; în 1870, primul recensământ de după războiul civil și, care se referă tot numai la insula Manhattan, menționează 942 292 locuitori (dintre care 400 000 născuți în străinătate); peste 28 ani, numărul lor crește la 3 426 202. În 1920, dintr-o populație totală de peste 5 500 000, imigranții sînt doar cu puțin sub 2 000 000, iar populația de culoare depășește 150 000 oameni.

Venind în primul rînd din Europa, dar și de pe alte continente — cu precădere în secolul trecut și în primele două decenii ale secolului nostru — imigranții își stabilesc reședința în anumite cartiere, care devin miniaturi ale țării de băștină, așa cum se va vedea din articolul ce urmează. În cursul celor trei vizite pe care le-am făcut New Yorkului în ultimul pătrar de veac, am putut constata că istoria recentă a adus serloase mutații în această privință. Pentru a lua numai un singur exemplu, în anii '50 și '60, populația de culoare, împreună cu cea de origine portorică, a crescut de peste două ori, de la 1 000 000 la 2 300 000. Tot în deceniul 1960-1970, numărul albilor s-a împușinat cu 592 000, iar cel al nonalbilor a crescut cu 705 000.

Cifre doar? Nu, reflexe ale unei vieți frământate, dintr-o metropolă căreia nu-i lipsește marea, dar nici crizele, dramele, ba chiar tragediile. Ele au marcat-o de-a lungul întregii sale istorii. Așa cum au marcat-o însemnele celor doi poli opuși și contradictorii ai avușiei materiale: la un capăt, jungla de zgîrie-nori a lumii financiare de pe Wall Street, magazinele ultraluxoase de pe Fifth Avenue, veritabilele conace ale cartierelor șic; la celălalt capăt, sordida mizerie din East End și West End, ghetoul de culoare din Harlem, infamele „ateliere ale sudorilor“ (sweatshops), unde erau (și unde mai sînt, poate) sălbatic exploatați imigranții de proaspătă dată.

Despre New York s-au scris sute de mii de volume. Despre istoria lui s-au scris sute de mii de pagini. Cele care urmează, aparținînd autorului italian Romano Giachetti și apărute în revista *Storia* ilustrată, numărul 274 din septembrie 1980, vă vor servi — ca să spunem așa — drept cîrmă a unei sumare schițe istorice. Ea se încadrează în galeria de portrete pe care revista noastră le-a consacrat și pînă acum unor așezări urbane din diferite puncte ale globului: Nürnberg, Hanoi, San Francisco, Leningrad, Istanbul, Copenhaga, Alexandria, Köln etc.

Nicolae MINEI

Așezarea olandeză cu nelipsita sa moară de vînt (p. 22) avea să fie începutul aventurii urbanistico-arhitectonice pe verticală de mai tîrziu

New Yorkul, orașul de ciment, sticlă și oțel, o metropolă verticală, prin care omul sfidează cerul, New Yorkul nu este, după cum se știe, nici capitala Statelor Unite, nici măcar cea a statului New York. Înselat de nou, orașul se dărâmă și se construiește permanent, profilul său schimbându-se continuu. Peste jumătate din edificiile lui nu au mai mult de 50 ani. New-yorkezii spun adesea: „Dacă vom reuși vreodată să-l terminăm, va fi un oraș mare”.

New Yorkul are o istorie urbanistică coerentă, extrem de simplă, bazată pe extindere în matricea primei așezări olandeze (dezvoltarea orizontală), urmată de ridicarea în spațiu (dezvoltarea verticală), atunci când n-a mai rămas teren liber. El are o suprafață de 314 mile pătrate (circa 506 km pătrați) și o populație de peste 8 000 000 locuitori. Centrul, inima, adevăratul motor al acestui imens nod geografico-comercial este New York City, de fapt insula Manhattan, cu o suprafață de numai 36 km pătrați și o populație permanentă de 1 700 000 locuitori, care însă, peste zi, când se adaugă cei ce muncesc acolo, ajunge la cifra de 6 000 000.

La Nieuw Amsterdam:

o atmosferă patriarhală

Înainte de sosirea europenilor, pe teritoriul actual al orașului, locuiau triburile pașnice ale indienilor de neam algonkin, buni neguțători. Stilul așezărilor lor îi deosebea de compatrioții lor: ei nu locuiau în corturi, ci în construcții semicilindrice, realizate pe structuri de lemn. Acesta este poporul primitiv care l-a întâmpinat pe exploratorul florentin Giovanni da Verrazano (cca. 1485-cca. 1528), la 17 aprilie 1524, când a descoperit „cel mai frumos golf din lume”.

Au trecut însă mulți ani până când a început adevărata colonizare. În septembrie 1609, a aruncat ancora în fața insulei Manhattan galionul lui Henry Hudson, un navigator englez însărcinat de Compania olandeză a Indiilor de Est cu descoperirea unui nou drum comercial. Hudson s-a oprit aici pentru puțin timp; el a preferat să navigheze spre izvoarele marelui fluviu, căruia avea să-i dea apoi numele său. L-a urmat olandezul Van Campen, în căutare de blănuri, obținute în schimbul citorva podoabe ieftine sau al unui pumn de monede fără valoare. În 1613, unui alt olandez, căpitanului Adriaen Block, i-a revenit cîstea de a da viață istoriei urbanistice a orașului. Pierzîndu-și velierul, din cauza unui incendiu, Block și oamenii lui au fost nevoiți să se refugieze pe uscat. Timp de două ierni, ei au muncit la construcția altei ambarcațiuni, trebuind să se adăpostească, în acest timp, într-o așezare primitivă, formată din patru colibe. Erau primele edificii ale viitorului New York, situate chiar pe locul unde se înalță azi clădirile de la numerele 41 și 45 pe Broadway. Începuse un proces care nu avea să se mai oprească.

Ochii puterilor europene, Anglia, Olanda, Franța, și Spania, erau avid ațînțiți asupra noului continent. A urmat o luptă îndârjită. Primul semnal l-a dat guvernul Olandei, care, la 3 iunie 1621, a acordat unei întreprinderi comerciale dreptul de exploatare a „coloniilor”. Este vorba despre Compania Indiilor Occidentale, devenită ulterior nume de rezonanță. În mai 1624, în Lumea Nouă au sosit primii adevărați coloniști. Un an mai târziu, într-o extremitate a insulei Manhattan, cunoscută azi sub numele de Battery, s-a constituit nucleul primului sat, denumit imediat Nieuw Amsterdam. Dezvoltarea lui a fost lentă, din moment ce, în 1650, întreaga colonie, devenită Nieuw

Netherland (Noua Olandă), era constituită din cîteva case cu un etaj, deasupra cărora își rotea aripile, în bătaia vîntului, nelipsita moară de vînt. Viața se scurgea liniștit; indienii ofereau de bună-voie piei, care se găseau din belșug pe teritoriul lor, contra scule, cuțite, veșminte „exotice” și tot felul de lucruri ciudate aduse de europeni. Aceștia trimiteau periodic din Olanda spre această parte a lumii nave încărcate cu mărfuri și munceau relativ puțin, preferînd să exploateze munca negrilor, pe care compania îi trimitea ca sclavi, din America de Sud. Domnea o atmosferă patriarhală.

Orașul s-a dezvoltat constant. Olandezii trăiau în case cu grădini, lipsite de instalații sanitare și mobilate grosolan, dar funcțional. Ei și-au creat piața în centrul satului și, cu toate că din Europa nu venise nici un expert în construcții, exista dorința de a „desteleni” continentul. Treptat, au început să sosească noi colonizatori: englezi, francezi, valoni din Belgia, germani, portughezi, suedezi, danezi, care, pe rînd, au părăsit Nieuw Amsterdam, aventurîndu-se spre alte ținuturi. În 1639, la nord de Manhattan, s-a stabilit familia scandinavului Jonas Bronck (de la al cărui nume provine denumirea cartierului newyorkez Bronx), iar în actualul Brooklyn au răsărit șase sate (unul dintre ele, Breuckelen, fiind matricea numelui modern). Un an mai târziu, au apărut case de partea cealaltă a strîmtorii East River (era viitorul cartier Queens).

Centrul activității a rămas însă, atunci, ca și acum, Nieuw Amsterdam. Olandezii au construit acolo un fort și au înălțat case de o parte și de alta a celei mai largi străzi, care se va numi Broad Street. Existau pe atunci și un canal, traversat de trei poduri, canal care a dispărut, și un drum care străbătea insula de-a curmezișul, un adevărat zid de co-

paci. Era un zid de apărare împotriva indienilor, care recuseseră la arme, și un punct de întâlnire al primilor negustori. El va căpăta faimosul nume de Wall Street.

Mai târziu, din jurnalul unui misionar catolic, părintele Jogues, aflăm că, în 1643, la New York se vorbeau peste 18 limbi. În 1654, au sosit primii evrei din Spania. S-a trecut apoi de la construcțiile din lemn la cele din zid. Au apărut primul birt, prima școală, spitalul, biserica, și, în fine, primul sediu al guvernului orașenesc (în apropiere de City Hall, administrația municipală de astăzi).

Domnia zeului Ciment

În această epocă a primat expansiunea teritorială. În 1645, olandezii au cumpărat Long Island. În 1649, în schimbul câtorva cuțite și podoabe ieftine, Peter Minuit a semnat cu cîteva căpetenii indiene contractul de cumpărare a insulei Manhattan („pămînt cu văi și coline”). Era o investiție de circa 30 dolari, socotită, mai târziu, drept „cea mai fantastică din istoria umanității”. Pentru autoritățile olandeze au început însă necazurile. Guvernatorul Willem Kieft, sosit în martie 1638, a ordonat masacrarea unui trib indian cantonat în apropiere de Wall Street, ceea ce, cu toată pacea semnată de succesul său, Peter Stuyvesant, a marcat începutul declinului pentru olandezi. La 8 septembrie 1664, după cca. 40 ani de relativă și pașnică prosperitate, în golf a pătruns o mică flotă engleză, trimisă de ducele de York, care și-a îndreptat tu-

nurile spre fort. Stuyvesant s-a predat inamicului și Nieuw Amsterdam a devenit New York. Cu excepția unui scurt interval, în 1673, prezența englezilor a continuat neterminată pînă în 1776, cînd coloniștii s-au răscolit².

Englezii au guvernat într-un mod foarte deosebit de olandezi. În timp ce olandezii s-au mulțumit să propovăduiască Biblia și să facă cite o afacere cu indienii, noii stăpînituri ai Manhattanului au fost mai ambițioși și mult mai întreprinzători. Pieile au rămas în continuare o afacere bună, dar acum se exportau cereale, mirodenii și, în mod deosebit, făină de grâu și de porumb. Profiturile au crescut și, odată cu ele, s-a schimbat profilul orașului. Pe malurile înverzite ale celor două riuri (Hudson și East River) a apărut dig după dig. S-au construit depozite, magazine, birouri de afaceri. Au dispărut grădinile olandeze și a început domnia „zeului Ciment” al secolelor viitoare. Englezii nu și-au bătut capul cu estetica urbană, de aici planimetria confuză și neregulată a metropolei în această perioadă. Străzile largi ale olandezilor s-au îngustat, edificiile au sufocat străzile.

Contractul lui Minuit a fost preluat, firește, de trimișii Maiestății Sale britanice: insula a devenit proprietatea lor. Îi atrăgea mai ales zona păduroasă de dincolo de Wall Street, pînă atunci ținta refugilor duminicale, neamenințată de indieni, care se retrăseseră tot mai spre nord. Era un teren foarte neregulat, dar newyorkezii au netezit colinele, au nivelat văile și au construit case. Liberalismul lor în materie de religie a pus temeliele celor 1 728 biserici protestante, 1 254 sinagogi, 438 biserici catolice și 82 ortodoxe de astăzi. Pretutindeni au răsărit forme arhitectonice noi. Uniformitatea olandeză a dispărut. S-a instaurat principiul „haosului arhitectonic”, care va

rămîne pecetea fundamentală a insulei Manhattan.

Nu același lucru s-a petrecut și la nord de Wall Street. Construcții boierești, cu mai multe etaje, așezate una lângă cealaltă, fără vegetația care să le mai reducă monotonia, au înlocuit „conacele” olandeze, pregătind epoca cvartalului orașenesc, construcție care se va înrădăcina. Era vorba despre un corp dreptunghiular, îndulcit doar de curți interioare.

Timp de peste un veac, orașul a înaintat spre deșeu păduros, care va căpăta mai târziu numele de Central Park (și el tăiat dreptunghiular). Dacă la începutul sec. XVIII, pe alocuri, se mai întîlnea „palatul nobiliar” al clasei înstărite, acest tip de construcție nu s-a împămîntenit, căci sufletul New Yorkului era comerțul, iar negustoria merge bine cînd oamenii trăiesc și muncesc cot la cot. Concomitent, clădirile publice, teatrele, spitalele, sediile primelor ziare au devenit mult mai înalte decît locuințele. A dispărut „orașul familie”, cu așezări private, și a apărut „orașul public”.

De pe urma olandezilor s-au păstrat doar treptele înalte de acces la unele case (*stoeps*, ca în Olanda); de la englezi, nici măcar atît. Engleză a rămas însă noțiunea de „dezordine care a devenit ordine” din necesitate și, pe acest temei, New Yorkul va fi întotdeauna un oraș al sec. XIX. La începutul acestui veac el s-a extins pînă la actuala Canal Street, prima paralelă a lui Wall Street, limita cea mai îndepărtată a așezării.

La 30 aprilie 1789, aici a depus jurămîntul primul președinte al Statelor Unite, George Washington. Chiar dacă, ulterior, capitala a fost mutată³ New Yorkul a rămas adevărata metropolă a țării. Cît despre expansiunea urbanistică, în 1845 primarul New Yorkului scria:

² New Yorkul a fost capitala S.U.A. între anii 1785 și 1790.

³ Magazin istoric, nr. 1-6/1976.

¹ Alte lucrări, de pildă *The New Encyclopaedia Britannica* (vol. 13, 1977) și *The City of New York* (1978), indică drept an al semnării acestei tranzacții, devenită ulterior celebră, 1626. De asemenea, ele precizează că Minuit a dat indienilor obiecte în valoare de 60 guldeni, ceea ce, conform calculului unor istorici din sec. XIX, echivalează cu 24 dolari.

„Să refacem, să refacem, să refacem! Concetățenii mei nu visează altceva!”

2 000 ani de arhitectură

Pragmatismul preleva asupra reflecției filozofice. Din fericire, nu lipseau nici expertizii și nici mina de lucru. Din Europa au venit arhitecți, ingineri, muncitori specializați, timplari. Străzile s-au îngustat în zona Battery — Wall Street, nucleul original, dar s-au lărgit spre nord. Prin Declarația de Independență din 1776, Thomas Jefferson a dictat țării și independența arhitectonică. În cartierul Wall Street s-a înălțat bancă după bancă. Zona a devenit austeră, plină de marmură și intrări monumentale. Ultimii locuitori au fost convinși să se mute. Au înaintat spre interiorul orașului, apoi s-au deplasat pe partea scăldată de East River, unde s-au construit primele *tenement*, clădiri cu câteva etaje și cu cele mai mizere apartamente din lume. Pereții lor din lemn nu respectau nici o regulă de construcție și ardeau cu cea mai mare ușurință. Cartierul, care a căpătat numele de Lower East Side (zona estică de jos), a fost suprapopulat cu mii și mii de oameni, trăind în condițiile ghetourilor europene pe care le abandonaseră.

În fața creșterii spasmodice și incontroabile a orașului, autoritățile au aprobat, în 1811, primul plan de sistematizare care, în esență, dăinuie și astăzi. În timp ce, la nord de Canal Street, blocurile construite printre case de țară căpătaseră profilul geometric al păienjenishului pătrat — întrerupt doar de nucleul antecedent, Greenwich Village —, planul de sistematizare a stabilit ca, pornind chiar din centrul acestui „sat”, străzile de pe latitudinea urbană să primească o numerotare progresivă, începând de la numărul 1, iar străzile longitudinale

să se numească Avenue și să fie numerotate de la 1 la 12, pornind de la East River.

În pofida lipsei lui de fanatie, planul a avut marele merit de a facilita dezvoltarea viitorului Midtown, centrul. În preajma războiului civil, la sfârșitul primei jumătăți a secolului trecut, New Yorkul ajunsese deja la Strada 42. Devenise un oraș „mastodont”, care își exploata așezarea naturală și se îmbogățea văzând cu ochii. Ritmul vieții new-yorkeze era atît de accelerat, încît nici confruntarea Nordului cu sudistii nu a stîrnit prea mult interes (printre altele, New Yorkul făcea afaceri cu aur cu confederația sudistă).

A început apoi moda călătoriilor în Europa. Urmarea: în cîțiva ani au apărut așazisele *mansion* sau locuințe sumptuoase, toate adaptate la moda europeană. Între Hudson și East River s-au condensat palate venețiene, fațade stil. Al doilea imperiu, pe scurt două mii de ani de arhitectură.

În 1830, s-a introdus iluminatul cu gaze, iar la sfârșitul secolului, cel electric; în 1842, a fost terminat apeductul lui Croton dinspre nord (activ și în prezent); în 1870, industrializarea a luat un deosebit avînt: pe terenurile destinate construcției de locuințe s-au ridicat fabrici, laboratoare, ateliere meșteșugărești.

În perioada următoare, s-au înmulțit școlile, spitalele, sălile de concert, bisericile. S-au deschis muzee și și-au făcut zgomotos apariția primele automobile. În 1898, s-a ajuns la înființarea „celui mai mare New York” — Greater New York — un oraș format din cinci *boroughs* sau cartiere: Bronx, Queens, Brooklyn, Richmond (cunoscut ca Staten Island), și, firește, Manhattan. Era o aglomerație urbană de proporții enorme, care avea absolută nevoie de principiul unității urbanistice. În timp ce Brooklyn s-a consolidat în forma primei așezări, în Manhattan s-au înmulțit

rapid diferite naționalități de imigranți. Harlemul, datorită sclavagismului inițial olandez, a rămas „cartierul negrilor”. Bloomingdale a devenit West Side, dar populația a rămas în majoritate ebraică. Italienii, care din Manhattan se mutaseră în Village, au populat Little Italy, un colț de Neapole transferat peste ocean. Germanii au ocupat Yorkville. Nicăieri nu s-a realizat „amalgamul etnic”.

Acest aspect a dat naștere unei arhitecturi variate și originale. Mai importantă în acest sens a fost legea din 1901, care a impus „la toate clădirile — cel puțin o fereastră pentru fiecare cameră”. Primele construcții de locuințe din Lower East Side, modernizate, au constituit modelul blocului de locuințe (*apartment house*) din noul secol, care, mai tirziu, va căpăta dimensiunile zgîrie-norilor. Încă din 1890, s-a construit un edificiu cu 12 etaje. Secolul XX va însemna cucerirea pe verticală în „valuri” mari, care va evolua în două direcții: dărîmarea a ceea ce se învechise și construirea gigantilor din sticlă și oțel, pe care omenirea încreagă și va învidia și copia. După Empire State Building care, cu cele 102 etaje ale sale, depășește 381 m înălțime, la care se mai adaugă și cei 67 m ai antenei de televiziune, construcția cea mai importantă este Rockefeller Center, pe treisprezece acri de pămînt, din care țînesc în plin centru cincisprezece edificii enorme¹. „Enormă” și este aventura urbanistico-arhitectonică a acestui oraș, născut din patru colibe olandeze.

Și totuși, aici Lumea Nouă nu reușește să o uite pe cea Veche.

În românește de
Gabriela GEROTA

¹ În realitate, clădirea cea mai înaltă din New York este actualmente World Trade Center (Centrul de comerț internațional), construit în 1971-1973, care are două turnuri gemene de cîte 110 etaje, cu o înălțime de 412 m.

PERIPEȚIILE

UNUI

TEZAUR

GEORGE de LOVINFOSSE

În timpul celui de-al doilea război mondial, au avut loc o serie de operații, nu lipsite de riscuri, prin care diverse țări ale Europei au încercat să-și pună la adăpost rezervele de aur din calea înaintării ameninșătoare a forțelor naziste.

În continuarea articolelor pe această temă, publicate de Magazin istoric¹, prezentăm cititorilor noștri un episod privind peripecțiile aurului belgian, episod extras, într-o formă intructivă prescurtată, din cartea lui George de Lovinfosse, În Serviciul Maiestăților Lor, subintitulată Istoria secretă a belgienilor din Londra.

În 1941, George de Lovinfosse, veteran al primului război mondial, a trecut în Anglia unde s-a angajat voluntar în Home Guard (armata teritorială). Un an mai târziu, a fost recrutat de englezi în Special Operations Executive — S.O.E. (Serviciul de operațiuni speciale), creat către sfârșitul lui 1940 cu scopul de a sprijini mișcările de rezistență și de a organiza acțiuni de sabotaje în țările ocupate de naziști. În 1943, Lovinfosse a fost însărcinat să restabilească relațiile întrerupte dintre Londra și Belgia ocupată²; în septembrie 1944, generalul Colin Gubbins, șeful S.O.E.-ului, l-a trimis în Belgia pentru a coordona activitățile desfășurate de mișcarea de rezistență belgiană și armata eliberatoare. Îndeplinirea cu succes a dificilelor

sarcini speciale i-a adus — până la sfârșitul războiului — gradele de maior în armata britanică și franceză și colonel în cea belgiană.

În relatarea privind aurul belgian, autorul nu joacă nici un rol. Cei care au acționat direct au fost membri ai mișcării de rezistență, la organizarea și întărirea căreia activitatea lui G. de Lovinfosse a contribuit într-un mod esențial; camarazi ai belgienilor din armata secretă care, neprecupețindu-și viața, s-au jertfit pentru victoria împotriva hitlerismului; eroi anonimi, cărora sculptorul belgian Ianchelevici, originar din România, le-a dedicat celebrul monument din fața forului Breendonk, locul unde mulți dintre ei au fost închiși, torturați și uciși: un om îngenuș, dar care privește spre înălțimi, plin de dirzenie și speranță.

¹⁻² Magazin istoric, nr. 10/1977, 2-5/1981; 4/1972.

Spre o destinație necunoscută

La intrarea germanilor în Bruxelles, toate depozitele în aur ale Băncii naționale belgiene, evaluate la 750 milioane dolari, dispărușeră. Înainte de septembrie 1939, cu aprobarea guvernului, ministrul belgian al finanțelor, Camille Gutt, transferase aur în valoare de 10 miliarde franci belgieni la Banca Angliei și în valoare de 6 miliarde la *Federal Reserve Bank* din New York. În Belgia nu rămăsese decât cantitatea de aur ce acoperea hirtia monetară în circulație, adică aproximativ 6,5 miliarde franci.

În cursul iernii 1939-1940, sub presiunea evenimentelor internaționale, cea mai mare parte din aurul rămas în țară — 6 miliarde franci — a fost încredințată Băncii Franței, care l-a depus în sucursalele sale din Bordeaux și Libourne (departamentul Gironde). La 6 mai 1940, ultimele rezerve, 500 milioane, au părăsit Bruxellesul, fiind expediate spre păstrare tot Băncii Franței. Peste patru zile, naștii au invadat Belgia, Olanda și Luxemburgul.

Înainte prăbușirii frontului din Franța, Camille Gutt a cerut Băncii Franței să transfere aurul în valoare de 6,5 miliarde franci belgieni la *Federal Reserve Bank*, dar catastrofa militară nu a permis executarea imediată a operației. La 9 iunie 1940, Banca Franței, care deținea și o parte din rezervele Băncii Poloniei, a expediat tot acest aur în portul Lorient, din sudul Breitaniei, pe calea ferată. Sucursala de acolo a luat în primire metalul prețios în ziua următoare, l-a inventariat cu începere din 11 iunie și l-a depozitat în clădirea Arsenalului pe data de 14.

Interesate să-și scoată cit mai repede rezervele monetare de pe teritoriul Franței, autoritățile belgiene au solicitat sprijinul Amiralității britanice; aceasta a acceptat să pună la dispoziție mijloacele de transport, dar răspunsul a venit prea târziu. Începând chiar din 17 iunie, Fournier, guvernatorul Băncii Franței, a ajuns la o înțelegere cu G. Janssen

și Michalsky, guvernatorii băncilor naționale ale Belgiei și, respectiv, Poloniei, dispunând îmbarcarea depozitelor bancare la bordul crucișătorului „Victor Schoelcher”. Încărcarea a început la orele 21, luînd sfîrșit în ziua următoare, la orele 3 dimineața. În ziua de 18 iunie, crucișătorul a părăsit Lorient, pornind spre o „destinație necunoscută”, care i-a fost relevantă comandantului abia cînd a ieșit în largul mării: Casablanca. Cei în cunoștință de cauză se temeau de submarinele germane și nu voiau să-și asume riscul de a lansa crucișătorul direct spre Antile sau Canada.

După o lungă escală la Casablanca, i s-a transmis lui „Victor Schoelcher” ordinul să pornească spre Dakar (Senegal), unde a ajuns la 28 iunie 1940. Încercătura a fost debarcată la 30 iunie, apoi depozitată la Thiès, oraș aflat pe linia feroviară Dakar-Kayès.

Din motive care nu sînt prea limpezi, guvernul francez a luat hotărîrea ca toate valorile în aur și devize depozitate în coloniile franceze să rămîna acolo. Din acel moment, demersurile făcute de la Londra de către Camille Gutt și adjuncții săi pe lângă guvernul Pétain, pentru a determina expedierea aurului în Statele Unite, au fost pur și simplu ignorate. La 16 septembrie, Băncii Franței i s-a adresat, prin scrisoare recomandată, o somație care a rămas tot fără nici un rezultat. Cu excepția autorităților franceze, nimeni nu știa unde dispărușe aurul belgian.

Operația Amenințarea

La 2 iulie 1940, sublocotenentul belgian I.M. Floor l-a înțilnit pe compatriotul său, locotenentul G.J. Truffaut; amîndoi se aflau pe atunci la Casablanca, amîndoi voiau să plece în Anglia pentru a servi cauza țării lor. Cu vasul „Djebel Dersa” au ajuns la Gibraltar, iar de acolo s-au îmbarcat pe „Har Zion”, cu destinația Liverpool.

Pe aceeași navă se aflau 600 ofițeri și soldați din aviația poloneză, precum și 24

ofițeri și subofițeri belgieni. În cursul traversării, Floor s-a împrietinit cu cîțiva ofițeri polonezi și mai ales cu colonelul de aviație Izyski. Prin acesta el a aflat că aurul belgian și cel polonez a fost îmbarcat la Lorient și transportat la Dakar.

Imediat după sosirea lor la Londra, Floor și Truffaut l-au pus la curent pe Gutt cu ceea ce aflaseră, propunîndu-i să le încredințeze misiunea de a recupera aurul belgian. Avizat la rîndul său, Churchill a confruntat aceste informații cu acelea primite de la polonezi; din datele existente reieșea că la Dakar se găseau 1130 tone aur, 900 aparținînd Franței, 200 Belgiei, 30 Poloniei. La scurt timp după aceea, primului-ministru britanic i s-au prezentat două proiecte: unul al generalului de Gaulle, operația „Menace” (Amenințare), care consta în organizarea unei acțiuni la Dakar, cu scopul de a alia cetățenii din coloniile franceze de pe coasta apuseană a Africii la mișcarea de rezistență franceză de la Londra și de a scoate aurul francez de sub controlul guvernului de la Vichy; celălalt, propus de Camille Gutt, care urmărea recuperarea aurului belgian.

La 19 august, Churchill a aprobat ambele proiecte. Chiar în aceeași zi, C. Gutt a încredințat unei misiuni compusă din lt. G.J. Truffaut, sublt. I.M. Floor și subofiterul V.R. van den Eyden sarcina de a salva aurul belgian depozitat în Africa. La 22, cei trei s-au îmbarcat la bordul vasului englez „Argus”, care i-a lăsat la Bathurst, capitala Gambiei. Guvernul polonez, refugiat la Londra, a decis să participe la acțiune și a transmis această sarcină celor doi trimiși speciali, deja instalați la Bathurst, consulul J. Gizyski și lt. M. Kowalski.

Membrii misiunii belgiano-poloneze s-au întrunit la 6 septembrie la Bathurst, pentru a stabili planul de acțiune. Situația era încordată, căci între Gambia și Senegal domnea un climat de ostilitate. Guvernatorul britanic al Gambiei a cerut telegrafic, în aceeași zi, guvernatorului general francez din Dakar, Boisson, autorizația ca misiunea

Truffaut să vină să discute cu el despre aurul belgian și ca misiunea Gizycki să poată întreprinde cercetări la Consulatul polonez din capitala Senegalului, în acea vreme colonie franceză. Boisson i-a răspuns că pentru toate acestea trebuie să se adreseze guvernului de la Vichy. S-a luat atunci hotărârea să se obțină un inventar al lăzilor cu aur, în prezența părților interesate, spre a se stabili în mod clar cui aparțin. La 13 septembrie, datorită ajutorului dat de V. Cusden, consulul britanic la Dakar, Truffaut și Floor au obținut o copie a certificatelor de îmbarcare a lăzilor cu aur.

În acel moment, o flotă franco-britanică a fost concentrată la Freetown; generalul de Gaulle a încercat să debarce la Dakar. Este știut că operația „Menace” s-a soldat, la 23 septembrie, cu un eșec, datorită informațiilor greșite și unor erori tactice și strategice. După nereușita de la Dakar, flota franco-britanică s-a regrupat la Freetown; la 1 octombrie, Floor l-a vizitat pe generalul de Gaulle, la bordul lui „Westerland” pentru a-l întreba dacă intenționa să încerce o nouă lovitură la Dakar. În urma răspunsului negativ al lui de Gaulle, Truffaut și Floor, socotind că fără sprijinul forțelor comandate de acesta și că în atmosfera de tensiune ce se crease nu vor putea să mai realizeze ceva, s-au înapoiat, în prima săptămână din octombrie, la Londra.

Copia certificatelor de îmbarcare adusă ministrului Gutt i-a permis acestuia ca, la 5 februarie 1941, să întenteze, la New York, un proces Băncii Franței. Curtea Supremă a statului New York le-a dat câștig de cauză belgienilor și a dispus sechestrarea unei sume echivalente din aurul francez deus la *Federal Reserve Bank*.

Via Marsilia-Berlin

Lăzile de la Dakar erau rîvnite de germani care, pentru a pune mîna pe ele, se foloseau de francezi împotriva belgienilor.

Carte poștală și timbru consacrate Monumentului național al prizonierului politic, executat de sculptorul Ianchelevici și inaugurat, în 1964, la Breendonk, unde a ființat între 1940-1944 un lagăr nazist

În p. 27: 11 mai 1940; Armata 6 germană, comandată de von Reichenau, invadează Belgia, în vreme ce civili în refugiu aglomerează șoselele

La 29 noiembrie, colaboraționistul Pierre Laval, în acea vreme vicepreședinte al Consiliului de miniștri și, în 1942, șeful guvernului de la Vichy, a dat ordin ca aurul să le fie livrat germanilor. Un protocol adițional franco-german a fost semnat la 11 decembrie. Prin el, *Deutsche Bank* se substituia Băncii Franței în calitate de depozitar.

Transportul pînă la Berlin, via Marsilia, a fost încetinit prin toate mijloacele de către francezi. Aurul a plecat de la Kayès la Bamako — în fostul Sudan francez — cu trenul, de la Bamako la Gao — în Republica Mali — cu camioane de mic tonaj, de la Gao la Colomb-Béchar — în Algeria — cu mijloace de transport grele, de la Colomb-Béchar la Alger — pe calea ferată, de la Alger la Marsilia — pe calea aerului. O asemenea călătorie dura, în mod nor-

mal, 100 zile. Transportul respectiv a necesitat însă 18 luni, pînă la 26 mai 1942.

La 19 septembrie 1942, guvernul Reichului a rechiziționat aurul belgian, l-a depozitat la Berlin și a oferit în schimb Băncii Naționale a Belgiei mărci-hirtie, care au fost refuzate. Aurul a fost rețopit de către germani și marcat din nou. În 1946, s-a stabilit că 150 tone ajunseseră la Banca Națională elvețiană, din care 50 tone au fost înapoiate Aliaților și împărțite între ei ca despăgubiri.

Peripețiile tezaurului belgian au luat sfîrșit la 1 octombrie 1944, cînd Banca Franței a început să restituie, fără obiecții, aurul ce-i fusese încredințat spre păstrare de Banca Națională a Belgiei.

Introducere și traducere de
Anca LĂZĂREANU

După modul cum este scrisă istoria unei națiuni se poate judeca și conchide despre cultura [sa], de civilitatea [civilizația] la care acea națiune a parvenit [a ajuns] și de gradul de dezvoltare a literaturii sale¹.

Cu aceste cuvinte își deschidea istoricul V.A. Urechia¹ (1834-1901) cursul de istoria literaturii române ținut în anul universitar 1863-1864, studenților Facultății de litere și filozofie din Iași, unde funcționa ca profesor din 1858. Un an mai târziu, V.A. Urechia prezenta același curs studenților săi din București, ca profesor la catedra de istorie și literatura română a Universității.

În colecțiile Bibliotecii Academiei R.S.R. se păstrează manuscrisul cursului universitar al lui V. A. Urechia, intitulat Comentariile literare asupra Cronicii lui Ureche. Sînt mai multe însemnări, consacrate, în cea mai mare parte, analizei Letopisețului Țării Moldovei de Grigore Ureche, lucrare tipărită de Mihail Kogălniceanu în 1855, precum și locul ocupat de autorul Letopisețului în dezvoltarea literaturii istorice naționale. Un capitol introductiv cuprinde considerațiuni generale asupra cronicarilor, iar, într-unul final, este analizată ceea ce am putea numi astăzi „ideologia” lui Grigore Ureche.

Din acest curs înedit, din prelegerea intitulată Metoda istorică, am transcris cîteva pagini consacrate metodologiei autorului Letopisețului. Concluzia care se desprinde din ele este aceea că marele vornic cărturar din sec. XVII este nu un simplu cronicar (așa cum era privit la mijlocul secolului trecut), ci un istoric în înțelesul deplin al termenului. Concluzie deosebit de îndrăzneată pentru epoca lui V.A. Urechia, bazată mai mult pe o intuiție profundă, decît pe o cercetare aprofundată a marilor înaintași ale căror scrieri apăruseră în ediții aproximative. Abia în 1955 Letopisețul lui Grigore Ureche a fost tipărit într-o ediție critică (îngrijită de P. P. Panaitescu), scrierea relevînd pe deplin înaltele trăsături de istoric și literat ale autorului ei.

¹ Magazin istoric, nr. 8/1980.

METODA ISTORICĂ A LUI GRIGORE URECHE

V. A. URECHIA

V.A. Urechia
prezentînd
un codice domnesc
(fotografie
de la sfîrșitul sec. XIX,
aflată în colecția
Bibliotecii
Academiei R.S.R.)

Prin intuiția sa, V.A. Urechii deschidea, în urmă cu aproape 120 ani, perspectivele unei înțelegeri mai profunde a operelor „cronicarilor” români, începându-și demonstrația cu primul dintre ei, cu Grigore Ureche, cel care a făcut din scrierea istoriei nu o simplă înșiruire de fapte și evenimente, ci operă de aflare a adevărului.

Cercetări recente — între care și o contribuție publicată de revista noastră, în nr. 1/1981 — evidențiază faptul că Grigore Ureche, alături de ceilalți „cronicari” moldoveni, a făcut operă de istoric, redactându-și scrierea de pe pozițiile și cu metodologia istoricului.

Într-o sintetică analiză, profesorul și istoricul literar George Ivașcu (Istoria literaturii române, vol. I, București, 1969), analizând scrierea lui Ureche, subliniază: „Grigore Ureche creează istoriografia națională și influența lui va fi enormă, atât în generațiile imediat următoare, cât și în perspectiva dezvoltării întregii culturi românești... Ureche își redactează cronica călăuzit de o concepție unitară, gândirea sa istorică — termenul nu este forțat —, socială și politică intuind narațiunea și prezidind la prelucrarea izvoarelor”.

Dicționarul literaturii române de la origine până la 1900 (București, 1979) relevă: „Ca istoric, Ureche are intenția expresă de a descoperi și transmite adevărul”, iar Dumitru Velciu, în monografia Grigore Ureche (București, 1979) evidențiază: „Mai important ni se pare pentru istoricul Grigore Ureche să subliniem faptul că acesta... s-a străduit în permanență să găsească calea cea bună, să depisteze adevărul, printr-o continuă confruntare a izvoarelor și prin critica atentă a acestora, fapt menționat încă din predoslovie”.

În transcrierea textului, inedit până astăzi, am păstrat particularitățile stilistice și lexicale ale autorului. Citatele din scrierea lui Ureche le-am reprodus din ediția din 1955 a Letopisetului. Notele de subsol și explicațiile din paranteze drepte ne aparțin. Sublinierile sînt ale lui V.A. Urechii.

L. IOAN

Toate metodele după care se poate scrie istorie se reduc, cum știți, la două sisteme principale. Unul se cheamă *ad narandum*, care își propune a referi numai faptele, cu mai multă sau mai puțină frumusețe poetică, abținându-se de [la] observațiuni; cealaltă, *ad probandum*, în care evenimentele se relatează numai spre a lua ocaziunea din ele spre a discurge despre organizarea politică a popoarelor, despre legile lor, despre progresele lor în arte, științe și litere, în mare despre tot ce constituie o civilizațiune. Acest din urmă metod dădu naștere cu Voltaire, abia în secolul XVII și XVIII, istoriei de caracter filozofic. După pilda sa, Raynal¹, în Franța, Hume², Robertson³, Gibbon⁴ în Anglia scriaseră opere care, deși istorice, sînt lungi disertațiuni asupra diferitelor civilizațiuni, epoce.

Care din aceste două metode se descoperă a fi fost întrebuițată de cronicarul ce studiem?

¹ Guillaume-Thomas François Raynal (1713-1796), istoric și filozof francez, autorul, între altele, al unei cărți de succes în epocă *L'Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des Européens dans les deux Indes*, Amsterdam, 1770 (4 vol.).

² David Hume (1711-1776), istoric și filozof englez; principala sa lucrare — *History of England from the Invasion of Julius Caesar to the Revolution of 1688*, Londra, 1763 (8 vol.).

³ William Robertson (1721-1793), istoric scoțian, adept al filozofiei lui Voltaire.

⁴ Edward Gibbon (1737-1797), istoric englez; lucrarea sa principală se intitulă *History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, Londra, 1776-1788, 6 vol. (tradusă în limba română în 1976; vezi și *Magazin istoric*, nr. 3/1977).

Predoslovie cronicului pare a ne da răspunsul la această întrebare.

„Apucatu-s-au și dumnealui [Grigore Ureche] de au scris începătura și adaosul, mai apoi și scăderea care se vede că au venit în zilele noastre... Că cum să tîmplă de sirgu de adaoge povoiul apei și iarăș de sirgu scade și să împuținează, așa s-au adaos și Moldova, carea mai apoi de alte țări s-au descălecat, de s-au de sirgu lătit și fără zăbavă au îndireptat”.

Înainte de Voltaire și oarecare scriitoriu de istorie în caracter filozofian, Ureche al nostru își propune o adevărată disertațiune asupra creșterii și decăderii unui popor, a poporului Moldovei.

De va reuși sau nu, aceasta vom vedea, destul că, cu o percepțiune de geniu, el a înțeles și scopul istoriei și chiar și calea spre a ajunge la acel scop, metoda după care se cuvine a observa și orîndui elementele de inducere, faptele, evenimentele.

Ureche se pare deci a nu scri cronicul său numai după metoda *ad narandum*. Cu atât mai mult că această metodă este mai curent aplicătoare pentru faptele contemporane, pe care le văd contemporanii, dar nu totdeauna le înțeleg, iară Ureche scrie, cum însuși spune, despre „cele de demult”, perisate [trecute] de atîta vreme de ani.

Numele de *cronicar* voia mai puțin, de bună seamă, decît ceea ce face Ureche, carele știu

a se apropia mult, foarte mult, de istorie și adese a-i și întâlneau planurile. Metoda *ad probandum* era bine înțeleasă de Ureche. El este nu numai un înșirător de evenimente și fapte, ca cronicarii de până la el, ca cronicarii francezi, iberi, germani, ce examinează, observă evenimentele ce-i sînt materialul operei, spre a discerne pe cele adevărate de cele apocrife, spre a afla adevărul în toate și în totul. Pentru aceasta el va apela la mărturiile opuse chiar. El merge pînă acolo în programul său critic, că nu cere faptelor justificarea (ca Vico¹) a teoriilor sale, ci numai icoana cea nealterabilă a adevărului. Acolo stă meritul său real: în urmărirea adevărului. Acolo este și caracterul său distinctiv față de cronicarii altor popoare și chiar față de numele de cronicar. „Acestea [acele, la V.A. Urechia] cercînd“, zice el, le-am cercetat „cu nevoită“, „că nu numai letopisețul nostru ce și cărți streine am cercat, ca să putem afla adevărul, ca să nu mă aflu scriitoriu de cuvinte deșarte“.

Și, mai la vale: „Nici este a se mira că scriitorii noștri n-au avut de unde strînge cărți... Ce și ei ce au scris, mai mult din basne și den povești ce au auzit unul de la altul. Iar scriitorile străinilor mai pe larg și de ajuns scriu... Și de acolo multe luînd și lipind de ale noastre, potrivit vremea și anii de au [am] scris acest letopiseț“.

Tot ce am putea zice în privirea metodei istorice a lui Ureche, după rîndurile de mai

¹ Giambattista Vico (1668-1744), filozof și istoric italian; în concepția sa, istoria era o știință exactă, condusă de legi bine definite.

sus ale lui, ar fi numai o parafrază, o amplificățiune. Destul este să atrag atențiunea, să subliniez pentru dv., pe deoparte, deosebirea ce însuși Ureche o simte existînd între el și vechii cronicari, scriitori de basme și de povești, ca toți cronicarii vechi, din evul median, și, pe de altă parte, vorbele: „de acolo [din scriitorii străini] multe luînd“ (acestea iarăși nu toate, ci multe, acele garante de adevărate). În aceste vorbe stă desimnată, mai bine decît ori și unde, metoda critică a lui Ureche: „Vremea potrivînd“ este o lucrarea mai mare, superioară rolului de cronicar, de simplu înșirător de fapte, de evenimentele.

Dar făcut-a Ureche ceea ce a promis în prefața sa și despre care ne ocupasem pînă acum? Nu se judecă o carte după prefață; o știu bine, nu toate prefetele spun adevărul despre operele cărora preced.

Aici noi nu vom avea o nouă dezmințire. Opera va întări prefața, opera va fi realizarea prefetei sau, mai special, a metodei judicioase, a criticei întemeiate și discernătoare, de care se înarmează Ureche.

De multe ori Ureche nu se pronunță în cazurile de contradicție ce semnalează între cronicarii străini și indigeni. Acolo e poate mai jos decît istoricul, dar lipsit de elementele de inducere, cum era, în loc de a-i face o scădere din această lacună, noi nu putem și aici vedea decît o probă nouă de înțelepciune a sa și de determinată sa dorință de a nu se afla (cum zice el) „scriitoriu de vorbe deșarte, ci de drept“.

PLANSELE NOASTRE

① Kano, oraș din nordul Nigeriei de azi, a fost încă din evul mediu un centru al comerțului internațional, cu tîrguri renumite pentru cîntea neguțătorilor (**Drumuri medievale africane**, p. 48)

② ③ Cîteva imagini din istoria poștei: a. Un demnitar egiptean primește o misivă; b. Lui Carol cel Mare i se înmînează o scrisoare; c. Poștaş din Nürnberg (sec. XVII); d. Distribuitor de corespondență chineză; e. Factor poștal din regiunea mlăștinoasă Landes (sud-vestul Franței); f. Birou de poștă în timpul lui Ludovic XV al Franței (1715-1774); g. Poștaş moldovean, călare. Litografie de A. Asachi, aflată la Biblioteca Academiei R.S.R. (**Poșta — de la Cirus la Franklin**, p. 60)

④ Central Park din New York, construit la mijlocul sec. XIX. Și acum se patinează pe lacul său înghețat, ca și în 1859, numai decorul s-a schimbat: zgîrie-norii au luat locul colinelor acoperite de zăpadă. În medalion: Stema orașului New York (**New York — de la colibe de lemn la zgîrie-nori**, p. 22)

a.

b.

c.

d.

f.

e.

g.

CINE? UNDE? CÎND?

Răspunzînd dorinței și sugestiilor a numeroși cititori, care și-au exprimat interesul pentru concursurile organizate de revista noastră și, în mod special, pentru noua formulă de concurs inițiată în acest an, inaugurăm cu acest număr Concursul Magazin Istoric a II-a ediție 1981, Cine? Unde? Cînd?

Concursul este format din două serii a câte 10 întrebări, care vor fi publicate în nr. 10 și 11/1981 ale revistei noastre. Întrebările sînt formulate exclusiv pe baza articolelor publicate în Magazin Istoric în 1981, fiind consacrate unor pagini și momente semnificative din istoria poporului român, precum și din istoria universală.

Ca și la ediția precedentă a concursului, fiecare întrebare este însoțită de cîte trei variante de răspuns. Din aceste variante, numerotate a, b, c, doar una singură este cea corectă: ea urmează a fi indicată ca atare de concurenți. Răspunsurile vor fi scrise pe o singură față a unei singure file care va constitui buletinul de participare la concurs. Trimis după publicarea celei de-a II-a serii de întrebări, acest buletin de participare va cuprinde două coloane verticale, numerotate cu I, II și marcînd cele două serii de întrebări. Pe fiecare coloană se va înscrice, de sus în jos, numărul întrebării și litera care indică răspunsul corect. De exemplu:

I	II
1—b	1—a
2—c	2—c
3—a	3—b

Modelul de mai sus este pur orientativ și nu reprezintă cîtuiș de puțin răspunsurile exacte la primele întrebări din fiecare serie.

Deci, fiecare buletin de concurs va cuprinde două coloane (corespunzînd celor două grupe de întrebări) a câte zece răspunsuri (corespunzînd celor zece întrebări din fiecare grupă).

Nu se vor lua în considerație variantele de răspunsuri.

Împreună cu cele două taloane, răspunsurile la cele două serii de întrebări vor fi trimise, într-un singur plic, pe adresa: Redacția Magazin Istoric, casuța poștală 1—702, București, str. Intrarea Ministerului nr. 2, codul 70 100, pînă cel mai tîrziu 30 noiembrie 1981 (data ștampilei poștale). Plicurile vor purta mențiunea Pentru concurs.

Răspunsurile rectificate ulterior nu se vor lua în considerație, singurele valabile fiind cele de pe buletinele de concurs, expediate împreună cu taloanele.

Dacă numărul scrisorilor cu răspunsuri exacte depășește pe cel al premiilor, cîștigătorii vor fi desemnați, ca și pînă acum, prin tragere la sorți. Numele celor care atasează două sau mai multe serii de taloane vor fi prezente de două sau mai multe ori în urnă.

Datele personale ale concurenților (nume, adresă și profesie) vor fi scrise cîteș, cu litere

mari de tipar, pe aceeași unică filă.

Concursul este dotat cu următoarele premii:

- Premiul I 1 televizor OLT
- Premiul II 2 casetofoane STAR
- Premiul III 2 radioreceptoare GLORIA 2
- Premiul IV 10 aparate foto ORIZONT amator
- Premiul V 10 stilouri PELIKAN
- Premiul VI 10 aparate foto SMENA 8 M
- Premiul VII 20 truse stilou SIRIUS
- Premiul VIII 30 abonamente pe un an la Magazin Istoric
- Premiul IX 45 abonamente pe 6 luni la Magazin Istoric

Încheind aici prezentarea concursului Magazin Istoric, ediția a II-a 1981, urăm participanților mult succes!

Prima serie de întrebări

1) Cît cîntărește tezaurul, de o excepțională valoare, descoperit recent în localitatea Hinova, jud. Mehedinți?

- a) 2 670 gr aur
- b) 3 526,18 gr aur
- c) 4 919,95 gr aur

2) Cine este autorul celui mai vechi glob terestru (1492) pe care sînt menționate și țările române, Moldova și Valahia?

- a) Martin Behaim
- b) Johann Schöner
- c) Nicolaus Cusa

3) Unde se află acest manuscris din sec. XIII, din care reproducem miniatura de mai jos

reprezentînd o străveche îndeletnicire a poporului român: cultivarea grîului?

- a) Biblioteca Academiei R.S.R.
- b) Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia
- c) Biblioteca centrală de stat

(Continuare în p. 47)

AMINTIRI

PETRU PONI

Cel de-al treilea și ultimul fragment pe care-l publicăm din Amintirile lui Petru Poni¹ cuprinde însemnările privitoare la activitatea politică a savantului, cu precădere din anii 1891 și 1895-1896, timp în care profesorul leșean a activat ca ministru al instrucțiunii publice în cabinetele conduse de Ion Emanoil Florescu și, respectiv, Dimitrie A. Sturdza. Spre sfârșitul vieții, în 1918, Petru Poni a devenit pentru a treia oară ministru, în guvernul prezidat de generalul Coandă, cabinet de scurtă durată, ceva mai mult de o lună de zile.

Ca ministru, Poni s-a preocupat, de asemenea, de îmbunătățirea structurii și organizării învățământului românesc. Prima încercare, în 1891, se soldase cu o nereușită. Izolat în echipa ministerială, nu a reușit să impună proiectul de reformă școlară pe care îl pregătise. Izolarea savantului se deduce cu ușurință din rezerva cu care viitorii colegi de minister au primit programul școlar de reforme preconizat de Poni, atunci când i s-a propus fotoliul ministerial, program cu care debutează acest al treilea fragment al Amintirilor sale. În 1895, de această dată ministru într-un cabinet liberal, în care intrase la stăruințele lui D.A. Sturdza, savantul a reușit să structureze și să impună Legea pentru organizarea Casei Școalelor, instituție cu un rol deosebit de important în construirea a sute de școli sătești și dotarea lor cu un minimum de material didactic necesar procesului de învățămînt.

Petru Poni a îndeplinit și diferite funcții în Partidul Național Liberal, fiind într-o vreme și președinte al Secțiunii din Iași a acestuia. Aceste momente sînt însă mai puțin semnificative, însuși savantul le trece sub tăcere în Amintirile sale.

Pentru ușurarea lecturii, în fragmentele pe care le reproducem în continuare din manuscrisul profesorului leșean, nu am marcat întreruperile în text. Subtitlurile, explicațiile din paranteze drepte și notele de subsol aparțin redacției. În transcrierea textului am folosit normele ortografice actuale, păstrînd însă particularitățile stilistice ale originalului.

D. IVĂNESCU,
Gh. DAVID

Ce am voit să fac (III)

Iată, rezumat în puține cuvinte, răspunsul ce am dat la propunerea ce mi-a făcut viitorul președinte al Consiliului [de Miniștri]²: „Eu nu sînt

om politic. Ca om de școală nu aș putea primi să fac parte din guvern decît dacă aș fi

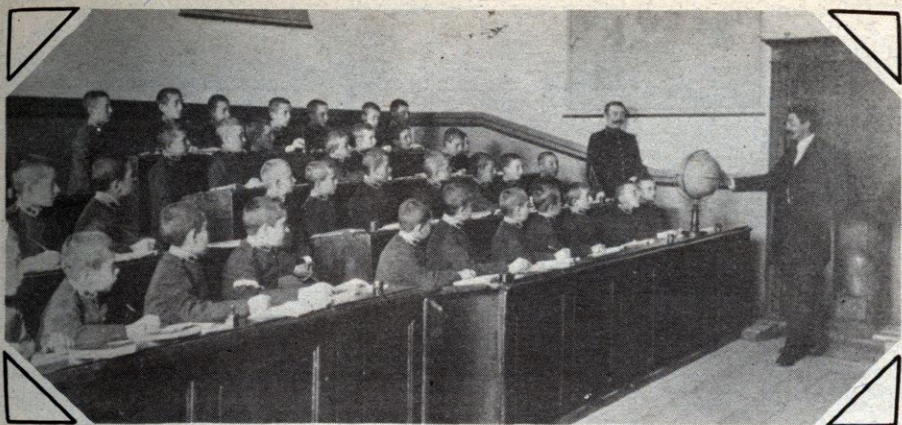
sigur că am sprijinul colegilor mei pentru a realiza programul ce am dezvoltat în cuvîntarea

trul Instrucțiunii de atunci. Titu Maiorescu. În urma vehementelor luări de poziții împotriva acestui proiect (printre cei care a luat cuvîntul numărîndu-se P. Poni), legea a fost respinsă, determinînd, în cele

din urmă, căderea cabinetului. Formarea noului minister a fost încredințată generalului Ioan Emanoil Florescu, care i-a propus lui Poni Ministerul Instrucțiunii.

¹ Magazin istoric, nr. 8 și 9/1981.

² La 17 ianuarie 1891, Senatul a luat în discuție proiectul de lege a învățămîntului prezentat de minis-

În pp. 35-37: imagini din școli românești la sfîrșitul secolului trecut

prin care am combătut în Senat proiectul de lege al d-lui Maiorescu. În privirea învățămîntului primar, în special, voiesc ca în toate satele în care sînt mai mult de 40 copii în vîrstă de școală să se înființeze școli, în care se va preda învățămîntul primar complet; în cătunele în care să aflu mai puțin de 40 copii se vor înființa școli de cătun, în care se va preda numai o parte din acest învățămînt; voiesc ca învățămîntul primar, cu excepțiunea școalelor de cătun, pe care le admit, să fie același pentru toți copiii acestei țări, fie ei din sate sau din orașe; voiesc ca întreținerea școalelor primare — înțeleg prin aceasta plata învățătorilor și institutorilor — să se facă de către stat; voiesc asigurarea facerei clădirilor școlare printr-un împrumut de stat; voiesc, în sfîrșit, garantarea pozițiunii învățătorului și institutorului, astfel ca ei să nu poată fi pedepșiți decît în urma unei judecăți¹.

În urma vorbirii mele, nu a luat nimene cuvîntul. Această tăcere m-a făcut să văd că acei care aveau să fie colegii mei și să mă sprijine în opera ce aveam să întreprind nu erau conștienți de datoria ce cu toții aveam în a lucra, din toate puterile noastre, la înălțarea și întărirea marelui mulțimi a poporului român prin școală.

A doua zi am plecat la Iași. Abia ajuns la Iași, am primit o telegramă de la generalul

Florescu prin care îmi cerea o convorbire la telegraf. Pe atunce comunicațiile telefonice nu existau. Generalul mi-a cerut din nou să primesc Ministeriul instrucțiunii. „În urma celor petrecute în Senat, mi-a zis el, prezența d-tale în guvern se impune”. I-am mulțumit călduros pentru bunavoința ce avea cătră mine, însă i-am declarat că nu pot primi să intru în guvern decît în condițiile ce am dezvoltat în întrunirea de la Boerescu¹. Credeam că, în urma acestei întrevederi, chestiunea ministeriului meu este definitiv hotărîtă. M-am pus deci pe lucru în laboratorul meu.

Proiectul a rămas doar... proiect

În vacanță m-am dus să mă odihnesc la Tirgul Neamțului. Acolo am primit, la 20 iulie, o telegramă de la generalul Florescu prin care mă chema de urgență la București: „Totul s-a aranjat, îmi zise el. Colegii mei au primit programul d-tale. Să mergem la Sinaia, pentru ca să depui jurămîntul”.

La 21 iulie 1891 eram ministru al instrucțiunii publice. Acest minister este departe de a fi o sinecură. O parte din timp lucram pentru a pune ceva ordine

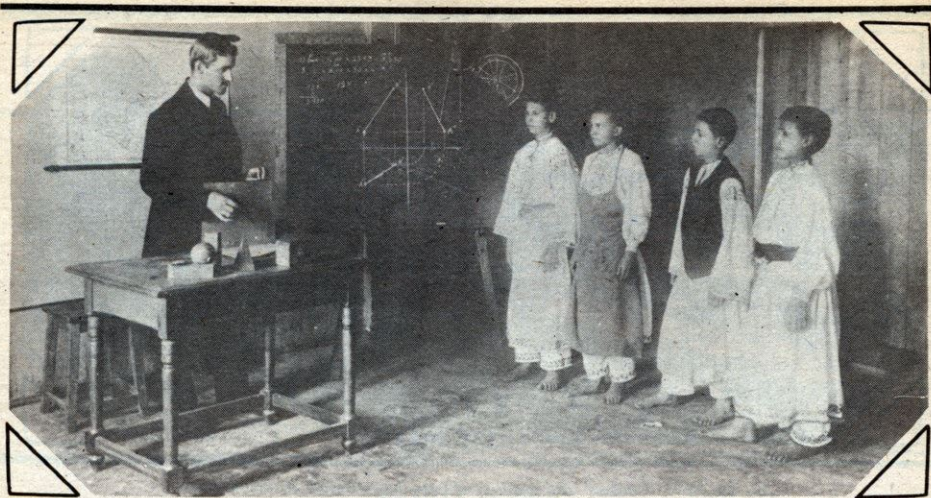
în administrațiune. Restul timpului îl întrebuințam la redactarea legii ce trebuia să prezint Corpurilor legiuitoare. M-am hotărît să fac cinci proiecte de lege deosebite: unul asupra organizării administrațiunii centrale și a controlului învățămîntului; al doilea asupra învățămîntului primar și normal primar; al treilea asupra construcțiilor localurilor de școli primare; al patrulea asupra învățămîntului secundar superior și al cincilea asupra învățămîntului privat.

Cele dintîi două din aceste legi au fost terminate pînă la 1 septembrie [1891], cînd au fost supuse la deliberările Consiliului superior al instrucțiunii. Celelalte trei au fost aproape terminate la 15 noiembrie. Nici unul dintre aceste proiecte nu au fost prezentate Corpurilor legiuitoare, căci ministerul [guvernul] Florescu a căzut de la putere pe chestiunea alegerii biroului Adunării deputaților; candidatul opoziției la președinția Camerei a obținut majoritatea voturilor.

Lascăr Catargi, care a fost însărcinat de rege să formeze noul guvern, a venit la mine și mi-a propus să iau Ministeriul instrucțiunii. I-am mulțumit pentru onoarea ce-mi făcea, dar i-am răspuns că nu pot primi propunerea sa.

A doua zi, Lascăr Catargi, înțîlnindu-mă în Senat, mi-a spus: „Am format ministeriul fără d-ta

¹ Poni își expuse proiectul într-o întrunire (înută în casa lui Constantin Boerescu (1838-1908).

Mi-a părut rău că nu ai primit să lucrezi împreună cu mine. Am luat în locul d-tale pe Take Ionescu".

T. Ionescu a reluat cele două proiecte de lege lucrate de mine, aducându-le însă modificări însemnate, care alterau cu totul spiritul în care fuseseră concepute.

În toamna anului 1895 am intrat din nou în guvern ca ministru al instrucțiunii în cabinetul prezidat de dl. D. Sturdza.

În prima sesiune din 1895-96, am prezentat Corpurilor legiuitoare două legi: 1) Legea asupra învățământului primar și normal-primar și 2) Legea pentru facerea clădirilor școlare. Prin amindouă aceste legi am căutat să realizez ideile ce susținusem ca profesor și dezvoltasem în discursurile ce am pronunțat în Senat pentru a combate legile d-lor Maiorescu și Take Ionescu. Scopul ce am avut neconținut în vedere, redactând aceste legi, a fost de a „organiza mijloacele, prin ajutorul cărora să se poată da, în realitate, tuturor copiilor, instrucțiunea și educațiunea necesară pentru a deveni cetățeni buni și folositori patriei".

Înălțarea și întărirea marelui mulțimi a poporului român, a țărănimii, din întregul punct de vedere, moral, intelectual și material, iată ce am voit să fac.

Cu ocazia discuției în Senat a legilor elaborate de T. Maiorescu și de Take Ionescu am

arătat că una din cauzele cele mai însemnate care împiedicau orice progres al învățământului nostru rural este lipsa de locuri de școală. [Proiectul de lege propus de] Maiorescu nu se ocupa de fel de această chestiune. T. Ionescu lăsa construirea acestor localuri în sarcina comunelor.

Venind la minister, am făcut Legea Casei școalelor, prin care se asigura facerea clădirilor școlare chiar în satele cele mai sărace și am prezentat-o, odată cu Legea asupra învățământului primar și normal-primar.

Amindouă aceste legi [a Casei școalelor și a învățământului primar și normal-primar] au fost votate în cursul luni februarie 1896 de către Corpurile legiuitoare și la 9 martie 1896 au fost promulgate.

Cînd le-am văzut apărute în *Monitorul oficial* am avut una din zilele cele mai fericite ale vieții mele. Ideile pentru care luptasem și al căror scop era ridicarea și întărirea prin școală a țărănimii, erau, în sfîrșit, introduse în legislațiunea noastră.

La ființă Casa școalelor

Aveam legile. Trebuia acum să le aplic. Am început această lucrare cu Legea Casei școalelor. Instituția ce creasem era cu totul nouă în organizarea noastră administrativă; ea era, pe

de altă parte, indestul de complicată.

Cel dintîi lucru de care m-am ocupat a fost regularea fondurilor pe care legea le pusesese la dispoziția Casei școalelor.

În 1864, cînd s-a făcut improprietărea clăcășilor sub Cuza Vodă, s-au dat, de pe moșile statului, locuri în țarină a căror venituri trebuiau să servească la înființarea și întreținerea școalelor de la sate. Administrarea acestor pămînturi, lăsată fără nici un control serios, a dat loc la numeroase abuzuri. Nici întinderea, nici situația acestor pămînturi nu erau cunoscute. Încă din 1891, în scurtul timp cît am stat la ministeriu, am făcut recensămîntul acestor pămînturi și, prin Legea Casei școalelor, le-am trecut în fondurile acestei instituții. Ministeriul era dator să hotărască, în fiecare an, care sînt localurile de școală care trebuiau construite sau modificate și mobilate în cursul anului următor, ținînd seamă de necesitățile instrucțiunii și de fondurile disponibile ale Casei școalelor.

Pe de altă parte, trebuia să cunoaștem numărul copiilor în vîrstă de școală din fiecare sat, distanța de la fiecare sat la satul în care se afla școala, starea școalelor existente, resursele de care dispunea fiecare comună. Casa școalelor a făcut toate aceste cercetări, astfel încît am putut da, la 28 iunie

1896, „decisiunea ministerială, cerută de lege, pentru construirea clădirilor școlare”, care aveau să se facă în cursul anului 1897. Prin această deciziune s-a hotărât construirea, în 1897, a 682 sale de clasă în comunele rurale și 9 locale de școală în comunele urbane.

În cursul anului școlar 1896/1897, neavînd a se face nici o clădire școlară, Casa școalelor dispunea, prin urmare, de un excedent pentru dotarea școalelor cu materialul didactic cel mai indispensabil învățămîntului, conform art. 14 din lege. Am comandat în august 1896: a) harta României cu țările învecinate. Această hartă cuprîdea în realitate toată Dacia. Copiii puteau să aibă neconținut înaintea ochilor care sînt țările românești și care sînt aspirațiunile noastre; b) hărțile celor cinci continente; c) globul pămîntesc; d) un dulăpaș cuprînzînd măsurile metrice și principalele figuri geometrice.

O altă chestiune de care m-am ocupat a fost aceea a înființării de școle nouă rurale la începutul viitorului an școlar, adică la 1 septembrie 1896. Examinînd contabilitatea ministerului, am găsit că în cei din urmă trei ani — de la 1892-1893 la 1894-1895 — nu au fost înființate decît cîteva zeci de școle, deși prin buget erau înscrise pentru acest scop cel puțin cîte o sută mii lei în fiecare an. Sumele care nu fuseseră între-

buițate la destinațiunea lor fuseseră trecute la economii și anulate. Pe baza acestor anulări se deschideau credite pentru a recompensa pe favoriții ministerului. Îmi aduc aminte de unul din aceste credite deschis pentru a plăti gras o persoană trimisă în Svițera [Elveția] cu însărcinarea de a studia — *în timpul vacanțelor cînd școalele erau închise* — modul de predare în școalele care nu aveau decît un singur învățător pentru toate clasele.

Sumele înscrise în bugete în anii 1895-96 și 1896-97 erau neatînte; le-am întrebuințat în întregime pentru a înființa, de la 1 septembrie 1896, patru sute cincizeci și șase posturi de învățători.

Pe lîngă măsurile luate pentru a pune în aplicare cele două legi votate și promulgate, m-am preparat pentru viitoarea sesiune parlamentară. Astfel am redactat Legea învățămîntului secundar și superior; Legea învățămîntului privat; Legea învățămîntului profesional; Legea controlului învățămîntului.

În toate aceste proiecte am dezvoltat principiile ce susținsem în diferite ocazii și despre care am vorbit în capitolele precedente ale acestei lucrări.

Nici unul din aceste proiecte nu au fost prezentate Corpurilor legiuitoare. Uitîndu-mă la aceste cifre pot fi mulțumit de ceea ce am făcut în timp de treispre-

zece luni cît am stat la ministeriu.

În toamna anului 1896 s-a produs, în partidul liberal, un puternic curent de opoziție în contra guvernului prezidat de dl. Sturdza. Cînd s-a deschis sesiunea Corpurilor legiuitoare (15 noiembrie 1896), ei [opoziții] au izbutit să facă pe un mare număr de deputați să nu ieie parte la lucrările Camerei.

Față de această manifestare ostilă, ce era de făcut? Într-o consfătuire ce am avut cu dl. Sturdza i-am spus că părerea mea este că eu trebuie să mă retrag din guvern. Domnia sa însă nu a primit această soluție și a prezentat regelui demisia întregului minister.

Regele a însărcinat pe P. Aurelian¹ cu formarea noului guvern.

Aici se încheie manuscrisul Amintirilor lui Petru Poni, aflat în fondurile Arhivelor statului din Iași, devenite cunoscute publicului cititor prin paginile publicate în numerele 8-10/1981 ale revistei noastre. Nu știm dacă autorul lor a întrerupt redactarea sau dacă, din diferite motive, restul însemnărilor s-a pierdut.

¹ Petre S. Aurelian (1833-1909), agronom, economist și om politic român.

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Adevărul: Toate partidele de opoziție cer puterea. Dar fiecare o cere pentru sine și numai pentru sine, împotriva tuturor celorlalți! Noi propunem să se dea guvernul fiecăruia pe câte-o zi. Azi, va fi de jurnă d. Duca, mâine d. mareșal Averescu, poimaine d. Maniu etc. Ca să fie împăcați toți! (2 octombrie)

● Aniversarea a 50 ani de la nașterea lui George Enescu a fost marcată de numeroase festivități, în București și alte centre din țară. Iată însă, și un episod relatat de ziarul *Universul* din 2 octombrie și care aruncă o anumită lumină asupra unor stări de lucruri din acea vreme: Dorind să organizeze, la Ateneul român, un ciclu de concerte cu orchestra „Filarmonica”, maestrul i s-a refuzat cererea pe motiv „că orchestra este concesionată și pe baza angajamentelor comerciale ce le are”, concesionarul n-o poate pune la dispoziție. (2 octombrie)

● Academia română ține — cu o zi înainte — ședință publică; la ora 3 jum. d.a., N. Iorga expune o comunicare despre O mare descoperire arheologică. Cetatea doamnei Neagu a lui Mihnea Vodă, cu prezentarea obiectelor găsite în morminte. (3 octombrie)

● La Oradea la flintă o nouă companie teatrală intitulată „Iosif Vulcan”. Teatrul își inaugurează stagiu-nea cu piesa Gheorghe Lazăr, de N. Iorga. (3 octombrie)

● Astăzi seară, la orele 6 jumătate, are loc la „Casa Poporului” din str. Isvor 37, o întrunire convocată de Uniunea femeilor muncitoare, cu ocazia prezentei în Capitală a d-nelor Scheiber-Krieger și Schroeder, deputate socialiste în Reichstag. Cele două deputate vor vorbi despre Femeia și Pacea. (6 octombrie)

● Rîndurile surprinse de țara timpurie sînt trimise cu avionul, într-o ladă special construită, de la Viena la București, pentru ca de aici să fie transportate, tot cu avionul, la Istanbul. Majorul Sturdza, comandantul aeroportului Băneasa, văzînd că avionul de la Istanbul întîrzie, iar vremea se îmbunătățește, dispune să se dea drumul rîndurilor la București. (8 octombrie)

De fapt am putea intitula cronică de față în București, acum 50 ani și în București, acum 100 ani.

În București, acum 50 ani, fiindcă și pentru această lună octombrie, presa apărută în urmă cu cinci decenii ne oferă fapte și întâmplări care prin semnificația lor au darul de a reliefa și deci de a ne face să înțelegem mai bine atmosfera acelei perioade. În București, acum 100 ani, fiindcă adăugăm în continuarea cronicii cîteva pagini dintr-o scriere a cunoscutului ziarist, de orientare socialistă, Constantin Bacalbașa despre Bucureștii din perioada 1871-1883, deci de acum aproximativ un secol.

Așadar, ce ne poate reține atenția răsfoind, în continuare, paginile presei¹ de acum cinci decenii? Ca și în lunile precedente, numeroase relatări și informații despre efectele crizei economice ce bînuie cu furie în întreaga lume capitalistă și care — cum am arătat și în numerele trecute ale revistei² — afectează puternic și țara noastră. Relatări și comentarii ce confirmă că Bucureștii de acum o jumătate de veac cunosc din plin contradicțiile specifice orînduirii burgheze, contradicții pe care criza n-a făcut decît să le adîncească. În același timp, informații și comentarii care aduc noi elemente ce conturează imaginea unei capi-

tale cu o bogată și complexă activitate, cu o viață spirituală intensă, cu vii dezbateri și confruntări politice, cu contacte ce asigură deschideri spre lumea exterioară în spiritul bunelor tradiții românești.

Iată, Bucureștii găzduiesc în prima parte a lunii octombrie lucrările celei de-a 27-a Conferințe a Uniunii interparlamentare, care se desfășoară sub președinția savantului Dimitrie Pompeiu³, președintele Camerei deputaților din țara noastră. Presa consemnează evenimentul pe spații întinse, subliniind însemnătatea și rezonanțele sale internaționale și relevînd semnificația ce o are alegerea capitalei României drept gazdă a conferinței. „Astăzi, Bucureștii au cîstega de a primi pe ambasadorii popoarelor — scrie, de exemplu, ziarul *Dimineața*, din 2 octombrie, în editorialul *Internaționala parlamentelor*, consacrat acestui eveniment. România,

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din ziarele respective, ca și din scrierea lui C. Bacalbașa și din memoriile lui N. Iorga. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, particularitățile stilistice ale originalelor; substituirile, explicațiile din paranteze drepte și notele de subsoal ne aparțin.

² *Magazin istoric*, nr. 7-9/1981.

³ Dimitrie Pompeiu (1873-1954), matematician român, profesor universitar, membru al Academiei române. Președinte al Camerei între 1931 și 1932.

In decor
de toamnă,
o scenă bucureșteană
de acum
cinci decenli:
în căutarea
unei gazde

care duce o politică de pace și de pacificare, e mîndră că poate găzdui pe cei care — între atîția alții. — lucrează pentru înfăptuirea marelui, splendidei idei a păcii". La rîndul său, *Adevărul*, din 3 octombrie, consemnează că la conferință participă „reprezentanții a 26 de parlamente europene și extracontinentale, aleși dintre personalitățile cele mai de seamă din țările respective. Conferința de la București reprezintă, în mod real, un eveniment internațional de seamă, cu atît mai mult cu cît pe ordinea de zi figurează probleme de cea mai urgentă actualitate și care preocupă în acest mod opinia publică mondială”.

Parlamentarii întruniți la București dezbăt, într-adevăr, probleme de mare însemnătate, între care dezarmarea, pacea și colaborarea între popoare ocupă un loc important. Între rezoluțiile votate se înscrie și aceea care — cum subliniază D. Pompeiu, în cuvîntul de închidere a lucrărilor conferinței — „recomandă tuturor o acțiune parlamentară și o acțiune populară pentru a trezi în toate țările interesul și pentru a crea o voință fermă care să stimuleze lucrările conferinței consacrată dezarmării”, programată a avea loc în februarie 1932, la Geneva.

Un moment important în timpul desfășurării lucrărilor Conferinței de la București îl reprezintă, cum ne informează *Dimineața* din 3 octombrie,

întîlnirea care are loc „la sediul partidului social-democrat *Casa Poporului*, a parlamentarilor socialiști, participanți la conferința Uniunii Interparlamentare”. În total sînt prezenți 43 delegați. De asemenea, și membrii comitetului executiv al partidului social-democrat din România. Delegații prezenți la această reuniune hotărîsc să adreseze, la propunerea lui Paul Leoebe, președintele Reichstagului german, un mesaj socialiștilor și muncitorilor din România: „Delegații socialiști, participanți la conferința interparlamentară, felicită partidul social-democrat din România pentru lupta sa curajoasă în serviciul socialismului și speră că munca tovarășilor din România va duce la respectarea democrației, la progresul organizațiilor și victoria socialismului. Fiți tari în lupta voastră, ca și pînă acum, și curajul vostru va fi încununat de succes”.

Ziarele consemnează și numeroase declarații ale oaspeților care pleacă din țara noastră cu cele mai frumoase impresii. „Organizarea conferinței a fost exemplară”, subliniază, de exemplu, Albert Berzeviczy, șeful delegației maghiare, după cum relatează *Universul* din 17 octombrie. Membrii grupului român s-au străduit, cu amabilitate îndatoritoare și într-un mod foarte ospitalier, să facă șederea membrilor Uniunii interparlemen-

Cronică mărunță

● Smaranda Brăescu, care a doborât recordul mondial la parașutism, coborînd de la înălțimea de 6 000 m, a fost decorată cu Crucea de aur a „Virtuții aeronautice”, distincție care nu s-a acordat pînă acum decît personalului navigator din aviație. (9 octombrie)

● Conferința internațională aeronautică de la București. Participă miniștrii aviației din Anglia, Franța, Germania și Italia și George Valentin G. Bibescu, care este și președintele federației internaționale aeronautice. (10 octombrie)

● La concursurile de tenis, organizate de Olimpiada balcanică, rezultatul general este următorul: România 25 puncte, Iugoslavia 24, Grecia 18, Bulgaria 4, Turcia 3. (11 octombrie)

● Ieri după-amiază, la ora 17, a avut loc inaugurarea parcului Bineasa. Parcul are o suprafață de 30 hectare teren împădurit; Primăria a tăiat mai multe alei, pe care a așezat bănci de odihnă și a făcut instalații de lumină electrică. (13 octombrie)

● A apărut, într-o ediție elegantă, ultimul volum de proză, intitulat *Eri*, al lui Radu D. Rosetti, care cuprinde amintiri despre Eminescu, Caragiale, Haralamb Lecca, Gh. Rănești etc. (14 octombrie)

● Viitorul publică un articol intitulat *Partidul liberal și opera sa democratică*, pe care-l comentează, ironic, și *Adevărul*: „Articolul e foarte scurt, fîldeț — vorba cea — eft e opera, aift e și articolul” (18 octombrie)

● Ziarul *Rampa*, de astăzi, publică un senzațional interviu cu celebra cîntăreață română Hariclea Darclee (1860-1939) despre ea și despre alții. Desprindem din acest interviu: Cum m-a ales Gounod să cînt *Julietta*; Catalani m-a dedicat „*Vally*”; Un toast lui Verdi; Cum primesc portughezii o artistă; Amintiri despre Carusso; Cum am salvat o operă la Scala etc. (19 octombrie)

● La Muzeul comercial din Osaka s-a inaugurat o expoziție românească, în prezența a peste 500 persoane, prima manifestare de acest fel în Japonia. (19 octombrie)

● Populația României numără — așa cum rezultă din recensămintul

**octombrie
1931**

A. Piccard
în vizită
la Universitatea
din București

Cronică mărunță

efectuat în 1930 — 18 025 237 oameni, locuind în 3 570 390 case. Pe provinciile istorice, situația este următoarea: Oltenia — 1 516 477; Muntenia — 4 026 005; Dobrogea — 811 332; Moldova — 2 413 123; Basarabia — 2 865 506; Bucovina — 845 903; Transilvania — 3 217 149; Banatul — 942 072; Crișana-Maramureș — 1 387 675 etc. „După calculele ce am făcut noi înșine, subliniază ziarul Dimineața, din care am preluat aceste date, avem o populație orașenească de 3 623 044, locuind în 170 de orașe și comune urbane”. (19 octombrie)

● Henri Focillon, profesor la Sorbona, ține — în amfiteatrul de istoria românilor de la Facultatea de litere — un ciclu de lecții pentru studenții Facultății de litere și pentru publicul bucureștean. (23 octombrie)

● Fizicianul elvețian Auguste Piccard, profesor la Universitatea din Bruxelles, exploratorul stratosferei, se numără printre oaspeții României: „Aveți o țară minunată, declară el. Trecând prin Carpații atît de frumoși, aveam înaintea peisajul Elveției și îndrăgeam țara pe care o bănuiam frumoasă numai după sonoritatea evocativă a numelui ce poartă. Cred că peisajul românesc, ca și fizionomia atît de expresivă și plină de noblețe a poporului d-voastră, pe care am admirat-o tot timpul drumului, îmi vor rămîne neșterse din amintire”. (26 octombrie)

● Aviatorul Ionel Ghica efectuează „primul raid românesc în Africa”, ducînd „peste trei continente tricolorul românesc și falma aviatorilor români”. Raidul este realizat peste coasta Asiei, prin Africa pînă în Sudanul egiptean, zborul efectuîndu-se și peste deserturi neocunoscute aviatorului. (28 octombrie)

● A apărut Adevărul literar și artistic cu următorul sumar: Jubileul maestrului George Enescu: T. Arghezi — Un jubileu de laudă; Const. Brăileanu — Enescu; George Georgescu — Despre George Enescu; Al. A. Philippide — De vorbă cu Enescu; G. Călinescu — La un portret al lui G. Enescu; F. Aderca — Proust și Enescu etc. (31 octombrie)

tare la București cît mai plăcută”.

Același ziar publică declarațiile senatorului Ferdinand Merlin, șeful delegației parlamentare franceze: „Noi francezii — în ceea ce vă privește, nu avem decît o singură dorință: aceea ca românii, frați de rasă, de cultură și de aspirații comune, să fie cît mai puternici pentru a-și împlini și în viitor, așa cum și-au împlinit și în trecut, menirea lor istorică și civilizatoare, aici, în sud-estul european. Națiunile noastre se completează admirabil. Avem nevoi identice și aceleași interese morale și economice. Iată pentru ce Franța va fi totdeauna alături de România nu numai cu suflul, ci cu toate puterile ei. Ne-a impresionat rezistența morală a poporului român. Cînd acest popor nu se tulbură în munca lui, ci dă exemplul unei admirabile încrederi și concentrări de voință, el se dovedește apt pentru viață și biruință! E cazul României! Dacă România a împrumutat mult de la Franța, și Franța datorește, de asemenea, mult oamenilor de știință, literaților și cugetătorilor d-voastră”.

Tot în Universul întîlnim și declarațiile senatorului Eric Hallin, șeful delegației parlamentare suedeze, care reliefind dirzenia și voința poporului nostru citează remarcă istoricului german A. Wirth, care-i consideră pe români „drept cel mai tenace neam din Europa. Poate fiindcă și tre-

cutul d-voastră a fost, după cît m-am putut informa, un nesfîrșit șir de lupte și biruințe. Cît pentru mine — duc în țara noastră amintirea minunatei d-voastre bogății sufletești, căreia îi datorăm cea mai strălucită primire, care ne-a legat sufletește pentru totdeauna de fermecătoarea Românie”.

Înceierea lucrărilor celei de-a 12-a sesiuni a Societății Națiunilor de la Geneva oferă ziarelor prilejul de a consemna noi și ample ecouri ale prestigiului de care se bucură pe arena internațională Nicolae Titulescu. Presa ne aduce, de asemenea, relevante mărturii despre laborioasa activitate a unui alt mare ambasador al spiritualității românești, George Enescu, care a împlinit 50 ani de viață și care și-a sărbătorit acest jubileu în patrie. „Marele magician al muzicii românești, scrie Dimineața din 23 octombrie, întors din lungi călătorii prin meleagurile străine, a ținut să-și serbeze aniversarea în patrie. Oricît vor fi fiind de strălucite succesele pe care, ca violonist și compozitor, le-a reputat în marile metropole ale Europei și Americii, adevărata sărbătorire, care împacă adînc sufletul, nu poate să aibă loc decît în țară”.

Astfel de momente au o amplă rezonanță în conștiința contemporanilor. Și fiindcă ne-am referit încă de la începutul acestor rînduri la Con-

Celebra
parașutistă
română
Smaranda
Brăescu

stantin Bacalbașa, iată cum comentează el într-un articol apărut în *Universul*, din 8 octombrie, câteva din evenimentele înscrise în cronică lunii octombrie a anului 1931: „Săptămîna ce a trecut a fost una de bucurii naționale. Un mare român, Nicolae Titulescu, a atras asupra persoanei sale privilegiile lumii întregi. Victoria lui este acum și a noastră. De două ori președinte al Ligii Națiunilor — onoare unică în lume pînă acum — Nicolae Titulescu și-a îndeplinit sarcina magistral. Iar cuvîntarea lui pentru încheierea celei de-a 12-a sesiuni a Ligii a fost acoperită nu numai de aplauzele calde ale celor de față, dar și de presa lumii întregi.“

Cronicar entuziast a ceea ce reprezintă motiv de bucurii, C. Bacalbașa este, în același timp, un critic ascuțit al multora din stările negative generate de orînduirea capitalistă. Într-o perioadă în care cele mai multe din ziarele burgheze fac nenumărate temele lui Carol II, înscăunat cu numai un an în urmă pe tronul României, ferindu-se să publice vreun detaliu care ar deranja persoana monarhului, ziaristul nu se sfiște să privească și dincolo de fațada Palatului Regal. Pornind de la ceea ce el numește „aventura din aprilie“ — adică demiterea de către rege a guvernului G.G. Mironescu și înlocuirea lui cu cabinetul Iorga-Argetoianu —

C. Bacalbașa se referă, într-un vehement articol apărut în *Universul* din 26 octombrie, și la „afacerea“ batistelor de mătase cu chipul monarhului, destinate a fi vindute jandarmilor și sătenilor, „afacere“ despre care am relatat pe larg în cronică din numărul 8/1981 al revistei noastre: „Am tratat subiectul cu toată discreția cerută de împrejurare și am pus vinovăția numai în sarcina unui singur comandant militar. Am voit să înlesnesc lichidarea greșelii și să cruț românilor un nou motiv de adîncă mîhnire și de legitimă îngrijorare. Dar iată că ziarul *Ordinea* publică în facsimil ordinul marelui Curții regale prin care încuviințează vinderea batistelor cu chipul regelui. Și atunci?... Afacerea a dobîndit un alt aspect: autorizarea dată de Casa Regală a fost interpretată și folosită ca un ordin pentru vinderea forțată a batistelor prin cazărmi.“

Aluziile provoacă nemulțumiri serioase în „sfelele înalte“, cu atît mai mult cu cît cu numai cîteva zile mai înainte, Ministerul de interne, condus de C. Argetoianu, interzisese difuzarea ziarelor *Ordinea* și *Lupta*, deoarece publicaseră articole care demascau rolul Palatului în afacerea amintită. Scandalul ia proporții și pentru că demisiile unor generali din armată, care au loc atunci, sînt puse în legătură cu mult discutatele batiste. „Regele a fost foarte afectat de atitudi-

nea unor ziare, notează Iorga în memoriile sale, referindu-se la incidentele pomenite mai sus. A cerut lui Argetoianu să revenim la mîna tare. Să suspendăm... S-a început cu *Ordinea*. Azi e rîndul *Luptei*. Și dacă *Universul* protestă? — Și *Universul* — Și *Viitorul*? — Și *Viitorul*“.

În altă zi, Iorga notează de astă dată cu referiri directe la Bacalbașa: „*Universul* publică un furios articol al lui Bacalbașa despre «aventura» din april, care cuprinde, în chestia «batistelor patriotice» și a generalilor demisionați atacuri contra regelui. Chem la telefon pe Argetoianu. Îl întreb ce face. El s-ar mulțumi deocamdată cu un avertisment. Chem pe Zaharoff, înlocuitorul lui Stelian Popescu [directorul ziarului *Universul*, aflat atunci în străinătate]. Îi pun în vedere, că dacă miniștrii sînt atacabili cum e creșterea fiecăruia dintre adversarii lor [după cum e de binecrescut fiecare...], Coroana nu poate fi lovită“. În continuare, Iorga notează că Zaharoff se plînge că poliștii „i-au răvășit ieri, cu pierderi mari, expediția ziarului în Gara de Nord. Totuși ajungem a ne învoi, ca să nu vie avertismentul. Zaharoff promise că Bacalbașa va fi oprit să mai atace Coroana. Comunic lui Argetoianu să nu mai trimită avertismentul. El se felițită că începe «a se simți mîna»“.

Constantin
Bacalbașa

Delicatesuri
pentru onor
clientela
Capsei
de la sfârșitul
veacului trecut

În vremea lui Matei Millo

CONSTANTIN BACALBAȘA

Personalitatea lui Constantin Bacalbașa — de la a cărei naștere s-au împlinit, în urmă cu câteva luni, 125 ani — a mai fost evocată în paginile revistei noastre (Magazin istoric, nr. 2/1976). Să reamintim totuși că acest om „inteligent și cult, scriitor merituos”, care „și-a stabilit repede o reputațiune în gazetărie”, cum îl conturează volumul Profiluri: Gazetarii noștri, apărut la București, în 1894, era frate cu alți doi cunoscuți gazetari ai epocii, Ion și Anton Bacalbașa. Dedicându-se carierei gazetărești, a făcut parte din redacțiile mai multor publicații. În 1883, era redactorul principal al revistei Emanciparea, editată de Cercul socialist din București. Sub pseudonimul Bacon, a semnat în primul număr al acestei publicații articolul Cine sîntem, în care anunța un program militant, pus în slujba unor înalte idealuri de dreptate socială și națională.

În 1885, îl înfrîmăm pe Constantin Bacalbașa în comitetul de conducere al Drepturilor omului, „ziar politic-social, cotidian”, editat tot de Cercul socialist. A colaborat la Epoca și Lupta ale lui Gh. Panu. De la 15 ianuarie 1892, după retragerea lui Gh. Panu de la direcția Luptei, conducerea acesteia a fost preluată de C. Bacalbașa, pînă la 30 noiembrie 1895, cînd publicația și-a încetat apariția. În paginile Luptei colaborau Al. Vlahuță, D. Zamfirescu, P. Bujor, C. Mille. Din 1891, cronica literară a fost susținută de Nicolae Iorga.

În timpul primului război mondial, C. Bacalbașa a fost internat într-un lagăr german din teritoriul românesc vremelnic ocupat de inamic, perioadă pe care a evocat-o în volumul Bucureștii sub ocupație (Brăila, 1921). După război, a lucrat în redacțiile ziarelor Adevărul, Dimineața și, în ultima perioadă a vieții, la Universul. A fost președinte al Sindicatului ziariștilor, între 1919 și 1924. În decembrie 1934, a fost ales deputat de Ilfov, iar la deschiderea Camerei, proclamat președinte de vîrstă al acesteia. S-a stîns din viață la 5 februarie 1935.

Paginile pe care le reproducem, în continuare, într-o formă intructivă prescurtată și care — cum am mai arătat — conturează câteva imagini pitorești din capitala României în deceniile VIII-IX ale secolului trecut, fac parte din scrierea sa cea mai reprezentativă Bucureștii de odinioară (4 vol., București 1927-1932). În această lucrare, după cum însuși mărturisește, autorul a încercat „să fi înregistrat toate faptele petrecute de la 1870 la 1914”.

Cînd am venit la București [1871], Teatrul „Național” era închiriat lui Pascaly, fiindcă Societatea dramatică nu exista încă. Pascaly juca melodramele lui sforăitoare, critica cea serioasă îl cenzura, dar publicului îi plăcea genul.

La Sala „Bossel”, juca Matei Millo cu un repertoriu de comedii. Millo nu era numai un actor, dar era și un educator prin teatru, el era unul din acei cîțiva boieri moldoveni cari, în epoca redeșteptărei naționale, au fondat teatrul românesc. Millo păstra în el scînteia care-i aprinsese în suflet focul sacru și nu se putea despărți de repertoriul care cuprindea atîtea capodopere.

Opera a fost concesionată, ani îndelungați, unui italian, anume Franchetti; iar reprezentațiile [aveau loc] în sala Teatrului „Național”. Toată aristocrația era de față. Casele mari și bogate aveau loja abonată, tot asemenea mulți chiburi și oameni de lume își aveau stalul abonat. Căci, pe vremea aceea, „fotoliul” nu exista, exista numai stalul I-ju.

Mai era și un cafeu-chantant, cu cîntărețe germane, la Pațac, pe strada Carol [azi Bulevardul Republicii]. Mai era și altul la Stadt Pest, actualul Pasagiu Vilacros.

La Pațac găseai, în toate serile, pe Pantazi Ghica, fratele lui Ion Ghica, boem literat, amator de cîntărețe, de cren-vurști și de bere. Înconjurat de cîțiva prieteni, Pantazi

Ghica trona în toate serile în acea atmosferă.

Din cînd în cînd, apărea cîte un actor român care spunea cupletul. Pantazi Ghica și, mai tîrziu, Ion Moșoiu, tatăl d-lui Alfred Moșoiu [poetul] au scris multe cuplete pentru acești ambulanți, printre cari cel mai celebru a fost I.D. Ionescu, venit mai tîrziu.

Înainte de I.D. Ionescu a fost Romanescu. Acesta își debita monoloagele și versurile prin cafenelele întinecoase; tot pe asemenea scene inferioare a debutat și Aristița, fiica lui Demetriadi, — soția lui Romanescu, — mai tîrziu cea mai însemnată artistă a scenei române.

În aceași vreme, cafeul-concert [local cu program artistic] a fost înveselit de verva unui comic anume Fialkovski. Despre acesta îmi aduc foarte puțin aminte. Știu numai că era foarte mult apreciat, căci el a inaugurat genul cupletului satiric de actualitate.

Vara, Bucureștii nu aveau spectacole.

Lumea din elită sau pleca la moșii, sau se ducea la Paris, sau pe la băile din Austro-Ungaria. Valea Prahovei, cu toate stațiunile ei, era necunoscută atunci. Regele Carol, alegîndu-și reședința la Sinaia, a pus în vedere și în valoare această regiune. Pînă atunci, în Muntenia, o parte a publicului — cîteva familii dintr-un cerc restrîns — se ducea la Cîmpulung.

Cine rămînea în București, se mulțumea cu grădinile Stavri și Rașca, dacă era din lumea bună, sau cu Gîaferul — Grădina cu cai, — Leul și cîrnatul¹, dacă era de-a doua mină.

Din cînd în cînd cîte un circ de vară, care-și instala baraca pe un maidan central, distra pe bucureșteni. Alte ori, cuteza cîte o trupă de comedii sau de operetă franceză să debarce la București.

Gazul aerian a fost introdus și inaugurat mai tîrziu [în 1872]. Într-o seară de toamnă, am fost scoși din pension pe două rînduri și plimbați pe Calea Victoriei ca să vedem inaugurarea gazului. Vremea rece și lume multă se plimba pe străzi. Lumina becurilor juca permanent, fiindcă instalația era, pe semne, primitivă, iar sîta Auer nu era încă inventată. La Teatrul „Național” o inscripție în litere de flăcări se juca și prelingea balconul, din bătaia vîntului.

Din timp în timp veneau în București și celebrități străine. Îmi amintesc pe Adelina Patti². Îmi amintesc de Madame Keller, frumoasa stea a

¹ Stavri, grădină bucureșteană aflată pe str. Academiei. Pe aceeași stradă se afla și grădina Rașca (intemeiată de cehul Hrtshka). Gîaferul (sau Grădina cu cai) era pe malul stîng al Dimboviței, dincolo de actuala Piață „Mihail Kogălniceanu”. Leul și cîrnatul era pe strada

² Adelina Patti (1843-1919), soprana italiană, una dintre cele mai mari interprete ale timpului; a cîntat, în 1885, la București în *Traviata*, de Verdi și *Lucia din Lamermoor*, de Donizetti.

unei trupe de operetă franceză, care ne-a adus, de la Paris, muzica și teatrul lui Offenbach³. Dacă nu erau cabareturile de noapte, erau grădinile de vară.

Herăstrăul vechi era grădina de predilecție a bucureștenilor. Și mai era și Teiul, unde se făceau petrecerile ziua și unde cheflii se scăldau cînd se încălzeau prea tare.

Dar Teiul era un lac periculos, din cauza stufului care era trădător. Nu o dată scăldătorii imprudenți s-au înecat. Cînd am venit în București, era încă recentă în memoria bucureștenilor, oameni de petreceri, nenorocita înfrîngere a unei tinere femei de viață liberă, anume Ioana, vestită pentru frumusețea ei. Ioana, fiind în tovărășia mai multor prieteni, printre care și poetul Geanolu, s-a dus la Teiu, a petrecut, a băut, s-a scăldat și s-a înecat. Poetul Geanolu, amantul ei, era de față. Și el a cîntat-o, în versurile publicate apoi în *Dorul*, colecție de poezii foarte populare pe vremuri.

Un alt loc de petrecere era Moara cu iaz de la Floreasca. Nicăieri, în București, nu se găseau raci mai mari și mai gustoși.

Bordeiul era grădina populară de vară.

Aspectul stradelor era cu totul altul. Iarna erau, parcă,

³ Jacques Offenbach (1819-1880), compozitor francez de origine germană, întemeietor al operei clasice franceze.

GRADINA Herăstrău Vechiu Pascu

in apropiere de Șosea

Unica Grădina frumoasă și cea
mai splendidă poartă pitorească
aer curat.
Trecând sub o nouă administrație
prețurile sunt reduse. Serviciu
prompt și conștiințos. Bucătărie
Română, Franceză și
Germană.
Poște via, ract etc.
Bucătărie excelentă, indigenă și
străină, servită la ori ce oră din
zi și noapte. Încercăți și vă con-
vingeți.
Se procură trăsuri pentru fu-
rească la ori ce oră din noapte.
Cu toată stima
Hostos

Invitație
la grădina
„Herăstrău vechi”.
în urmă
cu un secol

Parcul
Herăstrău
în 1890

mai multe căderi de zăpezi, iar Primăria nu le ridica. Una din plăcerile bucureșteanului era să se plimbe cu sania. De cum se așeza zăpada în straturi groase și se făcea pirtie, apăreau săniile cu sutele. Nici o birjă nu mai circula și nici o trăsură particulară.

Pe lângă numeroasele sănii birjărești [publice], erau multe sănii particulare, toate luxoase, cu mari rețele acoperind caii, cu șiruri dese de clopoței care atârnav greu de gîtul lor și umpleau văzduhul cu zăngănitul. Un lucru care a dispărut complet din București este acest sunet de clopoței ce se auzea iarna răsunînd din toate părțile. Pitorescul valtrapului și al muzicii clopoțelilor îl regretăm noi care l-am cunoscut. Plimbatul în sanie sub ninsoarea deasă și liniștită era una din voluptățile epocii.

Viața bucureșteană era cu totul deosebită. Cînd intrai în sala Teatrului „Național” în serile de operă italiană, vedeai în toate lojile elita socială tronînd. Toate lojile erau abonate sau mai toate și în fiecare o familie cunoscută: Florești, Filipcești, Oteteleșeni, Cantacuzinești, Suțulești, Văcărești, Crețulești, Manu, Crețeni etc. Din toată lumea aceasta n-a mai rămas nimic sau aproape nimic.

Doua saloane bucureștene țineau recordul: acela al doamnei Oteteleșanu, unde este instalată astăzi Terasa Oteteleșanu [pe actualul loc al

Palatului Telefoanelor] și acela al principesei Irina Grigore Suțu, în casele din str. Colței [actuala clădire a Muzeului de istorie a municipiului București].

Salonul doamnei Oteteleșanu era cel dintîi fiindcă o intimitate mai mare îl lega de lumea elitei bucureștene. Și, prin elită, nu se înțelegea numai oameni de singe, ci tot ceea ce avea un nume sau o situație în politică, în magistratură, în barou, în armată, în diplomatie, în literatură etc.

Salonul Oteteleșanu te consacra. Spre a fi cineva în lumea de sus, trebuia să treacă prin acest salon și pe sub autoritatea acestui matrona-giu. Aci se lansau fetele în lume, aci se lansau tinerii, aci se înnodau întrigele sentimentale, aci se puneau la cale căsătorii, aci se hotărâu și multe combinații politice.

Acest salon era deschis întregului București „din societate”.

Cel de-al doilea salon era al principesei Irina Suțu. Acesta, tot atît de larg primitor, era deosebit de celălalt printr-o nuanță de oarecare rezervă mai mare. Dar, de asemenea, întregul București circula în zilele hotărîte.

În salonul d-nei Oteteleșanu n-am intrat, pe cînd în salonul prințului Grigore Suțu veneam în vizită de două ori pe an la onomastice. Protocolul era cunoscut. Prințul Grigore Suțu, un om mărunțel, cu muștași lungi și arnăuțești, acum în-

cărnuțite, întotdeauna elegant, primea în picioare în cel dintîi salon, aproape la ușa hclului, toți vizitatorii. Și în zilele de recepție vizitatorii erau gloată. În al doilea salonaș, principesa Irina trona pe un fotoliu luxos, iar pe dinaintea ei, în ordinea intrării, defilau cei care o vizitau.

Te înclinai, sărutai mîna, te opreai mai lung ori mai scurt după cum erai mai intim ori mai puțin, după cum erai doamnă sau domn; după rang și importanță, schimbai două trei cuvinte de politețe, te înclinai și ieșeai.

În salon multimea era mare, unii veneau, alții plecau. Prințul Grigore avea cite un cuvînt amabil pentru fiecare și plecai. Toată afacerea nu dura mai mult de zece minute. Protocolul era acela al unei Curți, cu mai puțină rigiditate și cu mai puțin fast.

Familia Grigore Suțu avea un caracter special și era una din curiozitățile bucureștene. Aproape în toate zilele cînd era vremea frumoasă, domnul și doamna Grigore Suțu ășeau la Șosea, cu echipajul lor sui-generis. Într-o trăsură-victoria, prințesa stătea drept, maiestuoasă, iar prințul Grigore mărunțel, ghemuit între perne, de unde abia îl vedeai; iar un cîine pudel de o talie mare, întotdeauna bine spălat și pieptănat, stătea culcat la picioare.

Pe capră, arnăutul în fustanelă, cu fesul cu ciucure lung, cu sabie și cu pistoale în brîu.

Senzaile
bucuresteană
„fin de siècle”:
preumbatul
pe două roți e...
la înălțime

Astăzi, la [în] 1927, acest spectacol s-ar părea teatral. În spatele trăsurii, pe un scaun ridicat, stătea cu mîinile la piept un negru copilandru. Arapul lui Sutu era o ființă populară în București.

Obiceiul de a avea negri sau arapi ca un semn de mare lux nu era pierdut cu totul. În anul 1884, cînd am fost arestat 5 zile la Văcărești, în urma mișcărilor studențești, am găsit acolo pe negrul din serviciul doamnei Petre Grădișteanu. Negrul, necredincios servitor, fusese arestat pentru hoție.

Viața publică fiind mult mai puțin dezvoltată decît astăzi, se înțelege că viața de familie era mai strînsă. Lumea petrecea în casă, în cercuri mai mult sau mai puțin restrînse. Revelionul la restaurant sau chiar prînzurile prin birturi și cu toată familia erau lucruri absolut necunoscute. De aceea numărul marilor bariuri în lumea de sus era destul de însemnat pe timpul iernii.

Bucureștiul, avînd o rază foarte întinsă și foarte multe locuri deschise sau mascate cu vie, paza era extraordinar de grea. În special, era greu de tot de păzit extremitățile Capitalei dinspre Vitan, Văcărești, Belu etc.

Pe vremea aceea erau cartiere întregi care trăiau de pe urma contrabandei, în special de pe urma contrabandei spiritului. Fiindcă spiritul era un

articol foarte sus taxat — 7 lei la decalitrul.

În înțelegere cu fabricanții, ale căror fabrici erau instalate afară de raza și raionul orașului, șefii contrabandiști aveau sub ordinele lor echipe întregi, care nu se ocupau decît cu contrabanda. Iar contrabanda le aducea cîștiguri însemnate.

Manoperile acestor contrabandiști erau nesfîrșite. În calitatea mea de șef al biroului axizelor¹ am văzut numeroase instrumente care slujeau la introducerea spiritului prin barierele orașului, pe dinaintea percepțiilor și controlorilor comunali.

Găzarii: aceștia aveau garnițe cu două funduri. Deasupra era petrolul, iar în fund spiritul, romul sau coniacul.

Geamgii: punătorii de geamuri aveau cutiile lor măsluite. În peretele de jos era practică de deschizătură în care era introdus un tub de tinichea, conținînd spirit.

Lemnarii: căruțele cu lemne de la pădure treceau bariera încărcate, ca de obicei. Dar printr-ele aceste lemne erau cîteva trunchiuri mai groase, scobite în tot lungul lor, iar înăuntru iarăși tuburi de tinichea cu spirit.

Înmormintările: un convoi mortuar trecea bariera către un cimitir din oraș. În cap era popa care citea, în dosul coș-

ciugului femeii care se jeleau etc. În realitate era o bandă de contrabandiști. Popa era un contrabandist, femeile erau din bandă, iar dacă ridicai capacul coșciugului găseai cutii de tinichea pline cu spirit.

Trăsurile de Hereasca: sînt cunoscute acele trăsurii zise „de Hereasca” cu coviltiri acoperite. Ei bine, acest coviltir, bine acoperit și bine căptușit, cuprîndea în toată întinderea o mare cutie de tinichea plină cu spirit.

Căruțașii: am văzut căruțe al căror fund era dublu, iar înăuntru aceleași cutii de spirit. Am văzut o căruță de chiristigiu a cărei osie era găurită și înăuntru tubul cu spirit.

Butoaiele cu dublu fund. La control se declara vin, fiindcă vinul era mult mai ușor taxat, dar butoiul avea două duble funduri în două părți sau un singur dublu fund. În aceste compartimente era spirit, rom sau coniac.

Dacă cotarul² comunei era de rea credință, fiind cumpărat de contrabandiști, afacerea mergea strună și contrabanda trecea. Dar dacă cotarul era cinstit prîndea imediat fraudă.

Căruțele cu fin: butoaiele cu spirit erau ascunse în mijlocul finului. Aceste care erau sondate cu niște țepe lungi și ascuțite. Dacă controlorul

¹ Accis, dări indirecte, ce se percep asupra diferitelor lucruri treburtoare vieții (*obiecte de consum, mai ales zahăr, vin, bere și alte spirituoase*) cf. *Enciclopedia română*, tom. I., Sibiu, 1898.

² Cotar — cel ce măsoară cu cotel capacitatea butoaielor; slujbaş însărcinat cu supravegherea măsurătorii cu totul a marfurilor (1 cotel echivala cu 0,666 m în Tara Românească și, respectiv, 0,637 m în Moldova).

era mițuit declara că totul e în regulă.

Femeile cu copii: foarte ingenicos mijloc. Femei cu copii în brațe treceau de la țară la oraș. În pachetul din brațe — care nu era altceva decât un butoiș cu spirt special — se afla așezat un instrument ingenios: cînd femeia bătea cu palma peste spatele butoișului, acesta scotea un tipăt de copil. Spiritul totdeauna bănuitor al controlorilor și perceptorilor a descoperit și această fraudă. În afară de toate aceste fraude ascunse, erau și contrabandele fătîșe.

Am spus că unele extremități ale Capitalei fiind deschise sau avînd ascunzătorii, paza era foarte greu de făcut. Prin aceste locuri — destul de binecunoscute de altfel — treceau contrabandele în mare. Pe aci treceau căruțele încărcate cu butoaie sau contrabandiști, bărbați și femei, venind în șiruri și purtînd în spinare cite un butoiș.

Bineînțeles că în afară de guarzii călări și pedestri, direcția axizelor se sluzea și de spioni. Acești spioni aduceau informațiile și denunțau locurile pe unde trebuiau să treacă negreșit contrabandiștii.

Se specifica banda care trebuia să lucreze cît și noaptea și ora.

De cele mai multe ori denunțările erau opera contrabandis-

tilor, căci se dădea Direcției o pistă falsă; pe cînd agenții erau concentrați la locul denunțat, contrabanda trecea prin altă parte.

În toamna anului 1878, aveam [luat] bacalauratul și îmi trebuia o ocupațiune ca să pot trăi. Presa, în mod instinctiv, mă atrăgea. Tocmai citesc în *Războiul* lui Weiss că ziarul caută un traducător din limba franceză. Fiindcă știam mai mult sau mai puțin binișor această limbă, m-am prezentat a doua zi dimineată la redacție.

Ziarul *Războiul* era instalat în localul tipografiei Weiss, din strada Lipscani, acolo unde mai tîrziu s-a mutat la etaj Banca agricolă. Acolo mă adresez redactorului principal, Grigore Haralambie Granda, care — după ce află scopul vizitei mele — îmi prezintă un ziar francez cerîndu-mi să traduc un articolăș pe care mi-l indică.

Peste cîteva luni cetesc în *L'Indépendance Roumaine* că redacția caută un traducător din limba română. Mă prezint. Era Emil Galli, proprietarul gazetei, care făcea angajamentele.

Angajat, mi s-a dat însărcinarea de a traduce după *Monitorul Oficial* în schimbul

a 100 lei pe lună. Fiind și copist la Ministerul de instrucțiune — instalat atunci în strada Colței [azi Bulevardul 1848], în casa Ritodiri, colț cu Bătiștea, casă dispărută de mult — făceam serviciul la ziar seara. După o lună am părăsit redacția, fiindcă Emil Galli era un tip fără scrupul din acest punct de vedere. Mai tîrziu, în 1881, după ce V.A. Urechia¹ m-a destituit din funcțiunea de copist al Ministerului de instrucțiune pentru faptul că participam la agitațiile socialiste ale studenților, am fost primit corector la ziarul *Telegraful*, cu leaaf de 200 lei lunar. Acum eram în presă. Trecerea mea pe la *Curierul român* a lui Costache Sulioti, cu un an mai înainte, n-am considerat-o ca o intrare în carieră.

[În 1883] Nicolae Xenopol, redactor la *Românul*, plecase în concediu; trebuia cineva care să-l înlocuiască pe timp de o lună. Am fost cerut eu de la *Telegraful*. Astfel am fost, timp de o lună, redactor la *Românul*.

Rubrică de: Valeriu BUDURU, Ioan LĂCUSTĂ, Ioana URSU

**Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU**

¹ Magazin istoric, nr. 8/1980.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

• Ion Spălăţelu — **IZBÎNZI PRIN VREMURI. COMUNISTI — O ISTORIE TRĂITĂ. 1921-1981.** Editura Scrisul românesc, Craiova, 1981., 292 pp., 7,75 lei: pagini din drumul de lupte, de jertfe şi de glorii ale Partidului Comunist Român.

• **STUDII DE ISTORIE A NAȚIONALITĂȚILOR CONLOCUITOARE DIN ROMÂNIA ȘI A ÎNFRĂȚIRII LOR CU NAȚIUNEA ROMÂNĂ. NAȚIONALITATEA GERMANĂ. VOL. II** (sub redacția prof.dr. doc. Carol Gölner). Editura politică, București, 1981, 348 pp., 20 lei: fapte, evenimente și personalități din perioada 1688-1918.

• N.Z. Lupa — **MARI CRIZE ALE VIETII INTERNAȚIONALE INTERBELICE. RĂZBOIUL ITALO-ETIOPIAN. 1935-1936.** Editura politică, București, 1981, 320 pp., 13 lei.

• Dan Horia Mazilu — **VARLAAM ȘI IOASAF.** Editura Minerva, București, 1981, 256 pp., 7,75 lei: istoria cărții tradusă din slavonă în română, la 1649, de boierul cărturar Udriște Năsturel.

• Romul Munteanu — **CULTURA EUROPEANĂ ÎN EPOCA LUMINILOR.** Editura Minerva, București, 1981, vol. I — 320 pp., vol. II — 288 pp., 10 lei.

• Nicolae Stoica de Hațeg — **CRONICA BANATULUI** (ediția a II-a revăzută, studiu introductiv, glosar și indice: Damaschin Mioc). Editura Facla, Timișoara, 1981, 372 pp., 23 lei: scrierea cronicarului bănățean, redactată la începutul secolului XIX.

• Grigore G. Tocilescu, Christea N. Tapu — **MATERIALURI FOLCLORISTICE** (ediție critică și studiu introductiv de Iordan Datcu). Editura Minerva, București, 1981, vol. II — 412 pp., 20,50 lei, vol. III — 544 pp., 24,50 lei: importantă culegere de folclor coordonată de marele istoric (Magazin istoric, nr. 6,10/1980).

• **GEORGE BARIT ȘI CONTEMPORANII SĂI.** Vol. V. (ediție de Ștefan Pascu — coordonator, Ioan Chindriș, Gelu Neamțu, Dumitru Suciu, George Cipăianu). Editura Minerva, București, 1981, 388 pp., 30 lei: scrisori primite de întemeietorul presei românești din Transilvania de la Vasile Pop, Iosif Hoșoș, Dimitrie Moldovan, Ilie Măcelariu, Ioan Micu Moldovan.

• E. Lovinescu — **SCRISORI ȘI DOCUMENTE** (ediție îngrijită, prefață, note și indice de Nicolae Scurtu). Editura Minerva, București, 1981, 392 pp., 26 lei.

• **SCRISORI CĂTRE CAMIL PETRESCU** (ediție îngrijită, prefață note și indici de Florica Ichim). Editura Minerva, București, 1981, vol. I — 324 pp., 16,50 lei, vol. II — 344 pp., 18 lei.

CINE? UNDE? CÎND?

(Urmare din p. 33)

4) Cînd a fost citită pentru prima oară **Declarația de independență a S.U.A.?**

- 8 iulie 1776
- 2 august 1776
- 22 iulie 1776

5) Cum numește **Cronica rusească** Moldova, unde, în 1386, Vasile Dimitrievi Donskoi, fiul marelui cneaz al Moscovei, a găsit adăpost și găzduire?

- Marea Valahie
- Bogdania
- Moldo-Valahia

6) Care a fost primul oraș din Europa luminat cu petrol lampant?

- Paris
- Londra
- București

7) Din ce epocă este imaginea de mai jos a Bucureștilor?

- Unirea Principatelor
- Războiul de Independență
- Primul război mondial

8) Unde a apărut ediția franceză a gazetei unioniste **Steaua Dunării (L'Étoile du Danube)?**

- Paris
- Bruxelles
- Londra

9) Care a fost cel mai vechi regat (sec. XV) de pe teritoriul Zairului?

- Bakuba
- Congo
- Msiri

10) Cînd au început jocurile olimpice în antichitate?

- 812 î.e.n.
- 753 î.e.n.
- 778 î.e.n.

DRUMURI MEDIEVALE AFRICANE

JOSEPH KI-ZERBO

istoricul Joseph Ki-Zerbo din Volta Superioară, președintele Uniunii istoricilor africani, este autorul citorva lucrări despre trecutul continentului său, despre care și-a propus să scrie încă de pe când era student la Sorbona, cu 17 ani în urmă. Lumea africană neagră — istorie și civilizație; Istoria Africii negre de ieri până mâine; Istoria Africii de Sud până în Sahara (ultima apărută relativ recent și cuprinzând mai multe state, Ghana, Mali, orașele-state Yoruba, complexul arhitectural Zimbabwe) sînt cîteva dintre operele sale, consacrate continentului negru. Din cartea Istoria Africii negre de ieri până mâine, prefată de istoricul francez Fernand Braudel, profesor la Collège de France, prezent și el în cîteva numere ale revistei noastre¹, am extras un fragment consacrat drumurilor comerciale care străbăteau Sahara în evul mediu, temă tratată în strînsă relație cu implicațiile ei sociale.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Tone de apă pentru 12 000 cămile

Una dintre condițiile comerțului practicat în vestul Africii era securitatea drumurilor. Ea pare să fi fost perfect asigurată de statele Ghana și Mali, care, paradoxal, nu dispuneau de armate permanente, ca, de pildă, Sudanul. Acolo, oștile se impuseseră suveranilor ca o consecință a dezvoltării puterii centrale, care avea nevoie să opereze intervenții rapide și imediate în diferite puncte ale imperiului. Deseori însă statele nu dispuneau de resurse care să le permită

întreținerea unor armate permanente considerabile.

Arterele transsahariene au asigurat primele legături între zona de vest și restul continentului african. Înflorirea acestor rute era legată de organizarea caravanelor de cămile, dar și de întreținerea oazelor, care trebuiau să furnizeze, de la o escală la alta, zecile sau sutele de tone de apă necesară adăpării unei caravane de proporții medii. O cămilă poate înghiți 100 litri apă o dată, iar caravanele numărau sute, chiar mii de cămile. Drumurile ne sînt cunoscute prin intermediul călătorilor și geografilor arabi, fie că ei datorau altora informațiile, fie că — asemenea lui Ibn-Battu-

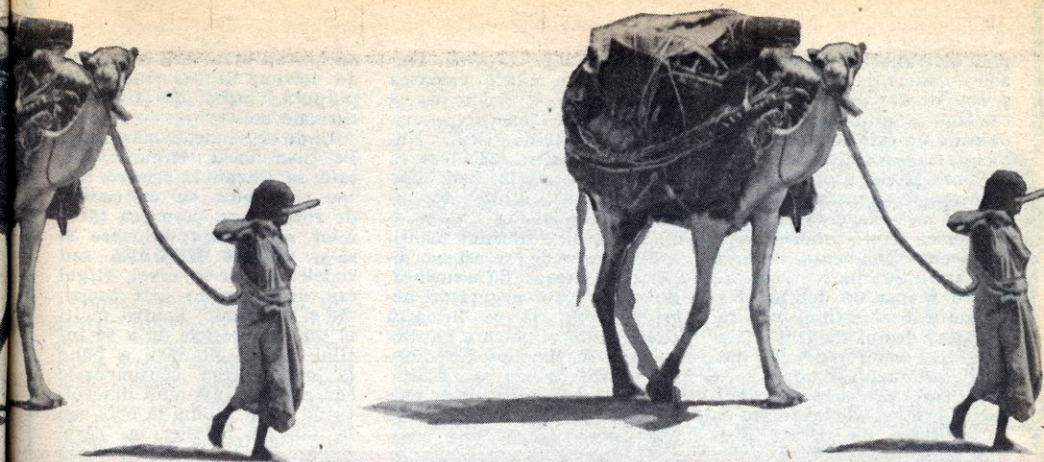
ta² și Leon Africanul³ — au făcut parte ei înșiși, cu mult înaintea exploratorilor europeni, din astfel de caravane.

Între secolele XI și XIX, se constată un fel de translație de la vest spre est a drumurilor deșertului. Aproximativ între sec. VIII și XII, drumul din Maroc spre Sudan a cunoscut o activitate intensă. Lung de 90 zile (distanțele se calculau în zile), după cum

² Călătorind timp de 30 ani prin Africa, Arabia, Crimeea, Asia Meridională și Extremul Orient (China), geograful arab Ibn-Battuta (1304-1377) a lăsat, în descrierile sale de călătorie, prețioase informații geografice și etnografice (în 1330 sau 1331, el a trecut și prin Dobrogea).

³ În urma călătoriei sale în Africa și Asia, geograful arab Leon Africanul (1483-1554) a publicat o *Descriere a Africii* (1550).

¹ Magazin istoric, nr. 3-6, 9/1981.

spune Ibn-Haldun¹, drumul lega două localități, Tamedelt în nord și Awdaghost în sud. Cu timpul, el și-a văzut debitul descrescând, în favoarea unui alt drum mai sigur spre est, care lega Sidjilmasa din sudul Marocului cu Walata și Tombouctou, trecând prin Tegahza. De aici sarea gemă se transporta spre Sudan, unde se plătea cu aur. Populațiile sudaneze nu dispuneau de mine de sare și utilizau ca înlocuitor produse extrase din cenușa unor tulpini de plante. Or, sarea marină, care se exploata la Awlil, pe coasta mauritană, nu se comercializa departe în interiorul continentului. Drumul prin Tegahza a devenit, așadar, marea arteră între Mali și exterior. O urmau pelerinii pentru a merge la Mecca, trecând prin Touat, dar și caravanele din Maroc, asemenea celei din care făcea parte, în 1350, prodigiousul explorator Ibn-Battuta. Tombouctou, Djenné și Gao au profitat din plin de această arteră, care, începând din sec. XIV, a fost întreruptă adesea de expedițiile de pradă ale triburilor berbere. Au fost atunci explorate drumuri situate mai spre răsărit, al căror traseu nu era definit cu precizie, călăuzele folosind numeroase ramificații, potrivit necesităților orașului ambulant care era caravana. Lo-

calitatea Ouargala a luat atunci locul Sidjilmasei.

Unul dintre cele mai vechi drumuri din Sudanul central este cel al garamanților², între Fezzan și Gao. Drumul din Fezzan în Ciad, prin localitățile Kavar și Bilma, pare să urmeze liniile de talveg³, unde pinzele freatice sînt puțin adînci, de aceea prezintă o succesiune de oaze prospere, care fac din el o cale relativ comodă. Îndeosebi Bilma, în mijlocul salinelor din Kavar, a rămas punctul de plecare a sării din Air spre Gao. După Ibn-Haldun, în sec. XV, caravanele care treceau prin Hoggar, punct de pe această rută, numărau uneori pînă la 12 000 cămile. Aceste caravane găseau la Bornou cuprul adus din Wadaî și Darfour și transportau numeroși sclavi. Drumul transsaharian cel mai răsăritean era faimosul Darb el-Arbain sau drumul de 40 zile, care lega Egiptul de Darfour. Calea, folosită îndeosebi pentru transportarea sclavilor, era străbătută de furtuni de nisip și forma ținta atacurilor tilharilor.

La extremitatea acestor rute, drumuri transversale foarte active legau nodurile carava-

¹ Popor de nomazi din sudul Atlasului (Libia), reputat prin spiritul lui războinic. Puterea lui a debutat în sec. VIII î.e.n. și a atins apogeul în sec. V î.e.n., grație cavaleriei echipate cu care de luptă.

² Linia care unește punctele de cea mai mare adîncime din albia minoră a unui fluviu sau din lungul unei văi uscate.

niere, de pildă: Walata Tombouctou-Gao-Darfour-Sennar, apoi pe Nilul Albatru, spre porturile de la Marea Roșie (Ouakim, Zeila), apoi spre Mecca sau Oceanul Indian. Produsele transportate pe drumurile din nord au continuat să rămînă aceleași; din țările locuite de negri plecau: aur, sclavi, cocos, cauciuc, aramă, fildeș, piei etc. Din Maghreb⁴ și din nord-est coborau: sare, bare de fier sau cupru, stofe, perle, manuscrise etc. De-a lungul secolelor, aceste importante drumuri transsahariene au rămas plămînul vestului african.

Sarea — o comoară

Regii sudanezi au organizat rapid comerțul în profitul lor. Schimbările în sine erau dependente de pace și de stabilitatea politică; Curtea regală constituia un principal client al comerțului extern. Foarte adesea, mărfurile nu erau puse în vânzare, la dispoziția publicului, înainte ca funcționarii regelui să nu rețină partea suveranului. Dealtfel securitatea drumurilor depindea direct de autoritatea politică. Regii au încercat întotdeauna să stăpînească cel puțin unul, dacă nu ambii

⁴ Nume dat din evul mediu, de geografi și istorici arabi, regiunii din nord-vestul Africii (Maroc, Algeria, Tunisia). În arabă înseamnă „Soare-apune”.

¹ Istoric și filozof arab din Tunisia, precursor al determinismului geografic.

poli ai traficului caravanelor, adică minele de sare din nord și cele de aur din sud. Faptul că Mali a atins acest dublu obiectiv nu este străin de strălucirea sa excepțională.

Consecințele economice ale comerțului transsaharian nu trebuie însă exagerate. Priește, el aducea unele produse care, asemenea sării, erau de larg consum. Se pare însă că, fiind seama de debitul destul de slab al sării și de difuzarea ei destul de lentă, majoritatea locuitorilor din jumătatea continuă să apeleze la substitute ale acestui condiționat prețios, de exemplu la o varietate de potasă [carbonat de potasiu]. În plin secol XIX, sarea era considerată, în unele regiuni ale Africii negre, o comoară. Dealtfel adevărații stăpâni ai comerțului transdesertic nu erau negustorii de culoare, ci oamenii de afaceri din Maghreb și prinții berberi. Ei organizau caravanele, adunau produsele și le livrau Sudanului, prin intermediul agenților lor. Numai ei cunoșteau prețul de cumpărare sau de cost al

produselor din Maghreb. Numai ei știau exact valoarea aurului și a sclavilor, ca și cheltuielile de transport — evident nu lipsit de riscuri. Numai ei puteau să calculeze cu rigurozitate marja beneficiului și termenii schimbului înclinat, cel mai des, în favoarea lor. Leon Africanul menționează cazuri de prețuri exorbitante. El citează, de asemenea, exemplele unor neguțatori negri, obligați să se întoarcă acasă cu aurul pe care-l aveau de vânzare, din lipsa produselor pe care voiau să-l schimbe. Așadar nu este de mirare că Ibn-Haukal¹ a întâlnit la Awdaghost un caz de recunoaștere a unei datorii față de un negustor din Sidjil-masa, care se ridica la 42 000 dinari. Dacă masa clienților cumpăra mai ales produsele de larg consum, categoriile sociale privilegiate, în primul rând Curtea și înalții funcțio-

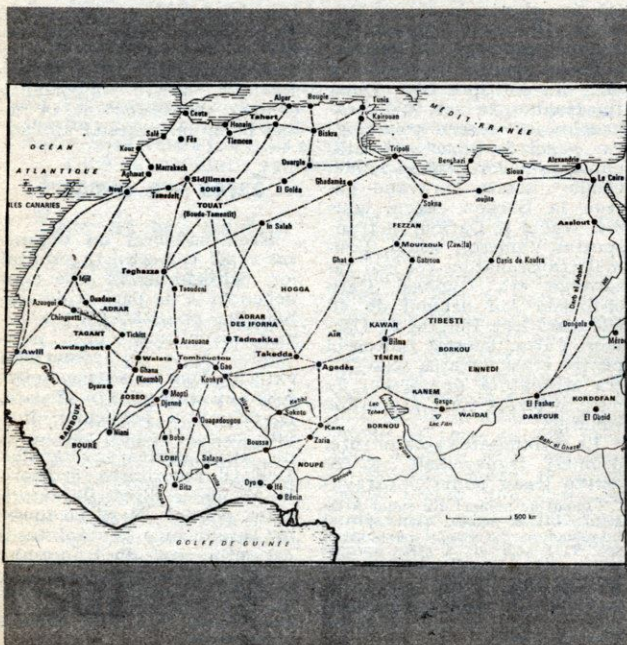
nari, erau amatoare îndeosebi de mărfuri de lux, mătăsuri, purpură, arme de Damasc, curmale etc.

Unde se vindeau mărfurile? Pe plan local, târgurile din țară se țineau la fiecare trei sau cinci zile, cu un sistem de rotire care permitea țăranilor să se aprovizioneze și să-și viziteze datornicii sau rudele. La acest nivel, târgul era un fenomen atât social, cât și economic. Pentru mulți el era un pretext de a se întâlni, a afla noutăți, a pune la cale intrigile sentimentale sau a plăti, într-unul din colțurile pieții, rîndul la bere sau la vin de palmier, ai cărui vapori calzi urcau la cap, înecînd necazurile și grijile vieții cotidiene. Mărfurile se prezentau în gramezi mici, bine aranjate pe o împletitură, bucată de stofă sau de piele și, la fiecare cumpărătură, vinzătorul adăuga, ca un ritual, un supliment, a cărui cantitate varia în funcție de valoarea mărfii cumpărate.

Paralel cu târgurile de țară se făcea comerț și în centrele militare, capitalele regale sau răspîntiile naturale ca: Bobo-Dioulasso, Ouagadougou, Koumasi, Oyo, Benin etc. Acolo, afacerile atingeau punctul culminant. Puteau fi întâlniți și țăranul venit să caute produse care li lipseau, și producătorul; alături de ei însă seoseau oameni care trăiau din comerț sau artizanat și care locuiau adesea în cartiere specializate. Spre deosebire de vinzătorii din piețele locale, aceștia nu recurgeau la troc, care le-ar fi furnizat produse mai mult sau mai puțin perisabile, ci pretindeau bani. Moneda consta din bare de fier sau cupru, uneori frumos forjate, din pulbere de aur și, mai ales, din *cauri* (cochilii din Oceanul Indian, care pătrundeau în vestul african mai ales prin Marea Roșie și drumul oriental din Cairo). Ce-i drept, cochiliile erau grele, dar aveau cel puțin avantajul de a nu putea fi falsificate. Autoritatea șefilor și regilor se făcea clar simțită în aceste târguri regionale. La Ouagadougou, de exemplu, doi funcționari străbăteau piața: primul încasa birurile pe animalele sacrificate, al doi-

¹ Geograf arab originar din Bagdad, care a parcurs timp de 28 ani (942-970) țările musulmane, fiind unul dintre primii călători arabi care au consemnat observațiile sale personale de explorator.

Căi comerciale traversînd Sahara medievală

lea pe celelalte produse. În funcție de mărfuri, taxa se lua în natură, de pildă, pentru cereale, oleaginoase, mirodenii, sau în monede, pentru un animal viu sau sacrificat. Pentru un captiv vîndut, se vîr sau o mie de cauri.

Bizanzul negru

Bobo-Dioulasso era un tîrg foarte frecventat; aici se negociau îndeosebi aurul, cocosul și stofele de bumbac, ultimele țesute adesea la fața locului. La Benin și Oyo, existau corporații de meșteșugari în fier sau alamă, bijutieri, sculptori în lemn sau fildeș, pantofari, lăcătuși, fabricanți de tambururi, țesători și meșteri în broderii etc. Cei din populația Yoruba¹ aveau un război de țesut orizontal cu pedale, acționat de bărbați, cu care făceau benzi de stofă, și unul vertical, manual, pe care-l foloseau femeile. Tranzacțiile continuau adesea pînă noaptea tîrziu în piața de seară, unde mii de lămpi mici cu ulei luminau fețele amabile ale vinzătorilor în așteptarea unui client bun. Tîrgurile Yoruba se distingueau și se disting prin numărul mare al femeilor-negustori, cărora le era rezervată vînzarea anumitor produse.

În subordinea numeroaselor centre regionale se plasau un număr mic de centre comerciale, care trăiau efectiv din negoț și a căror funcție economică avea între ele diferite regiuni, îndeosebi savana și pădurea, ca și ansamblul vestului african cu piețele mediteraneene și orientale. Bida, Kano, Djenné, Mopti, centre de acest tip, erau adevărate metropole ale negoțului internațional. Locuitorii așezării Bida, capitala economică a regiunii Noupé, se specializaseră în manufactură și co-

Forfața unui tîrg medieval african

merț în asemenea măsură, încît zona lor căpătase, pe drept cuvînt, supranumele de „Bizanzul negru”. Minerii, fierarii, giuvaergii în alamă și argint, zidarii, tîmplari de lux, sculptori în lemn, țesători, sticlari, fabricanți de perle, olari etc. străbăteau întreaga regiune. În majoritatea cazurilor, meseria era o categorie deschisă; criteriul tribal nu interzicea admiterea unor candidați din afară, în situația în care aceștia treceau cu bine examenele și respectau și reglementările profesionale ale breslei. La Bida existau șase piețe: trei mari, în vecinătatea a trei reședințe regale, două mici lîngă poarta vestică a orașului și în cartierul străinilor și, în sfîrșit, piața de noapte, care era foarte animată și căutată. Aici aproape că nu se mai practica trocul. Caurii aveau peste tot trecere. Aproape că nu mai exista tocmeala, căci prețurile erau cel mai adesea fixe. Negustorii erau organizați în asociații, al căror președinte era ales de

membri și confirmat de rege. El inspecta fiecare caravană pentru a reține eventual partea cumpărată de rege. Apoi, cu permisiunea regală, șeful negustorilor dădea liber acces articolelor importate și veghea ca toți negustorii să se poată aproviziona fără discriminări.

Anumiți comercianți, care făceau oficiul de intermediari, primeau comisioane bine precizate. Asociațiile de negustori — chiar mai mult decît cele de meșteșugari — erau degrevate de orice condiționare de categorie socială sau rudenie. Ele atinseseră indiscutabil noțiunea modernă de uniune profesională.

Kano, oraș în nordul Nigeriei de azi, a rămas, din evul mediu pînă în zilele noastre, marea centru al negoțului Haoussa². El adăpostea nume-

¹ Popor negru din Africa Occidentală, stabilit în sud-vestul Nigeriei și în partea orientală a Beninului. Civilizația yoruba, care s-a remarcat prin înalte realizări artistice, a cunoscut apogeul său în sec. XIII-XIV.

² Popor negru al Africii Occidentale, care se pare că a ocupat, înaintea sec. X, aproape întreg teritoriul actualei Republici Niger.

(Continuare în p. 59)

DOUĂ MONUMENTE PARIZIENE

GUY BRETON

Cercetînd diverse documente și lucrări, Guy Breton (cunoscut, din nr. 10/1980, cititorilor noștri) a adunat o serie de Curioase istorii ale istoriei într-o carte purtînd acest titlu. În paginile următoare, publicăm cîteva din „curioasele istorii” într-o formă prescurtată; titlurile aparțin redacției Magazin istoric.

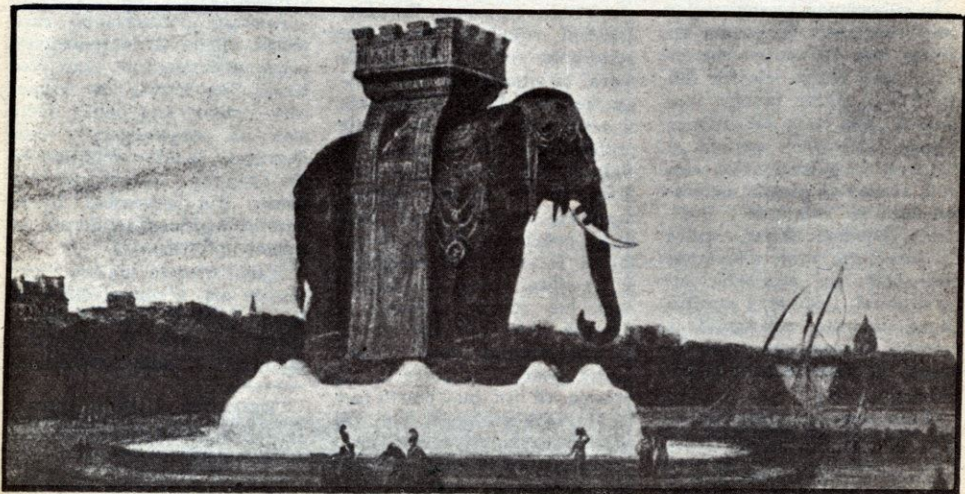
Arcul de triumf...

În apropierea Parisului, pe o colină cu pante abrupte, se afla, prin secolul XVII, un sătuleț numit Chaillot. Versantul de răsărit al acestei coline cobora pînă la Palatul Tuileries

și era acoperit de grădini de zarzavat. În 1628, Maria de Medicis a dispus ca printre aceste grădini să se facă o alee pentru plimbarea regelui, alee care deschidea perspectiva

dinspre Tuileries pînă la unul dintre capetele bulevardului Champs-Élysées de azi. În 1667, celebrul specialist în grădini și parcuri, Le Nôtre, a transformat aleea într-un

Pahidermul — muzeu care a atras, pentru scurtă vreme, entuziasmul tuturor

frumos bulevard străjuit de ulmi, denumit Le Grand Boulevard, pe care, curînd, parizienii s-au obișnuit să iasă la promenadă. În 1724, Le Grand Boulevard a fost prelungit pînă în virful a ceea ce locuitorii numeau pompos Muntele Chaillot. În 1772, esplanada avea să coboare și pe versantul de vest, ajungînd pînă la podul Neuilly.

Cu timpul, a început să se pună întrebarea: ce monument s-ar potrivi în punctul cel mai înalt al bulevardului care, repetăm, se afla, de fapt, la țară? O piramidă? O fîntînă? Un obelisc? Înainte ca specialiștii să se pună de acord, arhitectul Germain Soufflot a declarat că pantele movilei Chaillot sînt prea înclinate pentru ea virful să poată suporta un edificiu, oricare ar fi fost el. Trebuia, deci, aplatizat. O muncă fantastică, executată în anul 1774.

După cîteva luni, parizienii nu mai recunoșteau peisajul. Colina se micșorase cu 16 metri, iar pămîntul de prisos fusese aruncat alături de Marele Bulevard. Soufflot ar fi vrut ca modificările să fie și mai mari. Dar revoluția izbucnise și nu mai era momentul pentru decapitat coline.

Anii au trecut și în 12 februarie 1806 Napoleon I a decretat ridicarea, în cinstea Marii armate, a unui monu-

ment de proporții gigantice, ce urma să fie amplasat în Piața Bastiliei. Un an mai tîrziu, ministrul de externe, Nompère de Champagny (1807-1811) a însărcinat o comisie de sculptori și arhitecți să se pronunțe asupra planului și locului viitorului edificiu. Ultima dintre propuneri, bariera Chaillot, i s-a părut împăratului ridicolă, deoarece monumentul prin care el visa să perpetueze memoria soldaților săi nu putea fi construit „într-un cartier pustiu”.

Arhitectul Fontaine¹ a încercat, cu abilitate, să-i sugereze că un edificiu atît de măreț va atrage literalmente centrul Capitalei, un cartier nou și aristocratic ivindu-se repede în jurul lui. Măgulit în orgoliul său, împăratul a acceptat gîndindu-se chiar să ridice pe colina Chaillot un adevărat oraș imperial cu „palate pentru 12 regi împreună cu suitele lor”.

Locul fusese stabilit; cît despre forma viitorului monument, deși Napoleon voia un arc de triumf, un alt proiect i-a atras — pentru scurtă vreme — atenția: era vorba de

¹ Pierre François Fontaine (1762-1853) construise deja, împreună cu arhitectul Charles Percier (1764-1838), Arcul de triumf din Piața Carrousel. Bogat împodobit, acesta reamintea arcul ridicat la Roma de împăratul Constantin I cel Mare (306-337).

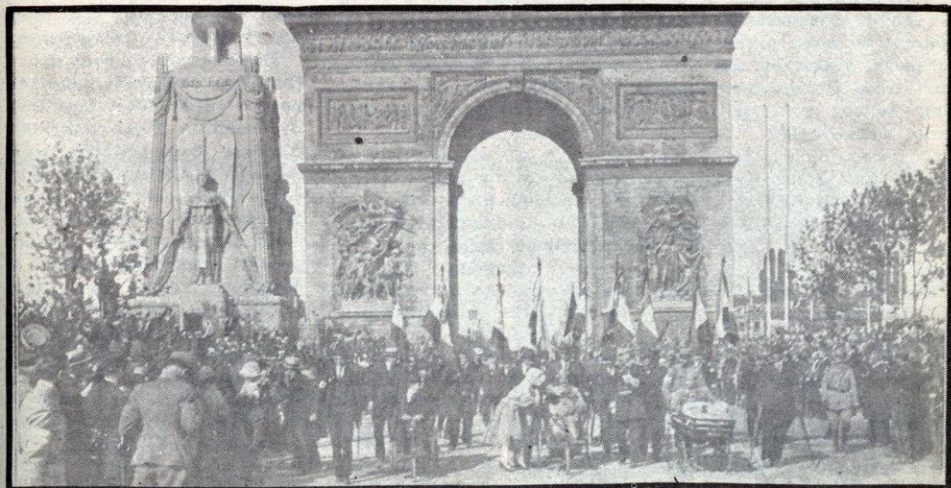
un simbol al campaniei din Egipt, un elefant gigantic, care să lanseze apă prin trompă și în care să se afle săli adăpostind trofee militare.

Pahidermul-muzeu i-a entuziasmat pe toți; cîteva zile mai tîrziu s-a decis construirea elefantului în Piața Bastiliei. Primul model de ghips al acestui curios monument a fost descris de Victor Hugo în *Mizerabilii*: era locul unde se adăpostea Gavroche. În cele din urmă, lui Napoleon i s-a părut totuși preferabil un arc de triumf. Și a fost foarte inspirat pentru că greu ne putem imagina bulevardul Champs-Élysées din zilele noastre dominat de un elefant gigantic.

La 15 august 1806, de ziua împăratului, s-a pus prima piatră la temelia Arcului de triumf din Piața Étoile (azi Piața „Charles de Gaulle”, pe colina Chaillot). Ar fi trebuit să scriu al unui arc de triumf, pentru că încă nu se căzuse de acord asupra formei edificiului; unii îl voiau înalt și ornamentat cu coloane, alții mai lat și decorat cu statui. În 1807, a fost acceptat proiectul arhitectului Jean François Chalgrin. Era și timpul, deoarece temelia începuse să iasă la suprafață.

E drept că și turnarea acesteia mergea greu, fiind întîrziată de veșnice discuții contra-

14 iulie 1919; prima și ultima dată cînd monumentul și-a jucat adevăratul său rol de Arc de triumf

dictorii între arhitecți. După trei ani, lucrările nu înaintaseră cine știe ce; era în 1810, anul căsătoriei lui Napoleon cu arhiducesa de Austria, Maria Luiza, și el ar fi dorit ca Arcul de triumf să fie gata pînă la venirea noii împărătese. Obșnuit să nu se dea niciodată bătut, Napoleon a ordonat să se ridice un simulacru din pînă pictată prinsă în cuie pe un schelet de lemn, ca un decor de operă. În douăzeci de zile, această construcție (avînd aceleași dimensiuni cu edificiul actual) a fost terminată. Pictorul Lafite a executat cîteva desene într-o tehnică ce le făcea să pară basoreliefuri. Printre acestea un Cupidon încercuia casca lui Marte cu o inscripție de tot hazul, la adresa miresei: „Ea va ferma clipele de răgaz ale eroului”. Prețul lucrării s-a ridicat la 511 345,29 franci. A doua zi după primirea oficială a împărătesei macheta avea să fie distrusă.

În timp ce împăratul detronat naviga spre Sfînta Elena, lucrările la vechiul arc s-au întrerupt complet și parizienii se gîndeau să dărîme pilonii imenși. Dar totul a rămas pe loc (minus schelăria) și aceste blocuri de zidărie au căpătat curînd aspectul unor impunătoare ruine. Duminică, vizitatorii se distrau luînd ca amintire cîte o bucăciță din monumentul neisprăvit.

La 9 octombrie 1823, Ludovic XVIII a decretat că arcul trebuie terminat și că va fi consacrat războiului din Spania¹, unde ducele de Angoulême tocmai repurtase o victorie neînsemnată. Această idee, deși ridicolă, l-a entuziasmat pe Victor Hugo care a scris: „Înălță-te spre ceruri, al gloriei portal / Cu fruntea sus învingătorul / Să poată trece...”

Cînd a izbucnit revoluția din iulie 1830, arcul se înălțase, arcada era isprăvită și construcția ajunsese la tabulamentul superior.

¹ Intervenție a Franței în Spania, ca urmare a hotărîrii Congresului de la Verona al Sfîntei Alianțe, pentru înăbușirea revoluției burgheze spaniole.

Imediat după înscăunarea sa, Ludovic Filip (1830 - 1848) a hotărît ca monumentul să-și recapete semnificația inițială și să fie consacrat gloriei armelor Republicii și Imperiului. La 29 iulie 1836, Arcul de triumf, început în urmă cu 30 ani, a fost în sfîrșit inaugurat. Cereemonia nu a avut nimic grandios. Temîndu-se de vreo manifestație a bonapartiștilor, regele a renunțat la parada solemnă care ar fi trebuit să se desfășoare în Piața Étoile. Inaugurarea a fost făcută aproape pe ascuns, la opt dimineața, de către președintele Consiliului de Miniștri, Adolphe Thiers.

Parizienii au dat buzna să admire uriașul arc înalt de 50 m, lat de 40 și gros de 22. Toată lumea spunea că a costat 9 651 115 franci și, lucru curios, fiecare dintre regimurile care contribuieră la înălțarea lui cheltuieră cam aceeași sumă: Imperiul — 3 200 000; Restauratia — 3 000 778; Ludovic Filip — 3 349 623.

Dintre toate basoreliefurile, parizienii au preferat, de la bun început, *Plecarea*, sculptată de François Rude, care curînd a început să fie denumită *Marseilleza*.

Și totuși Arcul de triumf nu era gata. Îi lipsea cununa: un grup statuar care, la rîndul său, a stîrnit multe dispute în rîndul arhitecților. Să fie un vultur înconjurat de mareași? Franța seînd pe un leu? Sau patru cai trîgînd un car în care să se afle Patria?

În 1840, cînd urma cu cenușa lui Napoleon, adusă de la Sf. Elena, a trecut pe sub Arcul de triumf, edificiul era decorat cu un grup statuar, reprezentîndu-l pe împărat deasupra unui trofeu înfășîșind capurile de război și înconjurat de însemnele victoriei... Dar nu era decît un model din lemn și ghips improvizat pentru ceremonie...

În timpul celui de-al doilea imperiu (1852 - 1870), baronul Haussmann² a trasat cele

12 bulevarde pornind din Piața Étoile și a construit cartierul vizat de Napoleon. Din păcate, în timpul războiului franco-prusian din 1870 - 1871, tocmai aici aveau să se instaleze ocupanții. După plecarea lor, parizienii au aprins paiele pe Champs-Élysées, „pentru a purifica aerul”.

Viața și-a reluat cursul. Pe platforma arcului a fost așezată cu mare pompă *Republica triumfătoare*, sculptată de Alexandre Falguière: un grup statuar din ghips, destul de urît, care a rezistat pînă în 1885 (cînd au avut loc funeraliile naționale ale lui Victor Hugo), dar pe care ploaia și vîntul și-au pus în minte să-l distrugă.

În 1916, s-a produs un incident necunoscut marelui public: în ziua cînd a început atacul germanilor la Verdun, paloșul din piatră ridicat de către personajul aflat în virful basoreliefului lui Rude, *Plecarea*, s-a frînt și a căzut. De ce și cum? Nu se știe nici pînă azi. Un trecător a anunțat oficialitățile, care au pus imediat un paravan pentru a ascunde incidentul de ochii superstițioșilor, care-l puteau interpreta ca un semn de rău augur. Apoi, după sfîrșitul primului război mondial, a avut loc o defilare triumfală cînd, pentru prima și ultima oară, monumentul și-a jucat adevăratul rol de Arc de triumf.

Nici o armată nu avea să mai treacă pe sub bolta glorioasă, pentru că, la 28 iunie 1920, în memoria celor 1 400 000 francezi căzuți pe front, acolo a fost depus Soldatul necunoscut³. Cîțiva ani mai tîrziu, doi scriitori au sugerat să se simbolizeze, printr-o flacără veșnică, sacrificiul suprem al ostașilor Franței. S-a creat atunci un „Comitet al flăcării”, prezidat de generalul Henri Gouraud.

Această flacără nu s-a mai stins niciodată. Nici măcar la 14 iunie 1940, ziua intrării germanilor în Paris.

² Magazin istoric, nr. 6/1972.

...și Turnul Eiffel

În 1832 se naștea în Franța, la Dijon, unul dintre cei mai străluciți ingineri ai săi, pe nume Gustave Bonikausen.

S-ar putea ca acest nume să nu spună nimic nimănui. Totuși, el a aparținut unui om pe care multă lume l-a cunoscut și admirat. Lui i se datorează poduri concepute cu îndrăzneală, structura metalică a Statuiei Libertății și un turn, înalt de 300 m, ridicat în inima Parisului. Și dacă nu cunoașteți un turn cu denumirea de Bonikausen la Paris motivul este simplu. Bonikausen își semna timid operele cu un pseudonim, luat încă din adolescență: Gustave Eiffel.

Micul Gustave era fiul unui negustor. Venit de tânăr în Capitală a obținut, în 1855 cînd și-a terminat studiile superioare, o diplomă cel puțin ciudată pentru un viitor constructor de poduri: aceea de inginer chimist. Dar, curînd,

a abandonat eprubetele pentru a deveni asistentul unui celebru inginer specializat în utilaje de căi ferate, Nepveu. La scurt timp, Gustave Eiffel a dovedit că era înzestrat cu calități puțin obișnuite. Conducînd, la 26 ani, lucrările pentru construirea marelui pod metalic de la Bordeaux, el a depășit toate greutățile ivite în decursul lucrului cu o măiestrie care a stîrnit admirația. Imediat i s-au încredințat alte lucrări importante.

Pe vremea aceea pilonii pentru poduri se făceau din fontă. Lui Gustave Eiffel, fonta i s-a părut greoaie și inestetică și a folosit fierul. Prin această inovație el a realizat piloni mai ușori, din bare încruciate.

Renumele său a făcut înconjurul lumii; timp de 30 ani, a primit de peste tot cereri de avizare a unor proiecte de poduri, viaducte sau de armături uriașe. Cîneva l-a pore-

clit „inginerul universului”. În 1884, cînd i s-a cerut să unească, la Garabit, în Franța, două lanțuri de munți despărțiți de valea adîncă a râului Truyère, era în culmea gloriei. El s-a pus pe treabă și a construit un viaduct uimitor, lung de 564 m și înalt de 122. Pentru a da o idee cititorilor despre acest pas amețitor, un ziarist al vremii scria: „Podul de la Garabit este atît de înalt, încît pe sub el ar putea trece cu ușurință Catedrala Notre-Dame cu turnurile ei și cu coloana Vendôme deasupra, în chip de paratrăsnet”.

Lumea întreagă a crezut atunci că Gustave Eiffel, care împlinise 54 ani, și-a încununat opera. Cînd guvernul a anunțat că, în 1889, va avea loc o mare expoziție în cinstea centenarului Revoluției, nimeni nu putea să prevadă că aniversarea avea să dea „inginerului universului” prilejul de a se depăși. „Această expo-

*Turnul Eiffel
vizitat de parizieni
în ziua
inaugurării lui*

ziție care sărbătorește nașterea Franței moderne — se spunea în stilul pompos al epocii — trebuie să fie un fel de apoteoză a metalului și a mașinii, cele două simboluri ale victoriei noastre asupra obscurantismului...”

Un comitet a căpătat misiunea de a concretiza ideea. Numeroși arhitecți au prezentat tot felul de proiecte. Unul preconiza construirea unui turn în formă de ghilotină pentru a aminti de Revoluție, un altul a propus ridicarea unui turn-stropitoare, care în timpul perioadelor de secetă, să arunce apă peste tot Parisul. Atunci s-a prezentat și Gustave Eiffel cu ideea de a construi un turn, în întregime metalic, înalt de 300 m, ca simbol al spiritului uman. Organizatorilor, proiectul li s-a părut o aberație. Umbra lui ar fi acoperit toată Capitala și prima rafală de vânt l-ar fi răsturnat peste Paris; fără doar și poate, „inginerul universului” îmbătrânise și nu mai avea simțul realității.

După câteva săptămâni, Gustave Eiffel și-a reluat activitatea, aducând de data aceasta o primă schiță a turnului la care visa. Ministrul comerțului a fost cucerit pe loc de planul inginerului și și-a dat asentimentul. Dar cînd zările au publicat silueta viitorului turn, oamenii au început să-l ia în deridere. L-au comparat cu un șfesciș, cu un tirbușon, cu un manechin, cu o sperietoare de ciori. Scriitorul Georges-Charles Huysmans a spus chiar că turnul d-lui Eiffel este „un supozitor solitar”. Luni de zile, cronicarii, desenatorii și autorii de șansonete l-au ironizat în fel și chip. Apoi s-a anunțat că lucrările pentru punerea temeliei au început pe terenul denumit Champ de Mars. Brusc, lucrurile au luat o întorsătură mai gravă. Prin redacțiile ziarelor și prin aulele academiilor a început să circule o petiție în care se spunea: „Noi, scriitori, pictori, sculptori, iubitori înfocați ai frumuseții Parisului protestăm cu toată puterea, cu toată indignarea, în numele bunului-gust francez ignorat, în numele artei și istoriei franceze amenințate, împotriva edificării în plin centrul Capitalei

noastre a acestui inutil și monstruos turn. Oare cît timp Parisul va mai lua drept bune născocirile baroce și mercantile ale unui constructor de mașini, urîindu-se și dezonorîndu-se pentru totdeauna?”

Acest text a ajuns pe masa ministrului, purtînd semnăturile a trei sute de persoane (cite una pentru fiecare metru de turn Eiffel): Victorien Sardou, Sully Prudhomme, Leconte de Lisle, François Coppée, Guy de Maupassant, Charles Gounod ș.a.

Ministrul a transmis petiția d-lui Alphand, organizatorul expoziției, adăugînd următoarea scrisoare: „Vă rog să primiți acest protest și să-l păstrați. Va trebui expus în vitrinele expoziției. O proză atît de frumoasă și de nobilă, semnată de nume cunoscute în lumea întreagă, va atrage negreșit mulțimea și poate o va uimi...”

Bătălia în jurul „odioasei coloane de tablă cu nituri” a continuat. Unele ziare au încercat să transpună cearta pe plan religios, declarînd că Turnul Eiffel era anticlerical..., deoarece urma să aibă 300 m în timp ce Notre-Dame nu avea decît 66. O revistă de științe oculte a prezis, la rîndul său, că acest far nu va fi decît un „ochi malefic”.

În acest timp, lucrătorii lui Gustave Eiffel munciau fără să le pese de critici și divagații. În cîrînd, fundațiile, adînci de 17 m, au fost terminate și primele bare metalice au ieșit din pămînt. Împinși de dorința de a-și bate joc, dar și din curiozitate, parizienii s-au deprins ca duminică să dea o raită prin cartierul cu pricina, „pentru a vedea ce se mai întîmplă cu turnul”. Cu fiecare vizită erau tot mai uluiți, deoarece, în ciuda ploii care urma să-l ruginască, în ciuda vîntului care urma să-l dărîme, în ciuda căldurii care urma să-l dezechilibreze, dilatăndu-l, turnul creștea încet dar constant. Camioane trase de cai aduceau continuu piese noi de la atelierul lui Eiffel, unde turnul era oarecum „pre-fabricat”, bucată cu bucată. Calculele lui Gustave și ale colaboratorilor săi erau atît de precise, încît asamblarea tuturor acestor piese se făcea

fără nici o dificultate. În aprilie 1888, primul etaj a fost gata, în august s-a început al doilea, iar la 31 martie 1889, adică la mai puțin de doi ani de la baterea primului nit, Gustave Eiffel a înălțat drapelul Franței, în virful turnului său.

Pentru inaugurarea oficială, ne spune Christian Guy, care a consacrat o lucrare foarte amuzantă turnului, Gustave Eiffel ar fi vrut să acopere turnul cu o husă pe care președintele Consiliului de Miniștri ar fi urmat să o tragă jos. A fost sfătuit să renunțe deoarece ar fi fost necesari 75 000 metri pătrați de pînză...

Din prima zi a expoziției, vizitatorii s-au repezit să ia cu asalt cei 300 m de fier: Lumea se fotografia la toate etajele, cumpăra *Journal de la Tour*, în care erau publicate numele tuturor cățăratilor temerari, trimitea verilor din provincie cărți poștale cu imaginea lui și exclama în cor: „Ce minune e geniul uman!”

După izbucnirea primului război mondial, personajul de fier și-a arătat recunoștința salvînd Parisul. „Mobilizat”, ca post de radio (Gustave Eiffel personal a finanțat instalațiile), el a captat toate mesajele radiodifuzate în lume. Într-o seară de septembrie 1914, a fost interceptat un mesaj german prin care se anunța că armata lui von Kluck (care se îndrepta în acel moment spre Paris) se va abate spre sud-est. Această informație i-a permis marelui Joffre să-l oprească pe invadator.

În 1946, o escrocherie puțin obișnuită a stîrnit amuzamentul Parisului întreg. Într-o bună dimineață, niște negustori olandezi de fiare vechi s-au prezentat la birourile administrației, susținînd că au venit să ia în posesie turnul. Funcționarul, crezînd că are de-a face cu niște glumeți, le-a spus:

— Îl doriți la pachet sau îl consumați pe loc?

Furioși, olandezii au scos o chitanță explicînd că achiziționaseră turnul de la un negustor de rarități. Cu greu au putut fi convinși că fuseseră trași pe sfoară.

ÎN MIJLOCUL POPORULUI ROMÂN —

ÎN MIJLOCUL UNOR FRAȚI

JAN URBAN JARNÍK

Timp de o jumătate de secol filologul ceh Jan Urban Jarník (1848-1923) s-a preocupat de cunoașterea și popularizarea istoriei, culturii și limbii române¹, fiind, din 1879, membru corespondent al Academiei române, membru de onoare al Societății studențești „România jună”, din Viena, al ASTREI, al Societății „Inocențiu Clain”, din Blaj și al altora. Savantul ceh a vizitat de numeroase ori țara noastră. Bun cunoscător al limbii române, și-a susținut examenul pentru preluarea catedrei de romanistică la Universitatea din Viena, cu lucrarea Importanța limbii române pentru studiul limbilor romanice. A scris și a publicat numeroase articole apărute în Convorbiri literare, Românul din Arad, Gazeta Transilvaniei, Tribuna din Sibiu, Epigonii din Iași, Drepturile femeii, Viitorul româncelor, Lumina etc., etc.

¹ Magazin istoric, nr. 6/1979.

Prețuirea și dragostea pentru limba română reies și din cuvintele spuse de marele învățat ceh lui Aurel P. Bănuț, în 1915: „Aveți cea mai frumoasă limbă dintre toate limbile romanice... În bogăția frazei și a plasticității nici o limbă romanică nu i se poate compara”.

Filologul ceh a militat neobosit pentru cunoașterea și apropierea poporului român de neamul cehoslovac. Cu prilejul vizitei din 1919, în România, Jarník făcea un apel către români pentru a-l pune la îndemână „orice fel de informații, fie cărți, fie broșuri sau articole, de prin foi și reviste, fotografii, clișeuri” pentru a le aduna și a scrie lucrări despre națiunea română, „ca și obștea noastră [poporul cehoslovac] să fie lămurită despre România și poporul care locuiește în ea”.

Cu ocazia vizitei amintite, a ținut o serie de conferințe. Una dintre ele a avut drept scop, cum remarcă Nicolae Iorga, „să arate

care au fost cele nouă prilejuri de întâlnire ale sale cu poporul nostru, de cunoaștere a lui și altfel decât prin carte, de legare a unor relații care-l fac [pe Jarnik] așa de mult al nostru¹.

Reproducem, în continuare, câteva fragmente din conferința lui Jan Urban Jarnik, intitulată Relațiile româno-ceshoslovace din trecut

Cu prilejul petrecerii mele în România din anul 1879 avui parte, la Făgăraș, de un plocon binevenit, primind o carte care se numește *Peregrinul transilvan*, scrisă de dl. Codru-Drăgușanu², al cărui fiu mi-era cunoscut din vremea studiilor sale din Viena. În carte scria despre călătoriile sale prin Italia, de aici numele „peregrin” și atunci și noi, care am venit aici să colindăm România, parcă am putea să ne înșușim tot aceeași poreclă, cu deschilirea [deosebirea], firește, că ne-am numi „peregrinii chei”. Mărturisesc însă că am oarecare îndoieli dacă într-adevăr ni s-ar potrive acest nume. Pasămite cuvântul „peregrin” prea mi-aduce aminte de cel latin „peregrinus”, care vrea să zică „străin”, și mie nu-mi vine, o zic fără nici un pic de fățărnicie și de linguseală, ca între noi și români să fie vorba de străin, căci, mă rog, ce are a face aici cuvântul „străin”, dacă mie, de câte ori m-am dus în țările locuite de români, îmi venea să merg nu la străini, ci la niște frați, de vreme ce eu toții mă primeau ca atare.

Afară de simțămîntul acesta de frăție de care mă simt stăpînit de cite ori am să cerceiez niște orașe sau sate românești, un, alt soi de simțămînt mi-umple inima.

Mai deunăzi am primit la scrisori din partea unor tineri care se roagă de mine să-i sfătuiesc, cum să facă, cum să dregă cum, cit de curînd, să se desăvîrșească în cunoștința limbii române, care li se pare din cale afară de simpatică, armonioasă, alcătuiind un amestec plăcut de tărie și dulceață. Eu, care tocmai acum 45 de ani, pe cînd petreceam

pentru cea dintîia oară la Paris, avusesem tot același simțămînt, nu m-am mirat nicidecum de așa ceva, căci și mie și mai tîrziu și băiatului meu³ limba română ne căzu din chiar senin tronc la inimă.

Îmi veniră chiar atunci în mină unele lucrări de treabă, pe care citindu-le, am putut să-mi astîmpăr oarecum setea sufletească; doară una dintre cele dintîi cărți citite de mine erau *Poeziile populare ale românilor*, date în vileag de Alecsandri; curînd după aceea căpătai câteva volume din *Convorbirile literare*, cu minunatele basme și povești ale lui Ion Creangă, Petre Ispirescu, Gane, așa încît, trei ani mai tîrziu, în 1877, am putut să dau la iveală niște însemnări despre limba basmelor române, întîi nemțește, acum cîțiva ani, tîlmăcindu-le eu însumi, românește, în revista *Ion Creangă*.

Cu toate acestea nu mă simțeam pe deplin mulțumit, ci doream din tot sufletul să petrec o vreme oarecare în mijlocul poporului din care își luase obîrșia aceste roade, încîntătoare cu privire atît la limba, cit și la cuprinsul lor...

Trei ani mai tîrziu, în primăvara anului 1879, va să zică tocmai acum 40 de ani, îmi văzusem visul cu ochii, fiindu-mi dat să petrec lunile mai și iunie în capitala României.

De atunci trecu vreme îndelungată, ... cînd mi s-a îmbiat binevenitul prilej să mă văd din nou în mijlocul românilor. În luna lui septembrie 1911, Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român, cunoscută sub prescurtarea nemerită de ASTRA, m-a poftit să iau și eu parte la aniversarea de 50 de ani ai ei, ca membru de onoare, și atunci simții din nou simțămîntul acesta înălțător, un fel de evlavie împreună cu neșpasa bucurie sufletească. Acolo avui atunci parte să apuc încă în viață pe părintescul prieten al meu Ioan Micu Moldovan [1833-1915, președinte al ASTREI între 1893-1901], acolo vedeam cu uimire pe îndrăznețul Vlaicu zburînd în slavă, același Vlaicu despre a cărui prăbușire și moarte tragică întîmplată cu doi ani mai tîrziu [septembrie] 1913 am citit cu o durere adîncă simțită.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, luai parte ca delegatul Universității chehe din Praga la serbările jubiliare de 50 de ani ale celei din Iași, orașul pe care doream să-l văd, de vreme ce acolo a trăit și a scris minunatele sale povestiri neîntrecutul meșter al limbii populare române din Moldova, Ion Creangă, pe care, din păcate, în 1879, nu mi fu dat să-l fi cunoscut tot așa de bine cum într-același an cunoscusem la București pe Alecsandri, Eminescu, Caragiale, Ispirescu, Hasdeu, Odobescu și alții, care cu atîta dragoste și cu atîta spor au lucrat pe ogorul limbii și literaturii române.

Acolo, la Iași, în Teatrul Național, am rostit, românește, cu un simțămînt îndreptățit de mîndrie, feliicitarea Universității chehe din Praga, cea mai veche din Europa Centrală, înființată, „pentru fiii patriei”, chiar în anul 1348 de împăratul Carol IV, și ținîminte cît se poate de bine cu cită însuflețire aceste cuvinte ale mele fură primite din partea celor ce se înghesuiau în sala ticăsită de lume.

Mă așteptam, firește, că de la 1879 pînă azi se vor fi schimbat multe în Capitală; cu bucurie primii deci propunerea să petrec iarăși o vreme oarecare într-un oraș care pe drept se poreclește un mic

și din viitor, ținută în sala Ateneului român, în ziua de 7 mai 1919.

Am păstrat întru totul particularitățile stilistice din textul autorului. Titlul aparține redacției Magazin istoric, întreruperile de text fiind marcate prin trei puncte, iar cuvintele introduse de noi prin paranteze drepte.

I.U.

¹ Ion Coaru-Drăgușanu (1818-1884), scriitor român; a participat la Revoluția din 1848 din Transilvania. A călătorit, între 1835-1843 în Europa, lăsîndu-ne descrierea celor văzute în lucrarea *Peregrinul transilvan sau Impresii de călătorie*.

² Hertyk Jarnik, directorul Bibliotecii naționale din Brno, cunosător, de asemenea, al limbii române. În 1919, l-a însoțit pe tatăl său în țara noastră, fiind și el o conferință despre relațiile româno-chehe.

Paris din răsăritul Europei. De bună seamă mă foloseam chiar în 1911 de prilejul oferit și mă repezeam la București, să văd cât au crescut, cât s-au înfrumusețat; mi s-a spus însă că în curînd are să se serbeze jubileul și al Universității din Capitală; mă lăsa deci de propusul meu în nădejdea celor care aveau să vină.

Văzînd însă că lucrurile s-au aminat și nepuțindu-mi înfrîna nerăbdarea, m-am rugat de un prieten să binevoiască de a-mi trimite o serie de ilustrate ale clădirilor celor mai însemnate; frumoase au fost, nu-i vorba, și ele; mărturisesc însă că realitatea este și mai frumoasă, întrecîndu-mi de mult așteptările.

Și cum să nu se fi schimbat în vreme de 40 de ani orașul, devenit în răstimp capitala unui regat puternic, dacă vedem că în vreme de cinci ani s-a schimbat fața unei părți mari a lumii, prăbușindu-se tronurile și năruindu-se niște împărății puternice, pe ale căror ruine s-au alcătuit state noi, ale unor popoare care, din asuprite ce fuseseră mai înainte, se făcură de sine stătătoare și se bucură acum și ele de un loc bun la soare...

Cu drept cuvînt ne simțim înălțați în suflet astăzi, pășind înaintea d-lor voastre, căci în persoanele noastre parcă ar fi vorbind întregul neam cehoslovac; vorbim nu numai d-lor voastre și celor de aproape pe ai d-voastre de acasă, cărora poate o să le povestim despre cele petrecute aici, ci întregului neam român; locuitorilor de prin orașe, cu Bucureștii și Iașii în frunte, și celor de la țară care, în niște vremuri de asuprire ce se asemuiesc celei prin care am trecut și noi, au știut să păstreze pentru niște vremuri mai priincioase comoara neștirbită a limbii și a caracterului moștenit din moși-strămoși...

Venim în țara românească ca niște soli, cu scopul să vă [în]tîndem mîna frățească, să vă propunem o alianță de la popor la popor și de la stat la stat, care numai folos poate să aducă amînduror neamurilor care din norocire n-au interese care să deie pricină de pizmă și de ceartă.

DRUMURI MEDIEVALE AFRICANE

(Urmare din p. 51)

roaze manufacturi și asociații de fierari, meșteri în prelucrarea sării, mineri, berari, producători de leacuri, despre care cronică din Kano ne spune că existau în țară încă înainte de venirea migrației Haoussa și că exploratorii din sec. XIX i-au găsit în plină înflorire. Kano excela în primul rînd în industria cuprului, în țesături, coloranți și apretarea stofelor de diverse calități. Se găseau aici însă și corporații de sculptori în lemn, de giuvaergii în argint și alamă etc. Aceste grupări locuiau în cartiere speciale. În piețele din Kano și Katsina, organizate zilnic, seoseau negustorii din țările arabe, din Europa și Asia. Neguțătorii locali erau renumiți pentru cinstea lor; dacă mărfurile aveau defecte, regulamentul pieții îi obliga să le scoată din vînzare. Acești comercianți nu ignorau legea oțetei și a cereinii; ei nu ezitau să retragă de pe piață o parte din mărfurile lor, să le stocheze, așteptînd un moment mai potrivit.

Musafirul—un dar divin

Încă din sec. XIII, localitățile Tombouctou și Djenné fuseseră orașe gemene. Tombouctou era portul [pe Niger] al deșertului. El nu dispunea de resurse minerale proprii, dar era în contact direct cu Sahara — de unde primea pînă la 50 000 încărcături de sare pe an — și, uneori, chiar cu Europa. Florentinul Benedetto Dei atinsese, în 1470, Nigerul: „Am fost la Tombouctou, scria el... Se fac aici multe afaceri, vinzîndu-se draperii mari, serj și stoffe, produse în Lombardia”. Djenné, situat pe Bani, afluențului Nigerului, a jucat rolul de producător și colector de articole, schimbate apoi contra produselor transsahariene sau difuzate prin tot vestul african: bare de aur, piei, plumb și brățări de marmură, anti-

moniu pentru machierea ochilor, indigo, panere cu nuci de cocos, bare de fier, pește, cuverturi, curmale, mii de cuburi de sare foarte albă, fără urmă de silicat, sclavi etc.

Negustorii din Djenné erau pricepuți oameni de afaceri, cu reprezentanți în numeroase centre de cumpărări și vînzări. Comis-voiajorii își informau patronii asupra fluctuațiilor prețurilor, primind o comision pentru tirgurile încheiate. Personal calificat și specializat pe produse trecea prin case, pentru a propune eșantioane. Sosirea caravanelor declanșa o adevărată febră. Nu lipseau nici fraudele.

Transporturile pe apă erau organizate pe scară largă. Marea pirogă djenneană construită din plăci de lemn legate cu coarde solide de cinpă, pe care se îngrămădeau pînă la 30 tone de marfă, era echivalentul unei caravane de două sute de cămile. Mărfurile erau aranjate în funcție de fragilitatea lor; un anumit spațiu era amenajat pentru pasageri. Djenné ducea o viață strălucitoare, casele bogăților avînd terase luxoase și răcoase. Negustorii invitau adesea prietenii sau rudele, ca și pe călătorii aflați în trecere, potrivit principiului ospitalității: „Musafirul este un dar de la Dumnezeu”. Femeile erau și ele prezente. Probabil că pentru ele se ardea atîta tămîie și se răspîndea atîta esență de roze, încît te ametea din clipa în care treceai pragul. Se mincau nuci de cocos, se consuma o mîncare din berbec gras sau din porumbei, se degustau curmale delicioase, plăcinte cu brînză și prăjituri cu miere, în care timp erau ascultate cancanurile orașului, cugetările învățaților sau, pur și simplu, noutățile din Kano și Ciad, Maroc și Tripoli. Nu e de mirare că un călător al epocii scria: „Djenné este unul dintre cele mai mari tirguri din lumea musulmană”.

În românește de
Monica ANDONE

POȘTA — DE LA CIRUS LA FRANKLIN

Transmiterea unor ordine sau instrucțiuni ale autorităților în diferitele regiuni ale unor state, cu ajutorul unor curieri, își au originea în Egipt și Mesopotamia (mileniul II î.e.n.). O atestare scrisă a ceea ce denumim azi poștă aflăm în lucrările lui Herodot (cca. 484-425 î.e.n.) și Xenofon (430-355 î.e.n.). După Herodot, Cyrus II (559-530 î.e.n.) a înființat pe șoselele persane stații de poștă, alcătuite din curieri călări, care transportau corespondența în întregul imperiu. Același istoric afirmă că numai între Capitală — Persepolis — și țărmul Mării Egee funcționau 111 asemenea stații, situate la o distanță de o zi de drum călare. Acest serviciu era rezervat exclusiv monarhului și înalților demnitari. După mărturia celor mai mulți scriitori ai antichității, mesagerii speciali, însărcinați cu transmiterea corespondenței, au existat, în aceeași perioadă, și în statele grecești: Sparta, Atena, Corint, Macedonia etc.

Romani și-au organizat un serviciu permanent și regulat de comunicare a știrilor și a instrucțiunilor autorităților prin instituirea, pe șosele, în locuri fixe, a unor stații înzestrate cu curieri și cai, denumite *positi*, de unde a derivat și cuvântul poștă. Sub Caius Iulius Caesar (100-44 î.e.n.), serviciul de poștași călări, între Galia, de curind cucerită, și Roma, funcționa cu regularitate. În acest sens, sînt citate două scrisori ale lui Cezar, trimise din actuala provincie franceză Bretagne, către Cicero, la Roma, care au ajuns la destinatar după 26 și, respectiv, 28 zile. În timpul primului împărat, Octavian August (27 î.e.n.-14 e.n.), stațiile poștale au căpătat o și mai mare amploare, fiind dotate cu cite cel puțin 20 cai, cu citeva care, precum și cu meseriași: potcovari, rotari etc. Acest serviciu era rezervat numai corespondenței oficiale. Separat, au apărut și „companii” particulare care transmiteau scrisorile în afara sistemului poștal de stat.

După căderea Imperiului roman de apus, în Europa Occidentală, în statul franc, mai întîi Clovis I (481-511), iar apoi Carol cel Mare (768-814), au încercat să refacă sistemul roman al poștei, dar el n-a funcționat decît în timpul domniei lor. În Imperiul roman de răsărit și apoi în cel bizantin, transmiterea corespondenței după modelul roman s-a menținut; el a fost preluat și de către arabi, încă din sec. VII e.n.

În evul mediu, un serviciu destul de bine organizat a fost cel practicat de mănăstiri, bresle și universități. În Franța, Ludovic XI (1461-1483) a organizat o „poștă regală”, pentru corespondență oficială, transmisă prin curieri călare, după modelul roman. Regele permitea și vasalilor săi să transmită scrisori pe această cale, după ce însă el însuși le citea. În timpul lui Henric III (1574-1589), mesagerii regali au fost autorizați să transporte nu numai corespondență, ci și pachete pentru particulari.

Poșta a cunoscut o dezvoltare notabilă în orașele germane încă din sec. XIII. Rețeaua de transmitere a corespondenței era asigurată de bresle ale poștașilor, organizate în fiecare mare așezare, prin curieri care duceau scrisorile din Germania în Austria, Italia, Țările de Jos, ajungînd pînă în Rusia. La sfîrșitul sec. XV, compania condusă de familia Taxis a întreprins o organizare centralizată a poștelor în Germania; în anul 1500, Francisc Taxis a primit din partea împăratului titlul de căpitan și maestru al poștelor. Patru ani mai tîrziu, compania Taxis a organizat un serviciu regulat de primire și distribuie a corespondenței între Germania, Franța, Spania și Țările de Jos, pentru ca, în secolul următor; să-și extindă serviciile poștale și în Italia.

În Spania, primele bresle de poștași s-au constituit în sec. XIII, dar transmiterea cu oarecare regularitate a scrisorilor a început

¹ Magazin istoric, nr. 7/1975.

să se facă de-abia la sfîrșitul sec. XV. Cîteva decenii mai tîrziu, după încoronarea lui Carol Quintul ca împărat al Sfîntului imperiu roman de națiune germană (1519), compania Taxis a absorbit și serviciile poștale din Spania. În Anglia, în timpul lui Eduard III (1327-1377), este atestată transmiterea corespondenței prin curieri călări în interiorul țării, pentru ca Iacob I (1603-1625) să înființeze și un serviciu poștal pentru Europa.

Încă din primele decenii ale sec. XVII, dezvoltarea impetuoasă a comerțului, meșteșugurilor și manufacturilor a dus la creșterea numărului de scrisori între întreprinzători, care se adăuga corespondenței oficiale. Aceasta a impus o circulație mai rapidă și mai regulată a serviciilor poștale. În Franța, în 1622, în timpul domniei lui Ludovic XIII (1610-1643), s-au deschis birouri din care curierii veneau și plecau în zile dinainte fixate, iar funcționarii primeau și distribuiau scrisori, pachete și chiar anumite sume de bani (pînă la 100 livre). Printr-un regulament au fost stabilite tarifele pentru corespondență, colete și bani. Întreg sistemul poștal al țării a fost încredințat unui administrator general numit de stat. În 1653, la Paris, a fost instituită „poșta mică”; aceasta asigura distribuirea scrisorilor, coletelor și banilor numai în Capitală. Către sfîrșitul sec. XVIII, poșta a devenit monopol de stat; în ajunul revoluției franceze existau 1 280 birouri poștale, care distribuiau anual 30 milioane scrisori.

În Germania, serviciile poștale ale familiei Taxis au continuat să se dezvolte în sec. XVII și XVIII. După 1750, această companie utiliza 20 000 oameni și zeci de mii de cai.

Poșta a cunoscut un început de organizare în Rusia în timpul domniei împăratului Mihail Romanov (1613-1645). La începutul veacului următor, Petru cel Mare a înființat servicii regulate de curieri călări, care făceau legătura între principalele orașe ale țării: în 1711, a fost creat un oficiu poștal la Moscova, iar în 1717 un altul la Petersburg.

În Lumea Nouă, primul serviciu care s-a ocupat cu primirea din Europa și trimiterea pe vechiul continent a scrisorilor a fost înființat în 1639 de R. Fairbank, în orașul Boston, capitala coloniei engleze Massachusetts. În 1691, T. Neale a organizat birouri de poștă în principalele porturi ale coloniilor britanice din America de Nord. O jumătate de secol mai tîrziu, în 1737, Benjamin Franklin a creat la Philadelphia un serviciu de transmitere a corespondenței între coloniile Pensilvania și Virginia, care, în deceniile următoare, s-a extins între toate orașele din America de Nord.

În România, poșta — ivită din nevoia de a fi transmise poruncile domnitorilor — a luat ființă încă din sec. XIV. Curierii domnilor se slujeau de cai pe care locuitorii orașelor

și satelor prin care treceau erau obligați să-i pună la dispoziție. Mai tîrziu, pentru acești curieri au fost puse la îndemînă un soi de căruțe mici, denumite *olace*. Existența acestor servicii poștale este atestată în scris într-un hrisov dat de Mircea cel Bătrîn în 1399. Domnitorii români întrețineau, de asemenea, o corespondență intensă cu monarhii altor state: Polonia, Ungaria, Turcia, Veneția etc.

În sec. XVI, poșta a fost pusă sub autoritatea postelnicului, membru al sfatului domnesc, care avea și atribuția ținerii corespondenței interne și externe a voievodului. În veacul următor, serviciile poștale s-au înmulțit; au fost create stații speciale numite *menziliuri*, unde se găseau caii și olacele necesare transportului curierilor domnești, dregătorilor și particularilor autorizați de domnitor să călătorească cu poșta. Curierii interni erau numiți lipcani, iar cei externi călărași.

La începutul sec. XVIII, serviciul poștal a fost pus și la îndemîna publicului. În Moldova, cele mai însemnate drumuri de poștă erau: Iași-Birlad-Galați, care avea legătură prin Bulgaria cu Constantinopolul, și Iași-Hîrlău-Cernăuți, spre Polonia. În Muntenia: București-Tîrgoviște, București-Pitești-Craiova, București-Giurgiu, cu legături în Balcani. În afară de acestea, existau numeroase drumuri secundare care legau tirgurile și comunele mai importante din ambele țări. În Moldova, Constantin Mavrocordat (1741-1743) a hotărît ca statul să suporte cheltuielile pentru curierii domnitorilor, renunțînd la rechiziționarea cailor de la locuitori. Trei decenii mai tîrziu, Alexandru Ipsilanti, în Muntenia, a luat asupra statului toate cheltuielile de construcție și întreținere a stațiilor de poștă. Acestea erau conduse de un căpitan, ajutat de paznici și surugii, plătiți de stat. Conducerea centrală era încredințată unui număr de doi căpitani, cu reședința în București, care se ocupau cu administrația, contabilitatea și controlul poștelor în întreaga țară.

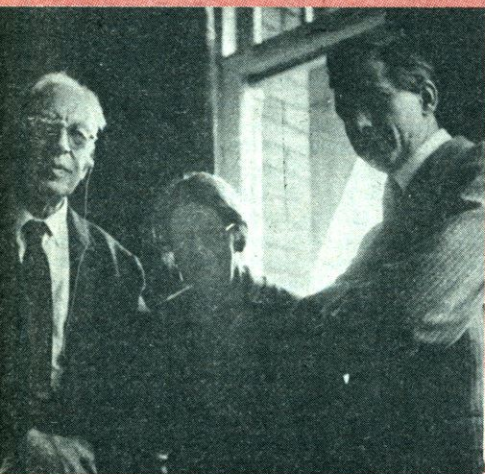
Spre sfîrșitul sec. XVIII, s-au deschis noi trasee care legau Muntenia cu Transilvania. Serviciul poștal a fost încredințat unor companii particulare, subvenționate de stat, care numeau pe *hatmanul poștei* (un fel de director general) și recruta *beșlii* (paznicii) și surugii. În 1846, la cererea comercianților, s-a înființat primul oficiu poștal din București; aici s-a mutat și Direcția poștei. În timpul primelor domnii ale lui Barbu Știrbei, în Muntenia (1849-1853) și Grigore Ghica, în Moldova (1849-1853), s-a organizat transmiterea corespondenței oficiale între reședințele județelor și ale plășilor și comunelor; acest serviciu funcționa bisăptămînal și era asigurat de dorobanți călări și vătășei speciali ai comunelor.

Ioan DRAGOMIRESCU

MAGAZIN ISTORIC ÎN BIBLIOGRAFIA TOYNBEE

La cea de-a șasea comemorare a dispariției Ilustrului Istoric britanic A.J. Toynbee, Editura Oxford University Press a publicat lucrarea alcătuită de Fiona Malcolm, colaboratoarea lui de la Institutul regal pentru relații internaționale, unde el a fost foarte mulți ani director de studii.

Este o bibliografie integrală a operelor savantului, însoțită de indexul a tot ceea ce s-a scris despre autorul monumentalului Studiu asupra istoriei, în vasta sa lucrare de referință, care cuprinde 850 pagini, Fiona Malcolm așază la loc de frunte interviurile și fragmentele din lucrările lui Toynbee, publicate de-a lungul anilor de Magazin Istoric. Comunicându-ne prețioasă informație,

familia Toynbee ne-a încredințat și ultima imagine fotografică în viață a profesorului, împreună cu soția sa, Veronica Toynbee (autoarea multor studii de politică internațională care a decedat anul trecut) cu ocazia întrevederii din decembrie 1978, la locuința lor din Londra, cu istoricul român Cristian Popișteanu (nr. 1/1978).

CU ALFABET LATIN

În completarea notei în românește cu alfabet latin (nr. 1/1980), VLADIMIR ALEXANDRU, din București, ne trimite câteva informații referitoare la tipărituri în limba română cu litere latine din sec. XVII-XVIII. Astfel, în 1677, misionarul franciscan Piluzzi a publicat la Roma un catehism catolic. Un exemplar din această lucrare s-a aflat în colecțiile bibliotecii Santa Congregației de Propaganda Fide din Roma, iar altul la Biblioteca Națională din Paris. O copie după acest catehism a fost publicată, în 1875, de Gh. I. Sion Gherca în revista Bucurului român.

Cu trei decenii înaintea lucrării lui Piluzzi, în 1648, la Alba Iulia apăruse un catehism calvinesc în românește cu litere latine. Istoricul Ioan Ursu (nr. 1-2/1981) a prezentat, de asemenea, un manifest al împăratului Leopold I al Austriei, din 1701, tipărit în limba română tot cu caractere latine și în care suveranul acorda libertate trecerii de la o religie la alta (ortodoxă, catolică, luterană sau calvină).

DIN TIROL ÎN... TIROL

Prof. PUIU TINĂ NINA, din com. Comoriste, jud. Caras-Severin: Citind în nr. 10/1978 despre răscoala țărănilor tirolezi din 1809 împotriva ocupanților francezi, vă comunicăm câteva informații complementare. În 1810, insurgenții — conduși de Andreas Hofer, Josef Speckbacher, Martin Reimer, Jeremias Eisenstecken — au fost înfrunți de trupele franceze. Mulți dintre răsculații s-au refugiat la Viena, de unde împăratul Leopold II i-a strămutat în Banat, aflat pe atunci sub stăpânirea austriacă. Aici ei au întemeiat o așezare numită la început Tyrol Colonia, iar apoi succesiv Tiroler Dorf, Tiroler Treue, Neu Tirol. S-au așezat, în total, 162 familii cu 300 persoane.

Din 1927, localitatea se numește Tirol. Multă vreme a circulat Căminul lui Andreas Hofer; casele vechi din localitate sînt numite tiroleze; o echipă de dansuri tiroleze activează pe lângă secția de predare în limba germană a școlii generale din comună.

PLINE GIGANTICĂ

VASILE PAVELESCU, din Medias: Citind interesanta incursiune istorică pe urmele cultivării grîului (nr. 7/1981) as dori să cunosc unele informații despre plina care se făcea în țările române.

Dintre multele date pe această temă, o informație furnizată de călătorul turc Evlia Celebi care, în a doua jumătate a sec. XVII, a străbătut întinse zone din patria noastră. Iată ce povestește el despre zădărniciul oferit în 1661 otomanilor de principele Transilvaniei Mihai Apafi, la locul de popas Tirnavă: Aici, craiul Ardealului a dat întregii armate otomane un ospăț mare, ce nu s-a mai văzut. Cea mai mare parte a bunătaților o formau, mai ales, plinea, turta, pogacea și un fel de pline numită tipău... Au adus patruzeci de plini albe, fiecare în cite un car cu doi boi și fiecare era lungă de douăzeci de pași, lată de cinci pași și înaltă cît statura unui om. Allah știe că așa era! În afară de asta, numai Allah cunoștea numărul turtelor mai mici, preparate cu ou, chimen, cuișoare. Umilul de mine am întrebat cum au frămîntat și au copt aceste plini și lată ce mi s-a răspuns: „Aduchindu-se atitea și atitea mii de chile de făină fină, o fac aluat în multe mii de albi și, pe măsura plinilor, sapă niște gropi în felul șanțului de cetate; apoi, foarte frumos, fac foc în ele și varsă tot aluatul în gropi. Peste aluat presară cenușe cernută cu sita, iar deasupra ei și pe delături, îngrămădesc jar. După șapte ceasuri, sting focul și pun un număr de oameni ca să scoată pliniile din gropi, apoi curăță cu cuțitele părțile arse și le duc la locul ospătului“.

SUSPENDARE PENTRU ALINIERE

A. BRAESTER, din București, ne relatează împrejurările în care Dem. Dobrescu a fost suspendat din postul de primar al Capitalei (nr. 7/1981): În calitate de primar, Dem. Dobrescu a condiționat aprobarea construcției palatului Societății de telefoane, de pe Calea Victoriei de retragerea viitoarei construcții mai în jos, pe str. Mat. Miloș, spre a se alinia cu clădirea fostului Teatr Național, obținîndu-se astfel lărgimea străzii. Societatea de telefoane a refuzat satisfacerea acestei condiții, deoarece ar fi pierdut o parte din teren.

În această situație, C. Argetoianu (care era și ministru de Interne) a înscenat o anchetă asupra gesturilor primarului Dem. Dobrescu, suspendîndu-l din funcție pe durata anchetei.

În timpul suspendării, autorizația de construcție a fost eliberată. După ce a fost începută lucrarea, Dobrescu a fost reintegrat, ancheta negăsind nimic ce să-l impune.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

LIGĂ ANTIREVIZIONISTĂ

Octogenara **ZOE C. VASILIU**, din București, profesoară pensionară: Citind articolele consacrate luptei pentru apărarea independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale dusă de poporul român în perioada interbelică, sub conducerea Partidului Comunist Român, vă trimite această fotografie care evocă activitatea desfășurată de secția Ligii antirevizioniste din comuna Ivești, jud. Galați, a cărei presedintă am fost.

Fotografia a fost făcută în anul 1931, cu prilejul unei întruniri la care a participat ziaristul Victor Bilciurescu, secretar de redacție la Universul.

NEPLĂCERI REZOLVATE

Abonații **ILIE ENACHE**, din com. Ovidiu, jud. Constanța, **DUMITRU GRAVRILUȚĂ**, din sat Cornu, com. Poduri, jud. Bacău, **LIVIA PAVEL**, din Cluj-Napoca și **GHEORGHE PĂTEA**, din com. Dimbovicioara, jud. Argeș, ne-au semnalat unele deficiențe în primirea revistei.

Ca și cu alte prilejuri, am transmis scrisorile Direcției generale a poștelor și telecomunicațiilor, din cadrul Ministerului transporturilor și telecomunicațiilor, care ne-a comunicat, sub semnătura dr. Virgil Schiopărlan, director general adjunct, rezolvarea operativă și eficientă a sesizărilor.

Mulțumirilor corespondenților le alăturăm și pe ale noastre, cu speranța că, în viitor, astfel de deficiențe în difuzarea revistei vor fi din ce în ce mai puține,

PENTRU UN PREMIU

NICOLAE BĂILEANU, din Darabani, jud. Botoșani, după ce ne scrie că la precedenta ediție a concursului Magazin istoric a răspuns exact la 29 întrebări din cele 30, ne întreabă care este motivul pentru care nu am fost trecut pe lista câștigătorilor?

Motivul este unul singur: au fost alți 3 202 concurenți care au dat răspunsuri exacte la toate întrebările. Și,

chiar de v-ați fi numărat printre acești 3 202, tot nu puteați fi trecut din oficiu pe lista câștigătorilor, numărul răspunsurilor exacte fiind mult mai mare decât numărul premiilor. Drept pentru care — după cum am mai precizat — desemnarea câștigătorilor s-a făcut prin tragere la sorți.

CÂȘTIGĂTORI

Publicarea câștigătorilor concursului Magazin istoric, ediția I-a 1981, consacrat glorioasei aniversări a șase decenii de la înființarea Partidului Comunist Român, a prilejuit o bogată corespondență adresată pe adresa redacției, prin care numeroși concurenți ieșiți câștigători în urma tragerii la sorți au ținut să-și exprime bucuria și sentimentele de satisfacție pentru această reușită. Reținem câteva pasaje din scrisorile următorilor concurenți:

DAN CRIȘAN, din Boboc, jud. Buzău: Fiind un vechi cititor al Magazinului istoric nu mi-a fost greu să găsesc răspunsurile în propria mea colecție.

NICOLAE TOMOIAGĂ CRIȘAN, din Cluj-Napoca: Mă număr printre cei care s-au bucurat înainte de toate pentru faptul că și-au îmbogățit cunoștințele de istorie și, apoi, și pentru câștigarea unui premiu.

MARIA POPESCU, din Curtea de Argeș: Satisfacția mea este mare nu atât pentru premiul obținut, cât și pentru faptul că am dat toate răspunsurile exacte la acest concurs.

TRUȚĂ GH. VASILE, din com. Bilbor, jud. Harghita: Sunt muncitor forestier, pensionar, am doar șapte clase primare. Am fost pasionat de concursurile inițiate de revistă în fiecare an, care au contribuit foarte mult la ridicarea gradului nostru de cultură.

Nicolae MINEI

✂

TAION

de
participare
la
concursul

magazin istoric

ediția II-a

CONTENTS (Romanian History) I. CEAUȘESCU Thousand-year Permanences of the Romanian People

● **M. MAXIM** The Turkish Press on the August 23 Insurrection ● **GH. DAVID** The Prince Roman I (1392-1394) ● **M. ȘTEFAN** Travel Notes in China ● **I. COMAN** Who was Deceneu ● **M. MACCARONE** (City of the Vatican) on the XV-th ICHS ● **V.A. URECHIA** The Chronicler Grigore Ureche (1590-1647) ● **P. PONI** Memoirs (III) ● In Bucharest, 50 Years Ago (IV) ● **J.U. JARNIC** A Friend of the Romanian People

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. CEAUȘESCU Permanences millénaires du peuple roumain ● **M. MAXIM** La Presse turque sur l'insurrection de 23 Août ● **GH. DAVID** Le Prince Roman I (1392-1394) ● **M. ȘTEFAN** Voyageant en Chine ● **I. COMAN** Qui a été Deceneu ● **M. MACCARONE** (Cité du Vatican) sur le XV-e CISH ● **V.A. URECHIA** Le Croniqueur Grigore Ureche (1590-1647) ● **P. PONI** Souvenirs (III) ● À Bucarest, il y a 50 ans (IV) ● **J.U. JARNIC** Un ami du peuple roumain

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. ЧАУШЕСКУ Тысячелетнее постоянство румынского народа ● **М. МАКСИМ** Турецкая печать относительно акта 23 Августа ● **Г. ДАВИД** Роман I (1392-1394) ● **М. ШТЕФАН** Впечатления путешествия по Китаю ● **И. КОМАН** Кто был Деценеу ● **М. МАККАРОНЕ** (Ватикан) Относительно XV-го МКИН ● **В.А. УРЕКИЯ** Летописец Григоре Уреке (1590-1647) ● **П. ПОНИ** Воспоминания (III) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад (IV) ● **Ж.У. ЖАРНИК** Друг румынского народа

INHALT (Rumänische Geschichte) I. CEAUȘESCU Tausendjährige Permanenzen des rumänischen Volkes ● **M. MAXIM** Die türkische Presse über den Akt vom 23 August ● **GH. DAVID** Roman I (1392-1394) ● **M. ȘTEFAN** Reiseindrücke von China ● **I. COMAN** Wer war Dezeneus ● **M. MACCARONE** (Vatikan) über den XV CISH ● **V.A. URECHIA** Grigore Ureche, der Chronist (1590-1647) ● **P. PONI** Erinnerungen (III) ● In Bukarest vor 50 Jahren (IV) ● **J.U. JARNIC** Ein Freund des rumänischen Volkes

SUMARIO (Historia rumana) I. CEAUȘESCU Permanencias milenarias del pueblo rumano ● **M. MAXIM** La prensa turca sobre el acto del 23 de Agosto ● **GH. DAVID** Roman I (1392-1394) ● **M. ȘTEFAN** Impresiones de viaje a China ● **I. COMAN** Quién fue Deceneu ● **M. MACCARONE** (Vaticano) sobre el XV-º CISH ● **V.A. URECHIA** El cronista Grigore Ureche (1590-1647) ● **P. PONI** Recuerdos (III) ● En Bucarest, hace 50 años (IV) ● **J.U. JARNIC** Un amigo del pueblo rumano

**ABONNEMENTS : ILEXIM – Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226**

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter – Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăsel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr – 5 lei, abonamentul pe 6 luni – 30 lei, pe un an – 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” – București

42427

